NYÍRŐ JÓZSEF

MADÉFALVI VESZEDELEM

REGÉNY

I.

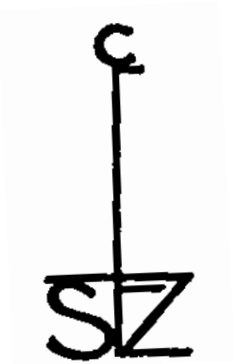

ERDÉLYI SZÉPMÍVES CÉH. 1923

Minerva Irodalmi és Nyomdai Müintézet Rt. Kolozsvár. 193,.

No. 3746.

Soha ilyen szép tavaszra nem ébredt Erdély, a félelmes föld. Egyetlen éccaka bomlott ki Szebenben is a sok virág, fű, zöld levél a fákból. A fogarasi havasok, a Hohe Rinne csúcsa elveszett a nap tüzének szédületében és a virágpor-felhőknek színes derengésében kápráztak a zegzugos, salétromos, vén szász házak, s a Jungerwald, Goldtal örömükben megfutamodott fái bokáig álltak a szépségben, a várfalak szürke kövei felvidultak, az őrtorony strázsái mosolyogva minden pillanatban odakiáltották a Grosser Ringen hullámzó szerelmes fiuknak, pirosra érett orcájú, kacagó fruskáknak: — »Juhhé!... Hollar! juhhé!«...

Néha kis csoportok állottak meg a Bruckenthal-ház ablakai alatt és pattogó dalocskákkal csalták az ablakhoz kedvencüket, az új bárónét, és addig nem nyugodtak, míg a nyúlánk, szőke szép asszony nehány szál virágot nem dobott közibük. A tér fekete volt a hullámzó tömegtől. A főkormányszéki palota előtt órák óta rendületlenül állottak a komoly szász polgárok és céhek szerint elosztva várták, hogy vége legyen az ünnepélyes szertartásnak, amelylyel beiktatják a tartományi kormányzói székbe a szászok nagy fiát, a báróvá emelt Bruckenthal Sámuelt. Minden szónál óvatosan körülnézve, titkolózva, széles nemez-kalapjuk alatt megbújva beszélgettek. Minden porcikájuk remegett az örömtől, de azért fegyelmezetten, csak félszájjal hunyorgattak oda egymásnak:

— Mától kezdve mi vagyunk az urak Erdélyben!

A szemek felszikráztak, az atyafiak boldogan terültek szét, az egyik hórihorgas atyamester felkurjantott:

— Ideje volt!

— Elment az esze, Herr Möringer! — néztek rá roszszalólag a többiek. — Nem látja, hogy idegenek jönnek?

Tagbaszakadt férfi és egy csórészájú, papforma került a kormányszék kapuja elé, de az őr útjokat állotta. Nem lehet az ünnepséget senkinek megzavarni.

— Én csíkszéki Lázár Imre vagyok, a fogalmazó úr édes bátyja! — erőltette a dolgot a vállas, kemény ember, de a strázsa félre hárította az útból, mert már jöttek is az urak. Elől Buccow, a főgenerális, a teljhatalmú királyi biztos, mellette a püspök, Bajtai uram, balján az új kancellár, utánuk a tanácsos urak magyarok, szászok vegyesen.

A két székely a falhoz szorult. A tömeg kiegyenesedett, a hórihorgas MÖringer intett és kurtán, pontosan felharsant háromszor a »Hoch!«. Azzal félrevonultak, hogy a hintók előállhassanak.

A nagy urak mögött, a sor végén ott ünnepélyeskedtek a főkormányszéki tisztviselők: jegyzők, titoknok, aktuárius, fogalmazók, írnokok és más vékonytekintélyű uracskák. Egyikükre rákurjantott a csórészájú, papformájú jövevény:

— Szerusz Lázár Pista!

A megszólított kedvetlenül vált ki a sorból.

— Ti vagytok?... Ejnye be rosszkor jöttetek!

— Miért? — sötétedett el a bátyja. — No szépen fogadsz!

— Nem azért! — vörösödött a legény. — De éppen most lesz a tisztelgés az új kancellárnál. Oda kell mennem! Nem maradhatok el!... Nagy baj volna, ha nem hoffiroznék az új kancellár előtt! Nem is jó reá gondolni!... Ti addig tegyétek kényelemibe magatokat a szállásomon, vagy várjatok meg itt fent a szobámban!... Úgy-e nem haragusztok!

A papforma végigitélte a legényt és csalódottan társához fordult:

— Mehetünk haza Csíkiba, te Emri!

Társa ráfürkészett a zavart, díszbe vágott fiúra és ő is leejtette súlyos fejét.

— Igazad van, Péter!

A hintók elgördültek, mégegyszer felcsattant a »Heil!«, de utána, mintha elvágták volna a szászok száját, néma elképedés és harag morajlott végig a tömegen. A három szé-

kely is odanézett és látta, hogy a magyar uraik hintói tüntetőleg tovább robognak, nem állanak meg az új kancellár háza előtt. Herr Möringer utánuk rázta az öklét:

— Verfluchte Banda!... Arcul ütötték a szász nemzetet!

A tömeg nem szólott semmit, csak fekete arccal, némán szétoszlott. Olyan fenyegető volt ez a némaság, hogy a három székely belerázkódott. Lázár Imre megvetőleg odahajította öccsének: — »No a magyar urak bő helyet hagyának neked a hoffirozásra! — és azzal faképnél hagyta.

— Ne felejts itt, Emri! — rugtatott utána a pap is.

A megszégyenített fiú sóhajtott és elszédelgett az ünneplő, hódoló urak nyomába.

A pap valahogy megjuhászította felindult társát.

— Te most jere velem!

— Hová?

— Csak ide fel a palotába, Kemény László gubernátor úrhoz!... Hiszen hírt kitudni jöttünk!

— Akkora úrhoz? — vonakodott a másik.

— Jere csak! — vonszolta magával a pap. — Nem akkora úr az már!

Fialélek se volt, kitől megkérdezzék, merre kanyarodjanak a széles folyosón, de nem is kellett, mert jól ismerte a pap a járást a palotában, de még ő is meglepődött, mikor látta, hogy a vaspántos cserefa ajtó elől is elszökött a hajdú csuda látni.

Inkább csak próbából taszított egyet az ajtón a pap, de szinte a föld alá süllyedtek, mikor látták, hogy a trónusszerű stallumból emelkedik eléjük a gubernátor.

— Mit keresnek itt kendtek?

A pap kinyögte, hogy ő Zöld Péter volna, a csíkszentléleki plébános, veleálló társa pedig nemes Lázár Imre úr, a szék jegyzője, a fogalmazó bátyjaura. Éppen csak kicsit csudálkozni akartak a palotában és eszük ágában se volt, hogy a kegyelmes urat itt találják, de gráciáját kérik, mert megvallva őszintén valami istálnivalójuk is volna...

— Akkor rossz ajtón jöttek be, — kacagott fel keserűen Erdély ura, — mert én már se nem kapok, se nem adhatok senkinek se gráciát! Halott ember vagyok én már

fiaim, akit holnap búcsúztatnak!... És éppen a székelyek miatt...

Az eleveneszű pap mindjárt tudta, hogyan kell hozzáérni a fájó sebhez, hogy igazat jajgasson.

— Nagy jó urunk, egyetlen oltalmunk! — tárta szét magát alázatosan a gubernátor előtt. — Egy életem, egy halálom, de én ápertén bevallom, hogy mi fürkészni jöttünk. Sok rossz hír jár arra felénk, hogy a felséges királyné felakarja állítani a szélybeli katonaságpt a székelyekből is és meg akarják fosztani régi szabadságától a nemes székely nemzetet. Igaz volna mindez?... Igaz volna, hogy Kegyelmes uramnak azért kell nyugdíjba mennie, mert a székely határőrség szervezését a rendek megkérdezése nélkül nem helyeselte és nem akarta kezét kinyújtani ősi jogaink és régi kiváltságaink lerontásához?... Igaz volna, hogy Buccow generális és az új kancellár együtt azért járták meg Bécset, hogy elhozzák onnan a mi szemfedőnket is?... Hogy ezért nevezték ki a generálist a főkormányszék elnökévé?

A nagyúr tétovázott, veséig belenézett a két emberbe; de a pap összefogta előtte a kezeit:

— Az Istenre kérjük, bátran szóljon előttünk, kegyelmes urunk! A sorsunk, a jövendőnk függ attól, hogy igazat tudjunk!

A bukott kormányzó sajnálta megölni a pap szavaiból kicsengő kicsi reménységiet, de meg kellett tennie. Keményen végignézte a két embert, s megdönthetetlen, egyenes szóval kimondta:

—- Igaz!

A székelyek magukba roskadtak, mintha fejszével sújtotta volna le. Aztán némán kitámolyogtak az ajtón.

A gubernátor úr is visszazökkent a székre, az előtte kiterített felséges írásra, melyben a szentséges királyné közli vele, hogy ha önként nem távozik helyéről, »absque omni, vei remunerationis, vei gratiae regiae mentioné jubiláltatik és tiltatik, hogy se titkon, se nyilván őfelsége szolgálatát ne impediálja«...

II.

Palotája ünnepi termében fogadta az új kancellár a tisztelgéseket. Szépmívű viaszgyertyák égtek az ezüst tartókban, a luszterek vastagok és cseppentett-fehérek, mint egy ártatlan gyermek kezenyele, szikrázott a sók ezüst mindenütt és a neihéz, intarziás szekrények tiszta ragyogásán meglátszott a lehelet is.

A feje se mozdult az új kancellárnak, mikor számba vette vendégeit, de egyetlen futó pillantással meglátott mindent és mindenkit. Tudatos, higgadt, síma és szerény maradt mindvégig. Az ész és önuralom művésze. Az örömtől elterebélyesedett szászokat keze titkos szorításával kapcsolta méginkább magához. Buccow, az új királyi biztos mereven állott mellette, mint a bálvány és gőgösen sújtott le a szemével a kis magyar tisztviselőkre, kik szerényen félrehúzódva vártak sorukra, mint megtűrt idegenek. Lázár Istvánnak még a szája széle is elfehéredett a dühtől és átkozta a percet, mikor ide betette a lábát. Setéten füstölt a feje és csak elihült, mikor a kancellár udvarlásukra odavetette a fenyegetést:

— Ne feledjék a magyarok, hogy ki mint alkalmazza magát, úgy veszi hasznát!

— Bravó! — nevetett fel durván a generális.

A nehány igénytelen, kis magyar lesújtva tartotta a hátát, hogy felragasszák rá a nagy uraknak szóló üzenetet. A Lázár István arca sötét pírba futott és kereste a szót, hogy visszavágjon, de a csipkés, bársonytérdnadrágos, puhaléptű inas már kitárta az asszonyház ajtaját:

— A méltóságos báróné!

A megalázott székely fiú odabámult és — mintha egyszerre megfényesedett volna az ünnepi szála... Mintha angyal lépett volna be... Magas, tiszta, elérhetetlen, szép angyal. Mohó nézéssel nézett meg mindent rajta: a gyöngyökkel kirakott pártát, a kilenc aranybogláros hajnyomtatót, fülbevalóit, királyszín virágos atlaszát apácavarrás-arany csipkével, nagy, régezüst csipkéjű előruháját, finom cipellőit. Hallotta, hogy a generális hozatta Bécsből baráti ajándékul, de a szíve féltékenyen tiltakozott, hogy sejteni

se merje és önkéntelen előbb lépett, de az inas a kancellár titkos intésére már kitárta mögöttük az ajtót:

— Az urakat a kis terembe kérem!... Ott van terítve!

— Kutyaólba nem megyünk! — sziszegte Lázár István az újabb megszégyenítésre és felvetett fővel kifordult az ajtón.

Társai leforrázva kullogtak a nyomában.

A püspök mentegetőzve szintéin búcsúzott, hogy szigorú jejunium van, nem maradhat, mert holnap bokros teendői vannak, Kemény László úr, a gubernátor búcsúzni akar.

A hír kellemes fetűnést keltett a szászok között.

— Ma küldötte el Bécsbe nyugdíjazási kérvényét! — tudta a püspök. — Az ügy azonban csak holnap kerül nyilvánosság elé.

A hintó eléállott és a püspök örült, hogy mehet.

A generális és a kancellár gúnyosan néztek utána.

A lakoma rövid és mérsékelt volt. Mindössze Rosenfeld tanácsos mondott nehány óvatos, szász szót a nemzet nevében. Azt is inkább azért, hogy az idő teljék és egymás közt maradhassanak. Az inasok elszedték az asztalt és csak a püspök ajándéka, a nehéz rózsamáli bor maradt rajta. Az is csak leplezőnek. Mikor a báróné is visszavonult, Bruckenthal ezüst késével megérintette a poharát:

— Uraim!... Legutóbbi bécsi útunk örvendetes eredményeképpen jelenthetem, hogy a szász nép sorsa közelebbről lényegesen megjobbul. Őfelsége, a királyné kegyelme teljes mértékben felénk fordult!...

— Heil! — csillant fel a rajongás a szemekben a jó bécsi anya tiszteletére, ki végre felvirrasztotta csillagukat. Csak a Buccow széles orra tövében ült két komor ránc, de csak a kancellár vette észre, hogy a generális féltékeny még rá is az elért eredmény dicsőségéért. Tudta, hogy a darabos, gőgös, hiú és szomjas katona, ilyen kicsiségekért is képes átgázolni még a barátain is. A szellemi ember megvetésével titkon rápillantott, de szüksége volt rá és az éjszaka is éber-agyú szász a kellő pillanatban emelte fel ápolt, asszonyos kezét:

— Kötelességemnek tartom, uraim, annak a kijelentését, hogy nemzetünk nagy hálával tartozik Buccow Adolf báró főhadparancsnok és királyi biztos úr őexcellenciájának, aki az udvarnál az elért előnyöket kieszközölte.

— Heil! Heil! Heil!

A vénülő kalandor megjnyugodott. Büszkesége új tüzet kapott. Egész lénye élvezte a feléje sugárzó hódolatot és hálát. Csak Seeberg báró, a kancellár titkos vetélytársa meredt el, hogy Bruckenthal úr az egész szász néppel köszönteti meg a kapott báróságot és kinevezését, de ő is sietve nyúlt a pohara után: — Heil!...

Le se nyelték a borukat, a kancellár már egy iratot tartott a kezében és síma hódolattal a generális felé bólintott:

— Engedje meg kegyelmes uram, hogy már most elárulhassam a titkot! — és meg sem várva a beleegyezést, már olvasta is:

»A kormányzó nyugalomba bocsáttatván kegyelmesen rendeljük, hogy kedvelt hívünk, nagyságos br. Buccow Adolf Miklós, a Mária T erézia-rend nagykeresztes lovagja, belső titkos tanácsos, lovassági tábornok, az erdélyi hadak főparancsnoka legyen a főkormányszék elnöke és gyakorolja mindazon jogokat, melyek a gubernátorokat megilletik» ...

A hír még a szászokat is elkábította. Álmukban se merték volna remélleni, hogy a nap ezután ennyire nekik süt Erdélyben. Székeikbe kapaszkodva szédültek, de a kancellár sóhajtásra se hagyva időt, tovább olvasta:

»...Akik őt a guberniumi elnökségben híven támogatják, azokra kegyelmes tekintettel leszünk, akik azonban titkon, vagy nyilván üdvös szándékainkkal bármiként ellenkeznének, azok ellen szigorúan eljárunk...»

Olyan baljós és világos volt a hangsúly, mintha nem Mária Terézia, hanem ők kerten fenyegették volna meg Erdélyt. A püspök bora az izgalomtól kezükre loccsant és Huber tanácsos nem bírta megállani, hogy könnyekkel a szemében fel ne ujjongjon:

— Most már a mienk ez a föld!

— Még nem, — villogott a kancellár két szeme, s a

hideg emberen erőt vett a lefojtott indulat. Szinte megharapott minden szót: — De rövidesen a mienk lesz!... Eddig a magyarok kötötték a szászt asztaluk lábához, mint a jobbágyot szokás, hogy a házhoz szokjék, de ezután másképpen lesz... a magyaroknak végük lesz Erdélyben, mert a királyné elfogadta... elfogadta...

A kíváncsiságba szinte belesorvadva, mohón sürgették:

— Mit?... Mit fogadott el a királyné?

— A székelykatonaság, a határőrség tervét!

Csalódottan estek vissza a szászok székeikre. Hiszen szép, szép és érthető, hogy a minden oldalról megtámadott királyné katonai gyűrűvel akarja körülvenni a birodalom keleti és déli határait, hiszen török-, tatár-beütés, mirigyhalál, minden baj onnan fenyeget és az se kétséges, hogy Buccow generális megcsinálja, hiszen Naszód vidékén valami négyezer románt már fegyverbe is állított, az uniót is keresztül erőszakolta, leágyuztatott félszáz kaluger-kolostort, templomot; de hogy a Landmiliz-terv elfogadásával hogyan lesz a szász nemzet Erdély urává, sehogysem értették. Szólni nem mertek. Lelkesedésük azonban lelohadt. Aggódták, nehogy végül is nekik legyen nagyobb 'bajuk belőle. Bizalmatlanok voltak önmagukkal szemben is. A legjobb politika a haza palástja alá rejteni a magunk dolgát. A mámor hamar elszáll, eszme, szavak elmúlnak, az álmok veszedelmesek és — sokba kerülnek.

A kancellár ismerte a fajtáját, tudta, mi megy végbe bennük. Hideg, biztos és tudatos volt, mint a kígyó.

— A tervet őexcellenciájával alaposan átgondoltuk és kidolgoztuk... Tudják az urak, hogy az egyetlen összefüggő magyar terület Erdélyben Székelyföld. A rajbocsátó népi forrás. A többi csak sziget, folt. Ha ezt sikerült eltüntetni, a többi idővel magától megsemmisül, vagy legalább elszigetelődik...

— El fogjuk tüntetni! — mordult közbe a generális.

Nem vélemény, ítélet volt, ahogy mondta. Még a szászok is megborzongtak. Egyedül Seeberg báró merte kihebegni:

— De hogyan?

A kancellár az eszközöket se titkolta.

— A határőrség felállítása megfosztja ősi szabadságuktól, kiváltságaiktól és kemény katonai parancs alá veti, ami vagy megtöri, vagy elsorvasztja őket. A királyné szigorú törvénye alá rendeljük, hogy még a gondolatuk se legyen a sajátjuk... Ezt a célt szolgálja a határőrség-tervezet, az új adórendszer, — ami olyan súlyos megterhelésüket jelenti, hogy vagy kivándorolnak, vagy elsorvadnák, — és végül a felállítandó új törvénykezési módszer; őexcellenciája vállalta ezeknek a rendkívüli jelentőségű terveknek megvalósítását és teljes bizonyossággal számít a németség osztatlan támogatására. Őfelsége bizalmát és kegyelmét sikerült megnyernünk, a többi pedig tőlünk függ.

A csillogó terv démoni nagyszerűsége és kilátásai annyira lenyűgözte az urakat, hogy belefehéredtek, vérhullám borította el agyukat és felnyögtek a gyönyörűségtől, mintha az ördög tenyerét nyalták volna végig. Szólni nem bírtak, de egyszerre ugrottak fel az elhatározás elszántságával, néma esküre merevített testtel. A jelenet még a durva generálist is megejtette, ő is kihúzta nagy, mohamed termetét:

— Testestől, lelkestől az önöké vagyok, uraim!

A mellette álló katonák hallgattak, de zárt ajkuk többet mondott minden eskünél. Ezek a fegyverhez, táborozáshoz szokott nyers férfiak, most vettek részt a fajgyűlö-

> Percekig tartott az igézet, a titkon táplált vágynak ez a kielégülése, néma lihegése, jóleső szédülete. Többet nem beszéltek róla, de mindenki meg volt győződve, hogy a székelység sorsa meg van pecsételve...

let csatájában, ami hódítóbb, mint vért ontani. Egytől-egyig kipróbált, hű bizalmasai voltak a generálisnak, akik tűzbe mentek érte.

Hazamenet az aggodalmaskodó Seeberg bárónak meg eszébe jutott, hogy az eddig uralkodó magyar urak vájjon nem hiusítják-e meg a szépen kigondolt tervet; de mindjárt el is mosolyodott: — »Vitam et sanguinem!« — mondotta gúnyosan és meggyorsította lépteit, mert éjfélre járt az idő.

Nem csoda, hogy kissé megfeledkeztek magukról.

III.

Három nap múlva megtörtént az új főkormán yszéki elnök beiktatása. Uralkodókat megillető parádéval vonultak fel. Volt min tátania a száját a hír-szagolni jött két csíki székelynek.

A katonai díszkiséret után elől jöttek a provinciális pósták. Boér Ferenc uram, a postamester talpig fekete gyászba öltözött, mintha temetést vezetne. Áldja meg az Isten érte! Feltűnt mindenkinek. Buccow generális csikorgatta is a fogait dühében. Boér úr sem vezeti többet a póstát, annyi szent. A csíki pap szeretett volna örömében a nyakába ugrani, de csak a könyökével szúrta oldalba a barátját:

— Ez az egy becsületes ember van egész Erdélyországban!

A generális hofstadja német köntösben peckesen lépkedett. Annak mindaketten a kujakjukkal szerettek volna a kalpagos fejére ütni. Vékony, cérnalábú, fittyenő orrú, hosszú úr volt.

— No ezt is tetűzsíron hizlalták! — undorodott a pap.

Buccow, a generális teljes díszben omlott szét a díszhintóban. A kocsisának csak a kesely képe, zsíros, kajla bajsza mutatta, hogy magyar, különben még az árnyéka is németnek látszott. Becsületére legyen mondva azonban, a paszomántos, tollas kalap alatt még a szemei is káromkodtak, s undorodva tartotta az ezüstös szerszámokkal felkészített hat ló selyem majc-gyeplőjét. Szájról-szájra suttogták, hogy a püspök kedveskedett erre az alkalomra a díszfogattal.

— Bezzeg neked nem kedveskedett vele, mikor Csíkszentlélekre papnak (bevonultál! — döfte meg a társát keserűen Lázár Imre, de a pap visszavágott:

— Áldott szerencse, mert még az atyafiak összetévesztettek volna vele!

— Ezekkel a kabalákkal hordhatnád a deckát a havasról a kepe mellé! — csúfolódott tovább Lázár az alig párszáz lelkes »zsíros« parochiára célozva.

Jó az Isten! A tréfa múló pillanata megédesítette a

szájukat. Felfénylő szívök csalóka világa mellett Lázár Imre még lelkesedett is, mikor meglátta az »urak« felvonulását.

Az bizony derék akkomodáció vala. Különösen a két előlmenő grófé, a Lázár János és Nemes Adám uraké. A hintók előtt két húszár ragyogó szerszámú, sárgaszőrű lovakon cafrangosan peckeskedett. A legények kalpagosak, forgósak, s a nyakukban régi módin farkasbőr. A hintók mellett hajdúk egyforma libériában, csákó-süveggel, nagycifrán. Az urak maguk díszmentésen, drágakövekkel meghányt kardosán.

/— Éljen! — bődült fel szamárul Lázár Imre, de a pap lábszáron rúgta.

— Te kinek vivátozol?

— Hát a gróf uréknak!... 'Sze mindketten a fajtánk!

— ók azok, hogy a nyakuk szakadjon meg!... Lázár úr arra gondol, hogy idestova ő is éppen így fog bevonulni ebbe az öreg guberniumba, ezért buzgólkodott Bécsben Kaunitz herceg előtt Nemes gróf urammal együtt a székely határőrség felállítása mellett Bethlen uram füle hallatára!

A székely meghökkent.

— Teljes lehetetlen, hogy különösen Nemes gróf...

— Haza sem érünk Csíkiba, már táblai elnök lesz az istenadtából!

A csíki nótárius úr átkos-kínosat hördült, mintha az utolsó szuszt fújná ki magából.

— Hát így állunk?

— így, édesegyecsém, így!... Hej, ha megérhetném, hogy én hintsem meg szentelt vízzel az orcájukat! — vétkezett a pap nagy nekibúsulással... — Hej, nagy fekete virág nő a számunkra, Imre, s azt nekünk, székelyeknek le kell szakasztanunk!...

Szavukat elnyomta a tömeg felharsanó ujjongása, s a menet eltűnt a palota kapujának öblében.

— Mehetünk mi is, Imre!...

Mikor a Bruckenthal-palota előtt elhaladtak, egy szép, magas asszony fordult ki lóháton a kapun. Rábámuló, hosszú, kiváncsi nézéssel megnézte Lázár Imrét, aztán tovább rugtatott.

— Ki ez a fehérnép? — tűnt fel Lázár Imrének.

— Az új kancellárné!

— Miért csudálkozott úgy végig rajtam?

A pap elborultan, halkan válaszolt:

— Mert szakasztott olyan vagy, mint az öcséd!

Lázár megrándult és elfehéredett.

— Te... te... tudod... hogy az öcsém, Pista, a húgod vőlegénye, s ez az asszony?...

A pap szomorúan bólintott.

— Ide nem messze, a Goldtalban szoktak találkozni... Az szép hely, különösen így májusban... Veress Ádám említette, a fogalmazó... De te ne szólj!

— Kinek?

— Boriskának, a húgomnak!... Sohase tudja meg!... Hogy ne fájjon neki!... Pedig hogy készült az esküvőre! Még fel is írta a lelkem, hogy mit hozzak neki...

Nem tudta megállani, hogy elő ne vegye a cédulát. A társa némán átfutotta:

*» ... Azonkívül hozzon nekem, édes bátyám, királyszín selyem övét, arannyas szoknyát, ahhoz vállt is aranynyas matériából, nyakszorítót szederjes kővel, s egy tarcolán kés tyűt.**

Még a hangját is ki lehetett hallani a betűkből.

Nehéz indulat rázta meg Lázár Imrét.

— Hát ezért az asszonyért!...

A pap fájdalmasan elfintorodott:

— Kicsit délutánra hajló, de igenigenszép asszony!... Nem csudálom!

— Eltöröm a derekát annak a kölyöknek! — dühöngött Lázár Imre.

— Ha szereti, nem tehet róla!... De egyéb az ok, ha nem hazudik Veress Ádám.

Lázár a pap vállába markolt.

— Mit? ... Mit tudsz még?

A pap vállat vont.

— Ádám mondja, hogy a gubernium személyzetét szaporítják. Üj kinevezések lesznek, s hogy Pista szekretáriusnak vágyik ... Az asszony ki tudná csinálni...

Lázár Imre megtántorodott, feketén Leromlott mind-akét orcája és se látva, se hallva, elrohant...

A menyasszonya levélkéje ott feküdt a Lázár István asztalán. A pap lopta oda az asztalára kedves meglepetésül a neki hímzett »zálogocskával«, a küldött keszkenővel együtt. Azok fölött viaskodott önmagával napok óta.

— Boriskám! — próbált menekülni a szerencsétlen, szerelmes fiú, de az egyszerű, fenyőillatú székely leánykát együgyű levélkéjével, gyermekes ajándékával együtt végleg elfújta útjából az a másik, csudálatos, érett, egész szépségében kinyílt asszony, aki minden reggel ott jár az aranyvölgy illattól mámoros fái alatt, melyeken annyi a virág, mintha két kézzel az égből szórták volna rájuk... Ha csak rá is gondol, mindjárt nem fáj a sértés, ami a kancellár házában érte, nem tud a fajtája veszedelmére gondolni, mintha rajta kívül senki és semmi se volna a világon. Tudja ő azt jól, hogy az ilyen kicsi legény, mint ő, sohase nézhet fel akkora magasságba és ott van a generális is... Hallott a pletykákról és saját szemeivel is eleget láthatta, hogy nap-nap után együtt vannak; de erről az asszonyról nem hihet el semmi rosszat. Égő, szép álomgyertya ő, akinek a lángjába az a bozontos pillangó belerepült. Az ura, a kancellár a hibás, hogy elnézi és nem törődik a világ szájával. Bár mit mondjunk? Ravasz a szász. Tudja, hogy nem kell félteni az asszonyt és kitűnően felhasználhatja a generálisnál terveihez. Ö az aranycsapda, melyből sohasem lehet szabadulni. Szegény ártatlan áldozat, akinek a mosolyával akarja a kancellár megfojtatni a székely népet! Mert az a démoni gondolat is csak az ő ragyogó koponyájában születhetett meg. Hej, ha kiragadhatná ezeknek a nyomorultaknak a kezeiből és elvihetné akárhová!... Hétrét tűrődött a homloka a haragtól és gyűlölettől, ha azokra a gazságokra gondolt, amikre a székelység ellen a kancellár és generális készülnek, de az asszonynak nincs, nem lehet semmi része benne, gyanútlan szép virágocska szegény ... Ilyenkor már kinn lovagol a Jungerwaldban, s ő nem lehet ott a szokott helyen, a nagy fa alatt! Mennie

kell a generális beiktatására. Hej, ha egyszer az életben a két markába kaphatná azt a bika-nyakát!...

Kedvetlenül készülődött. Magára hányta a zöld-selyem-készületű rókatorkos mentét, felcsatolta a negyven gombos övét, szedte az ünneplőjét. A nyitott ablakon már beszűrődött a felvonuló katonaság trombitahangja, a népek futva siettek a Grosser Ringre, a nagy parádéra, ahonnan a zene már ide harsogott. Kicsit nyugtalankodott, de aztán vállat vont.

— Ha elkésem, hát elkésem!

Mégis legalább meg kell magát mutatnia.

— Frau Kirsch! — szólott be a szállásadónéjához. — Ha a bátyám keres, mondja meg neki, hogy a beiktatásra mentem!

Nyújtózott egyet a tornácon és elindult. Fáradtság, valami különös nyugtalanság bujkált benne és forró volt a két szeme. A gyönyörű május bágyasztotta, s az égből omló finom napfényben a lábain álmodozott. Pillanatra ő is elcsudálkozott a parádén, de hát látott ő már effélit. Azon kapta rajta magát mindegyre, hogy az esze ott jár az asszonyon. Tíz óra. Ilyenkor szokott indulni_____ A lova hasig jár a friss virágos fűben!... Nem lehet, hogy ne lássa!... Ha csak egy pillanatra is ... A disznódi-utcán elillanhatna... A kutya se törődnék vele ... Milyen szép lehet most, ebben a ragyogó, mámorító fényben!... Most senki se venné észre, lélek se jár ilyenkor a Goldtalban, itt tátja a száját az egész város és csak ebben a kapualjban kell meghúzódnia, míg a tömeg tovább halad...

— Istenem, miért esik olyan jól, ha csak reám is néz!...

Hátha ... hátha ma megszólítja? ...

Kigyúlt orcával, futva osont el a vén szász házak árnyékában.

Csalódottan nézett a mellette elhúzódó aranyszőrű lé után.

— Hát mégse!... Ma se! A fejét se fordította felém!...

Jól esett ennyi is. Ha csak látni is őt!

Mohón előre nyújtott arccal bámult bele a messzeségbe, míg az asszony el nem tűnt a völgy hajlásában, aztán

behunyta szemeit, hogy ne zavarja semmi és tovább lássa, tovább őrizhesse meg magának. A fának dőlve talán óráig is elálldogált, mert — hátha erre jön vissza!...

Észre se vette, mikor a gyepen elhaló léptekkel a bátyja mögéje lépett. Csak akkor fehéreden el, mikor setéten eléje lépett, dühtől háborított, vonagló testtel, keményen végigmérte és elrekedt hangon a szemei közé vágta:

—- Hát mégis igaz!... Te aljas, hitszegő gazember!... Te fajáruló!... Soha ne lássalak többet az életben!...

Olyan volt az arca, mintha piros embervért ivott volna.

IV.

Lázár Imre a nagy dúlás-fúlásban úgy felverte a szállásukat, mintha árvíz hajtotta volna meg. A későre haza vetődő pap kővémeredt a küszöbön a meglepetéstől. — Te itt mit csinálsz?

— Láthatod, ha szemed van!... Pakkolok, s megyek! Percig sem maradók! A kénkő szakadjon rá erre a Sodomára!

— Jó, jó! — vakarta a fejét a pap. — Hát Cserei uram?... Mégse mehetünk el anélkül, hogy az egyetlen jóemberünkhöz, bizodalmunkhoz be ne szúrjuk az orrunkat! ...

— Nekem elég volt! — makacskodott Lázár Imre.

— Legyen eszed, Imre! Tán változásod van, mint a fuzsitus fehérnépeknek?... Elfelejtetted, hogy a nagyasszony üzenetet is küldött az urának Madéfalváról? Örökre megharagudnék, ha hír nélkül elmennénk! Bé is ígérkeztem délutánra. Vár... Hátha valamit tőle is megtudunk?

— Több rosszat nekem már Cserei uram se mondhat.

Pedig még több rosszat is tudott Cserei uram. A székről fel sem költ, mikor bébizalmaskodtak hozzá, annyira levert volt.

— Jertek, jertek! — intette le maga mellé. — Münköt ugyan jól elintéztek!

— Az adó? — tapogatózott a pap.

Türelmetlenül intett Cserei Elek.

— Megszavaztuk!... A főpénzt is, a föld után is! Kimejesztettek mindenből. Miniden szolga-rend, szolgáló után esztendőn felyül hat garas, jobbágytól két forint, zsellértől három, minden köböl-férője föd után, ha be van vetve, ha nincs, mégha nyomásban is van, egy krajcár!.. Kódusbotra jutunk!... Azonkívül meglett az állami bíróság is. A széktörvényszékeknek vége!

— De ezek minden törvény és királyi rendeletek ellen vannak! — vitázott a meglepődött Lázár Imre.

— Te pedig szamár vagy, Imre fiam! — torkolta le Cserei uram. — Mit törődik a generális törvénnyel, joggal, nemesi kiváltságokkal, mikor még az anyanyelvűnket is kivonta a szánktól?...

— A Jézus nevire! Mit beszél szekretárius uram?

— Azt, hogy mától fogva a latin a hivatalos nyelv!

— Allehetetíen! — hűltek el a csíkiak.

— Ha kell, a király elé megyünk, akkor sem hagyjuk! — tüzelt Lázár Imre.

— Méssz a nagyanyád keserűségibe! — mérgelődött a vén Cserei. — örvendeni fogsz, hogy meghúzhatod magadat, ha a katonaság a nyakatokba szakad.

— Csak nem a határőrség dolga?

— Megleve az is! — fulladt el fáradtan a sok izgalomtól Cserei uram.

A vérmes Lázár Imre erre nem nézett sem Istent, sem embert, öklével rávágott az asztalra:

— De a Ponciussát! Hát a főkormányszék? A nagy urak? A híres urak?... Azok hol voltak?

— Lapultak, fiam!... Az orrát se merte egy is megtörölni a generális előtt! Mindenik »kelvelt hivünk« akar maradni! Egy se mer a trón ellen picsogni!... Akikről gondolták, hogy megtenné, Keményt, Kornisst, s Gyulait, a kővári kapitányt, idejében félretették az úttól!

Lázár mégse hagyta magát:

— Hát az országgyűlés?

— Tán te hívod össze? — gúnyolódott a vén ember. — Úgy beszélsz, mint Somlyón a barátok szamara!

A bizalmas gorombaságra lehűlt Lázár Imre.

— Dehát tulajdoniképpen mit akar a királyné, hogy ezt tűri?

— A királyné? A te «szentséges anyád«? — célzott rosszindulatúan a szokásos megszólításra Cserei Elek. — Hogy mit akar?... Hát német bugyogót akar előbb-utóbb rádhúzni, lelkem fiam! Jobban megnyugszik a szeme rajtad, ha ilyen öltözetben vonod ki kardodat a trón zsámolyánál: «Életünket és vérünket!®

A pap, ki eddig alig szólt, felállott és betette az ablakot.

— Nehogy a cúg megártson mindahármunk fejének! — jegyezte meg hunyorítva.

Cserei Elek hirtelen kijózanodott. Bánta már a szót. Titokban a papot kémlelte. Hiszen igaz, hogy csíki ember, de az efféle szoknyás emberekben nem lehet tökéletesen megbízni. Egyet-kettőt simít rajtuk a püspök, s mindjárt kiadják, ami bennük van. Már pedig az »Antal« püspök mindakét fülével a királyné hall. Nemhiába volt a fia nevelője. Ezekben a nehéz időkben jó ügyelni magunkra.

Zöld Péter mintha tudta volna, mi megy végbe az öreg emberben, súnyi, kesely képpel azt kérdezte:

— Meg tudná-e ezeket a nagy dolgokat bizonyítani, szekretárius uram, ha rákerülne a sor?

— Árva szót se szóltam! — ijedt meg Cserei uram.

— El ne járjon a szájatok!

— De bátyám! — méltatlankodott a gyanúsításra Lázár Imre. — Feltételezné, hogy mi? ...

— No, nem azért mondom! Ne értsetek félre!... De az ember a mái világban ügyeljen a szájára! Magamot nem féltem, de családom van. Szegény ember vagyok. Arra a kicsi, tetves madéfalvi jószágocskára nem igen támaszkodhatom! Legszívesebben el is adnám, ha vevő kerülne.

Megint furcsát mondott a pap.

— Akkor siessen az eladással, szekretárius uram, mert maholnap sok lesz az eladó föld Csíkban!

— Az eladó föld? — hökkent meg a máskettő.

— Az!... Mert mi inkább mind otthagyjuk azt a zerencsétlen csíki földet és átalmegyünk Móduvába, de a latonaságot fél nem vesszük! Isten engem úgy segéljen!

Azzal ki is következett az ajtón.

— Ejnye, be furcsa ember ez a te papod! — csóválgáttá a fejét Cserei Elek. — Veszedelmes ember!... Jó, ha iigyelgettek reá, nehogy a ti nyakatokat is magával rántsa!... Ettől minden kitelik!... Hijnye be cudar forró feje van!... Szólj vele, Emri!

Mire Lázár Imre hazavetődött a közös szállásra, a papnak hült helye volt. Nehány firkantott sorocskát hagyott maga után, hogy valami dolga van Borsai Nagy Istvánnal, az udvarhelyszéki királybíróval, s már ne haragudjék Lázár Imre, de ha úgy gondolja, hát Bögözben találkozhatnak, ha nem pedig otthon, Csíkban. Addig mulassa magát, ahogy tudja.

— Mulasson a hóhér! — mérgelődött Lázár Imre, s ő is felfordult a lovára. — Affene a természetit ennek a bolond Péternek, nem tudott megvárni? No, de Segesvárig utólérem!

Az utat azonban nem vette számításba.

Szentágotán túl elsetétedett, s tisztatökéletesen elvesztette a tájékozódást. Sehol se szekérvágás, se törött kerékdarab, még egy elrúgott lópatkó sem mutatta, hogy merre menjen. A réten belekeveredett valami tocsogós vészhelyekbe, s hajszálon múlt, hogy ott nem ragadt lovastól. Az ég, az Isten homloka, is beborult, csillagra se igazodhatott. Lova is fújva, horkolva szagolta a földet. Bánhatta, hogy nem fogadott valaki útnyitó, próbált embert, ki ismeri a helyeket, vizek járását, mezők csinját-binját, s jómódjával el tudja kerülni a veszedelmeket. Még szerencse, hogy lesvetők kezébe nem került. Afféle latornép, útmenti tekergő fölös számmal hányódik mindenfelé, s hamar megbolygatják az útonjáró jámbort, ki nem tudja a földet.

Biza már jócskán virradt, mikor a Segesvár fölötti bárdolt erdő alá étkezett. Meg se állott a városban. Elege volt a szászokból. Keresztúron azonban megszusszantak lovastól.

Ismerni ugyan nem ismerte személyesen Borsai királybírót, de sok jót hallott róla. Egyenes derekú, nyakas, kemény magyar, nem afféle »alkalom-ember«, mint a cigány,

s a nagyuraik. Az úton ötlött fel benne, hogy az egész Székelyföldet fenyegető veszedelemben mindahárom széknek közösen kellene valamit csinálnia. Kutyafuttában számba is vette, kikre lehetne számítani. Háromszéken ott volnának Csórja János, az ügyvéd, Fekete Zsiga, Olasz Samu, s Óvári János; de Henter Ádámot se felejtsük ki, mert őt a nép is szereti és bízik benne. Olyan férfiak ezek, mint a főzött arany ... Udvarhelyszéket már kevésbbé ismerte, de most legalább kitudja, hogy kiben mi van. Az anyaszéknek kellene vezetnie az ellenállást, s ha ez a Borsai alkalmas volna!... No de meglátjuk!

— Ha nem, rajta kívül is vagyunk nehányan! — vidámodott meg és már kezdett hinni a székelyek dolgában. Nem úgy verik a cigányt, ahogy Bruckenthal úr s a generális gondolja!... De nem ám!

öreg uzsonnaidőre vergődött be a Borsai úri házába.

Mondja ki-mi és mi járatban van.

— No ti csíkiak ugyan megindultatok! — fogadta barátságosan a királybíró. — A papod is szerencsésen beharangozott. Ott húzza a csendest a vendégházban a kanapén. No, jere, egyél valamit, s dőlj le melléje! Úgy ki vagy merülve, mintha nem a ló, hanem te hoztad volna a lovadat a hátadon.

Lázár Imre köszönte a szívességet, de sietős a dolguk, még ma be szeretnének érni Udvarhelyre. Éppen csak megszusszannak kissé.

— A pap is el akart szökni, de megkuporítottam!

Különben se illett volna addig elmenni, míg legalább futólag meg nem tekinti a gazdaságot, az istállókat, lovakat, jármos ökröket és egyéb állományt. így dukál az gazdaembereknél. Tisztesség dolga az efféle. Kerekképü, tömött bajszú, nyugalmas, kedves ember a királybíró, akivel a sok méreg, izgalom után tiszta gyógyulás együtt lenni. Észre se vették, úgy eltőt az idő, hogy mire megjárták magukat az »élet«-en, már feljött a vacsoracsillag.

— Most már csakugyan meg kell kóstolnotok a jó rionfalvi boromot! — fogta kartőn Borsai uram a vendégeit. — Ebből a járatból úgy se kaptok suhutt Erdélyben. Pus-

kával kelle nekem is a szászomat megkényszerítenem, hogy eladja. Anyatéj az felnőtt embernek!

— Csak éppen a szászokat ne emlegesd előttem, bátyám! ... Úgy jól laktam velük Szebenben, hogy a halálos ágyamon is kísérteni fognak! Nagy bajt csináltak ők nekünk. Nem tudom, Péter szóla-e veled a szebeni dolgokról, de az én véleményem szerint...

— Említette! — vágta el a szót a királybíró. — Két órán keresztül ömlött belőle a szó, úgy-e Péter? No, de 'ássuk, hogy mit főztek! Idáig istenesen megehültetek.

Lázár Imre megütődött. Ejnye, de különös ember ez a királybíró! Immár negyedszer próbálja előhozni a szebeni dolgokat, de mindig kitér előlük. Mi lehet az oka?... Ez a nyavalyás Péter is csak sunyit hozzá, félretartja a fejit, mint a szégyenlős kutya, hallgat, mintha béforrott volna a szája ahelyett, hogy segítségére jönne; de majd kitudja őket! Addig nem mehetnék tovább, míg az ellenállás dolgát értelmesen meg nem hányták-vetették.

Vacsora alatt nem lehetett, de pipagyujtáskor mégis fölerőszakolta a kérdést, hogy hát bátyám mondd meg ápertén, mit szólsz a dolgokhoz!

— Miféle dolgokhoz?

— Hát a mi szebeni híreinkhez!

A királybíró olyan derűsen nézett, mintha a leendő keresztfát mutatták volna meg neki, s egyenes felelet helyett visszakérdezte:

— Édes Emri ecsém! Hallottál-e valamit Csíkban a Hármaskönyv harmadik és negyedik szakaszáról, amely a székely kiváltságokat törvénybe foglalja, s amelyet az összes szent királyok és fejedelmek megerősítettek?

— Rémlik valami!

— Hát a Leopoldus császár diplomáit üsmered-e?... Azokat, úgy tudom, a jelenleg uralkodó felséges Mária Terézia székely ispányasszonyunk is megerősítette!

— Tudok róla!

— No ha igen, akkor ne szöktessétek a lovat hiába, mert amíg ezek a törvények fennállanak, addig baj nem lehet!

Hát itt nem volt mit beszélni tovább. Az ilyen tör-

vény-csökönyös emberek ujja akkor is a paragrafust mutatja, mikor már a nyakukat elvágták. Itt valami nincs rendben!

Az is gyanús volt, hogy az első ásításra mindjárt ágyba dugta őket. Csakhogy éppen keresztet nem vetett reájuk. Tisztességből sajnálta, marasztalta, hogy ne induljanak hajnalosan, nyugodjék ki magukat tisztességesen, de a szabadkozásukat mintha kicsit túlságosan hamar vette volna jóba.

Lázár Imre őszintén szólva alig várta, hogy a háta megett tudja Bögözt királybíróstól. A papra is áprehendált. Ez az isten-csiigje is a malacok álmát húzta a lova hátán, s csak az udvarhelyi Szék-hídjánál ébredt meg. Addig vele se tudott szót érteni. A Küküllőből már szállott fel a reggeli köd, mikor befordultak a rókaváros felé. A pap vezetett. Nem nézett se jobbra, se balra, hanem végigügetett a Botos-uccán, s ki a Szentimrén a Szarkakőnek.

— Hó! — állította meg Lázár Imre. — Hova megyünk hé!

— Haza Csíkba! — lepődött meg a kérdésen a pap. A Szarkakő alatt felcsaptatunk a Lázra, béereszkedünk Homoródon, innen a tizenhétfalusiba s a Hargitán át rövid úton haza!

— Udvarhelyt nem szólunk be senkihez?

— Nincs miért!... Udvarhely rendben van!

— Rendben?... S ki hozta rendbe?

— Hát Borsai uram, a királybíró!

— De a teremtésedet! — hökkentette vissza a lovát Lázár. — Te itt nekem mi bolondot beszélsz?... Borsai uram?

— Ma hajnalban lovas legényeket küldött széjjel, hogy tanácskozásra hijják az embereit: Váradi Ferencet innen a városból, Simon Istvánt, a Sóvidék »kicsi-istenét«, s másokat.

Fél-fele lecsúszott Lázár Imrének a lóról a meglepetéstől.

— Vagy én bolondultam meg, vagy a te eszed ment el!... Hát akkor mit űzte az eszit az este a vacsoránál? Nekem mért nem szólott?

— Mert nem bízott benned!

— Bennem? — dühödött meg Lázár. — S vájjon mért nem bízott?... Mióta nem lehet megbízni Lázár Imrében, hé? — kujakolta a mellét.

Szidta már magát a pap az elszólásért, próbálta így magyarázni, úgy magyarázni, de végül is meg kelle mondania az igazságot.

— Az ecséd miatt!... Hallotta a dolgát.

Halottsápadtan némult el Lázár Imre. A Hargita aljáig nem szólt fiaszót sem. A pap se merte faggatni. Ügy járt az erdő között, mintha minden fa mögött el akart volna bújni előle. Az erdő azonban megvigasztalta valamennyire őket. Benne itthon voltak. Ismerős minden kő, minden fa, patak, ösvény, lappangó út. Le az utolsó mókusig minden barátjuk volt.

— Faljunk valamit! — állott meg a pap a madarasi tetőn. — Én biza megehültem! A lovak is hadd füveljenek!

Szótlanul pihentek meg egy burkus, vén fenyő alatt, s a szemük rárévedt Csíkra. Alattuk feküdt a halálra ítélt föld, a szép csíki medence. Köröskörül hegyek tornyosulnak, melyek némák, kiismerhetetlenek és titkosak, mint maga a jóisten. Tekintetük felkeresett minden kicsi zugot és úgy állottak ottan, mintha az Olt vékony szalagja mellett megbújt falucskák fölött őrködnének. A körülszegő havasok temérdek határzáró testükkel pedig felvisznek egyenesen az egekbe. Ezüst és kék pára lebegett Csík fölött, mintha a gyanútlan emberek szivéből felszálló béke és áldás volna. .. Könnybe lábadt a Lázár Imre mindakét szeme, a pap is úgy lihegett, mintha nem férne a szíve a mellében, a két lovacska is csak nézte a piroscsíkos, szőttes zabostarisnyát szomorúan. Azoknak se kellett már az édes, leves, friss fű, s csak nagy, üres fejük bólogatott, mintha azt mondták volna: — »Immá mehetünk akár alá, akár fel!«...

Aki a madéfalvi »Csapás«-on leereszkedik, ne sokat járjon a szája, ha nem akarja elharapni a nyelvét. Meredek, futott-csúszott helyek, kőhalmazok, szakadékok fölött vezet le az ösvény, nem is ösvény, inkább vadcsapás, júhnyomás, vízmarta, istenverte, bolond, kopár hely. Nehány

nyomorék fa kimosott, levegőben lógó gyökerekkel úgy görbül a mélység fölé, mint a vénember kilátott szájából elődölt odvas, fekete fogak.

Valahogy csak lejutottak.

— Bénézünk édesapámékhoz Madéfalvára! — hívta szívesen társát a pap.

— Eressz engem haza, Péter!... Nekem már semmi hasznomat nem veszítek! Megbélyegzett ember lettem!... Az imádságomnak se hisz többet székely!

De azért csak vele ment, mint a holdkóros, engedelmesen és szerencsétlenül. Egy gyermek is azt tehette volna vele, amit akar.

Kurta futamodás volt mindössze a falu, s az öreg Zöld János háza tán a harmadik, negyedik Felszegben.

— No, itt vagyunk! — készült lemászni a lóról a pap, hogy kaput nyisson, de Boriska, a leány az ablakon keresztül már meglátta, hogy jönnek. Ügy ott volt, mint a szél.

— Jaj, Péter bácsi!... Jaj, Ernri bácsi! Magik azok?...

— Dehogy vagyunk mi, te seprüznivaló boszorkány! — dédelgette a húgát a pap. — Csak a lovonjáró lelkünk!

öreg Zöld János is ott állott az eresz alatt.

—- Anti te! — kiáltott hátra a szolgának. — A lovakat lásd el!

Romjában is ügyes, jótartású, tekintélyes ember volt öreg Zöld János, mintahogy dukál is annak, aki úri fiakot nevelt. Maga is belépett vendégei után az «első ház«-ba, s csak ott vette jobban szemügyre a két fáradt vándort.

— No, ti se híztatok meg Szebenben!... Olyanok vagytok, mintha a feneketek a lovon maradt volna! Bezzeg az én üdömben...

— Édesanyám nincs itthon? — nézett széjjel a «papfiam», ahogy otthon Zöld Pétert nevezni szokták, de csak az apja, mert édesanyja mindenki előtt »Tisztelendúr«-nak nevezte. A világ sűrű kincsiért se mondta volna, hogy: — »Fiam«. Az Úrjézus tán még meg es sértődnék, ha így eltulajdonítaná tőle.

— Te leány! Hova leve anyád? — fordult Boriskához az öreg.

— Valahova kiveszett!

— Hát Jani, az öcsém?

— Neki hivatalos dolga van Szeredában!... Ha jól tudom, éppen holnap lesz a székgyűlés.

Az egyszerű falusi ember minden kevélysége benne volt, ahogy hírül adta a vén székely, mert — valljuk meg az egyigazat, — nem is kicsi dolog, ha az ember fia széki biztos.

Türelmesen megvárta, míg az urak kényelembe teszik magükat, s illedelmesen csak azután kérdezte meg:

— S ti mit végeztetek Szebenben?

A festett pad-ládán üldögélő Lázár Imre legyintett setéten.

— Biza nagy bajok vannak!

— Majd eligazítjátok!

El hát! Miért kínlódik az ember egész életiben? Miért nevel urat kettőt is, s mirevalók vagytok ti is Emri öcsém, ha még a mi kicsi sorsunkat se tudjátok eligazítani?

— Hát az új gubermártont látátok-e?

— Mi igen, hogy a nyaka szakadjon meg!

— Szakadjon! — billentette ki a süveges pipát a szájából az öreg, olyan szent meggyőződéssel, mintha a miatyánk végére tenné oda az ámment. — S te Pétör, a püspökkel beszéllettél-e?

— Én egy szót sem, apám!

De már erre felfortyant a vénember:

— Mit mondasz?... Meg se tisztelted a püspököd öt?... Akkor miafityfenével töltöttétek a drága üdőt?... Álló hétig odatekereg, s még o. püspökivel se beszél!

Mindjárt meg is bánta a kuruckodást. Az a kecske-béka-leánka is egész elváltozott a kemény hangra.

— Különben a te dolgod!

A béke ezzel újból megleve, bár még vonogatta kissé a szemöldökit az öreg. Magánál se szerette az olyan természetet, amelyik a lisztbe mindjárt az első szóra vajat okádik.

Szerencsére nagy öröm-könnyhullatással megjött a »vénasszony«, maga kifordulhatott az ajtón, amíg azok odabenn »nyalakodnak.«

— Jé, fussak, s csináljak egy kicsi jó vacsorát! —

sürgött az öregasszony is. — Úgy-e nem es ettetek valamirevaló ételt, lelkem kicsi csürkéim?... Te addig gyújts világot, Boriska, s teríts asztalt!

— Jöszte, Boriska! — mosolygott a bátyja, mikor a leány meggyujtotta a gyertyát. — Hoztam neked valamit!

A szép, barna leány elpirult.

—- Elhozta?...

Arra már ki is terítette a pap az ajándékot: a királyszín selyem övét, arannyas szoknyát, nyakszorítót szederjes kővel. A lányban felbugyborékolt az öröm, s kapott a pap keze után, de az elvonta.

— Nem én vettem!... Pista küldte!

— Pista! — sikoltott fel lángoló szemekkel boldogan a szép leányka. — Levelet nem ira?

— Mi vagyunk a hibások! — hazudott tovább a pap. — Olyan hirtelen jöttünk el Szebenből, hogy ideje se volt levelet írni, de tiszteltet, s csókoltat.

Lázár Imre megkövülve ül a kanapén. Felháborodva akar felugrani, de nincs ereje, elhalt egész teste, lelke. Csak nézi, hogyan repül ez az áldott gyermek a holmival, mint egy fehér galamb, hogyan szorít a szivéhez külön-külön minden darabot és fut ki az édesanyjához az örömtől arannyá vált orcával:

— Édesanyám! Édesanyám!... Nézze, miket küldött az én Pistám!...

Lázár Imre, ha eddig nem tudott, most már nem is mert szólani. Nem ölheti meg ezt az ártatlan gyermeket. Hosszú magábaroskadás után mégis megkérdezte a paptól:

— Szabad volt-e hazudni szegénykének?... Bele fog pusztulni, ha mégis megtudja.

Zöld Péter megvonaglott, de úgy tett, mintha neki állna feljebb.

— Ki mondja, hogy hazudtam?... Az egy igazat mondtam! Ezt a holmit a te öcséd küldte a mátkájának!... Mikor eljöttem Cserei uramtól, egyenesen hozzá mentem. Meg akartam bizonyosodni... Nem volt igaz a mende-monda a kancellárnéval...

A bámulattól még a szó is megfogant Lázár Imrében,

hiszen a saját szemivel látta, mi történt ott az arany völgyben. Miért hazudik újra ez az ember?...

Aztán megértette. Keményen felmozdult a kanapéról és remegő, felgerjedt, meleg indulattal hosszan, szentségeskomolyan belenézett a barátja szemeibe:

— Kétszer hazudtál ma nekem, de ezerszer áldjon meg az Isten érte, Péter!...

V.

Együtt mentek a székgyűlésre.

— Soha jobbkor nem csinálhatták volna ezt a gyűlést! — örvendezett Lázár Imre, ki a tegnapi jelenettől új életmagra kapott. — Minden számottevő ember ott lesz, s egycsapásra megszervezhetjük az ellenállást.

A pap nem lelkesedett. Mi az ördög lelte, hogy olyan bőjtösképű csüggeteg, mintha az orra vére folyna? Csak rázogatja a fejét.

— Te nem tartasz velem? Nem helyesled?...

— Nem akarok időelőtt tömlőébe kerülni!

— Tömlőébe?

— Az jár a felségárulóiknak!

— Te... te... mit beszélsz?

Tudta már Lázár Imre is, hogy mire céloz a pap.

— Azt hiszed, hogy a saját fajtánkban nem bizhatunk meg?... Hogy elárulhatnak?... Hogy volna olyan gazember az urak közt, ki megtenné?

— Azt!

Lázár Imre keserűen megjuhászodott.

— Annyi lehetetlent láttam az utolsó héten, hogy még ezt is elhiszem neked!... De akkor mit csináljunk?

— Bízd csak reám!... Ha kérdi valaki, hogy mit csináltál Szebenben, csak annyit mondj, hogy az öcsédet látogattad meg!

— Van valami terved?

— Van!

Ilyen kurtákat böffentett a pap, de Lázár nem mert kérdezősködni. Az is nyilvánvaló volt, hogy szándékosan

húzza-halasztja az időt. Meg-megáll a vetések mellett, számigálja, hogy milyen termés várható, hogy fog ereszteni a zab, rozs, árpa, milyen lesz a szénatermés, a pityókának vájjon fog-e járni az idő.

— Fél termés se lesz! — derült fel az arca, s szinte táncra perdült a nyurga, erőtlen, gyér, lézengő rozsocskák mellett.

— Ember! — hujjantott rá Lázár Imre megbotránkozva. — Te miket beszélsz?

— Szervezem az ellenállást!

Szentkereszt legyen velünk, ez kötözni való bolond! Ki hallott még olyant, amióta a világ fenn áll, hogy egy felszentelt pap örvendezzen népe nyomorúságának, a fenyegető éhínségnek, anyagi pusztulásának?... De nemcsak ő, a madár is megállóit a levegőben a csudálkozástól, mikor a pap azt kezdte magyarázni, hogy amelyik népnek nincs semmije, annak félteni valója sincs a szabadságán, függetlenségén, jogain kívül, s ezekhez annál szívósakban ragaszkodik. A kúduson csak segíteni lehet, de elvenni tőle nem, mert annak már csak lelke van.

— És ha az egyetlen lelkét veszik el?

— Akkor megérdemli, hogy elpusztuljon!

Lázár Imre kezdett félni a barátjától. Veszedelmes ember!

A pap oda se ügyelt az ellenvetéseire, minden úton, mezőn hányódó emberrel szóba állott, még a cigánytól is megkérdezte kedvesen, hogy hány tetüje van, az útba eső falvakban a kapukon bekiabált, vagy az uccán játszó kölykeket vizsgáztatta: — »Mi végre teremtett téged az Isten?« Már delet harangoztak, mikor Taplocára beértek. Még ő csudálkozott:

— Ejnye, hogy eltőt az idő! Mozogjunk, Imre!

Már mozoghattak. Az ebéd közepén tartottak a széki urak, mire béalázatoskodtak közibük:

— Dicsértessék!...

— Latinul mondd az ebadta! — mordult fel Boros Ferenc, a felcsíki királybíró. — Mától fogva deákul beszélj!

— Ahá! — villant meg a pap szeme. — Megjött a rendelet.

Szentmihályi Sándor Gáspár, s Csedő Dávid, a szentgyörgyi, mindjárt helyet szorítottak maguk közt.

— Ide mellém Emri, papom!... Hát megjártátok Szebent?

— Tegnap érkeztünk!

— Meglesz az új adó? — türelmetlenkedett Blási, a kászoni alkirálybíró.

— Az már meg is van, Pista bátyám!

— De csak papiroson, s azon is marad!

Jól esett hallani ezt a nyakas magabiztonságot. Kemény emberek ezek. Beléjük törik a generális bicskája. Csík nem Szeben. De nem a teremtésit!

— S mi van az állandó törvényszékkel?

A pap azt is tudta.

— A tizennyolcadiki ülésen fogadta el a főkormányszék!

— Eltakarodjatok a szemem elől az ilyen hírekkel! — sújtott az asztalra mérgesen Balás Ádám. — Vessétek ki a károgó varjait!... Ti mit képzeltek, hogy az efféle disznóságot csak úgy egyszerűen lenyeljük?

Zúgtak tisztességesen a többiek is. Lázár Imre ragyogott a gyönyörűségtől, de ekkor a pap valami cédulácskát vett elő a zsebéből s elkezdte olvasni, hogy: A főkirálybíró fizetése ezer rhénes forint. Kétszáz forinttal felemelték. Az alkirálybírók fizetése fejenként százötven forint, a két királyi számvevőé hatszáz, a jegyzőé százötven, a vicéé száz, az öt ülnök koponyánként százat kap.

Szép pénzek ezek, jól jár, aki kapja. Az urak meg is szédültek pillanatra, de becsületükre legyen mondva, mindjárt meg is restelleték magukat. Mikor azonban a pap azt is elpletykálta, hogyan tették félre az útból Kemény László gubernátort, hogyan keresik a generális kedvét, akik maradtak, a csíki urak is megszeppentek kissé. Látnivaló, hogy a generális nem tréfál. Jó lesz a szájra vigyázni! Ki teheti, húzza meg magát!

Lázár Istvánban felforrt a keserűség:

— Ugyan megcsendesedtek tiszt-uraimék! A határőrség dolgát nem is kérdik?

— Mende-monda az csak, fiam! — intette le a koros Szabó Ferenc, az alcsíki királybíró.

— Ki mondja azt? — süvöltötte Lázár Imre. — Tudják-e tiszt uraimák, hogy halálra vagyunk ítélve?... A kenyerünket kiveszik a kezünkből adóval, törvénykezési jogunktól megfosztanak, a katonaságot ránk erőltetik, kutyába veszik az ősi székely szabadságot, megerősített kiváltságainkat. A románsággal már elbánt a generális, most a magyar következik, hogy a szászokat a nyakunkba ültethessék...

— Ülj le, Emri! — féltették a jóakarói.

— Legyen eszed! Ne tedd magad tönkre! — súgta Botskor Elek, s a pap is rángatta másfelől a dolmányát. Nehányan nekitüzülve helyeseltek, voltak, kik kínosan feszengtek a széken, a szentdomokosi papnak, ki ellensége volt, még a bolhája is táncolt örömében, hogy Lázár így tönkreteszi magát, mert ahogy Endes Mihály megjegyezte, több pityókát ezek után alig eszik Csíkban. Aki sajnálta, még az is temette magában. A félénkebbek haza készülődtek, az asztal megbomlott, a többség azonban nem mozdult, csak nézett maga elé elgondolkodva. A bor megfáradt a pohárban, de senki nem nyúlt hozzá.

Lázár Imre csalódottan, fulladozva magába roskadt. Bizony kissé még a szomszédai is elhúzódtak tőle. A pap is azt recsegte a fülébe:

— Imre, Imre, beh földigleszamár vagy!

Az egyetlen Túri István, a gyergyai királybíró lépett hozzá és hosszan a szemébe nézve, némán kezet szorított vele.

Zöld Pétert, a papot, az a meglepetés érte, hogy az esperese, a hosszú Szász János nehány rideg szóval magához rendelte. Kissé megkeserítette a szája izét a hideg, hivatalos írás, mert senkije se volt egész Csíkban, kihez nagyobb bizalommal ragaszkodott volna, mint az esperes, ez az áldott, drága öregember, apja helyett apja, anyja helyett anyja, próbált, igaz pap és magyar. Valami félreértés kell, hogy legyen.

Aggódva kocogott fel kis lovával Somlyóra.

Az irodában hárman is voltak; az esperes, Sikó, a gyergyói esperes, s Botskor Pál, a gvárdián. A köszönését se várták meg, vén Szász János mindjárt reátámadt:

— Hol volt tíz napig, plébános úr?

A pap egészen elhült. Hiszen máskor is előfordult, hogy az »öreg« négyszemközt megfeddette barátilag, szelíden, de így neki nem ment sohasem. Mi lelte ezt a szelíd, jóságos embert?...

— Szdbenben! — hebegte elképedve.

— Ki temette el addig a halottait?

— A... a kántor!

— Szentmisét is a kántor mondott?

— Arra átmentek a hívek Mindszentre!

— Szebenbe is a kántor engedte el?

— Akartam jelentést tenni, — védekezett a pap, — de Főesperes úr éppen akkor nem volt itthon!

Az esperes rá se hederített.

— Talán személyesen jelentette a püspök úr Öméltóságának, hogy miért nem olvasta fel a körlevelét?

— Miféle körlevelet?

— Amit a szélybeli katonaság ügyében bocsátott ki!... ' Tessék!... Az van benne, hogy a szószékről rá kell beszélni a népet a katonáskodásra.

Zöld Péter feketére sorvadt a szemébe ágaskodó betűk láttára, de az esperes lélegzetvételre se hagyott időt.

— Az ön mulasztását, plébános úr, nem lehet egyszerű dorgálással elintézni. Mivel főhatósági engedély nélkül elhagyta helyét és híveit, ezennel egy hónapra felfüggesztem a beneficiumtól... A páter gvárdián úr lesz szíves erre az időre egy miséző pátert kölcsönözni! — fordult a főatyához, aki készségesen bólintott. — Plébános úr, várjon meg a szobámban, míg a vendégemet kikisérem!

— Nagyon helyes! — dicsérte az intézkedéseket Sikó esperes, akiről azt tartották, hogy »felfelé alázatos, lefelé gyalázatos*, s titkon ő informálja a püspököt a csíki dolgokról. Jó előtte tartózkodónak lenni.

— Hát jó! így is jó! — szomorkodott magában a nyilvánosan megszégyenített pap. Nem a feddés, hanem az fájt, hogy az egyetlen ember is, akiben bízott, így megvál-

tozott. Inkább elhitte volna, hogy a föld kiesik a sarkából, minthogy az öreg Szász János ekkorát fordítson a köpenyeg|én... Megverte az Isten alaposa® ezt a népet, ha már a legjobbjai is ilyen hamar megtagadják!

Sóhajtozott, búsult, eresztgette a szárnyait. Azt is alig hallotta, mikor a Sikó esperes szekere elzergett. Megy ő is. Mi keresni valója lehetne még itt? Nem bánja, ha ezt a szál reverendát is lehúzzák a hátáról. Vette a fövegét, de az esperes már visszajött a baráttal.

— Itt maradsz vacsorára! — förmedt rá mord képpel.

A gvárdiánnak fülig nyúlt a szája a visszafojtott nevetéstől.

Zöld Péter kezdett eszénkedni.

— János bácsi!... Te!... Ügy-e csak tréfa volt?

— Mi?

— Az egész... A felfüggesztés...

— Az nem volt tréfa! Az kötelesség volt!

Már a régi, meleg hangján mondta.

A pap lelke kezdett lábadozni.

— Nem bánom, csak te ne haragudj, János bácsi!

Már tudta, hogy Sikó miatt kellett így cselekednie az öreg esperesnek.

A régi, meghitt hangulat visszatért. Jólesett a sok keserű perc, leverő bajok, fenyegető veszedelmek miatti gond után kissé megpihenni egymás közt. Félig fagyott madár volt már a Zöld Péter lelke is, melyet most a meleg házba vittek, hogy ébredezzék. Az ő szemein is kisütött újra az élet, s régi mókás kedve kezdett visszatérni.

— Csak egy a baj ennél az én felfüggesztésemnél, te János bácsi — sunyított fel az espereshez.

— No?

— Az, hogy a híveim pap nélkül maradnak, mert nekem nincs otthon borom, olyan barátot pedig nem ismerek, aki egy hónapig bor nélkül Szentléleken kitartson!... Nem úgy van, Pali bácsi?

A gvárdián mosolygott:

— A közmondás azt tartja: »Ne féltsd te a lúdat a vízbehalástól!...« Hiába kétszínkedel, egy hónapig mehetsz akár alá, akár fel! Ügy is szeretsz tekeregni.

— Mi lesz velem szegény földönfutó árvával? — mímelte a kétségbeesettet. — Az se lesz, hol a fejemet lehajthassam!

A két főpap összenézett, mintha azt mondanák, hogy itt az idő, el lehet már neki árulni, amit ketten megbeszéltek. Vén Szász János elkomolyodott, s furfangosan kezdett példázódni, hogy: Azért te ne essél kétségbe, Péter fiam, nagy hely Csíkország. Mire szépen végiglátogatod, s elmondogatod, hogy miket tapasztaltál Szebenben, mire számíthat a szegény föld népe, hogy kéne, mit kéne csinálni az elkövetkezendő bajokban, segítségére, támaszára lennél, erősítgetnéd a lelkűket, egyik székely kézit szépen a másikéba tennéd, hogy a megpróbáltatásokban ne legyen senki egyedül, hát szépen el is telnék az az egy hónap . ·. Valahogy úgy, ahogy Pál apostol csinálta annak idején! ...Én nem mondtam semmit, de a te helyedben így csinálnám. Isten is jószámba venné!... Különben te lássad!

A pap úgy nézett fel öreg testvérére, mintha szentséget mutatna neki, egész lénye lassan átforrósodott, a gyönyörű gondolat kinyílott benne teljes pompájában, mint egy égből lehajló fenséges piros virág, melynek tiszta kelyhe védőleg borul rá erre a szerencsétlen, halálra ítélt, fájdalmasan drága székelyföldre... Aztán hirtelen mozdulattal rávetette magát a vén atya fonnyadt kezére.

Zsögödön járt már Zöld Péter, mikor eszébe jutott, hogy a vacsoráról teljesen meg is feledkeztek.

Vén Szász János borzongva hajtotta rá sárga, ráncokkal kivert öreg fejét dohos breviáriumára.

Vájjon hol végződik az út, melyen kedves fiát elindította?... Lehet, hogy a halál kapujában...

— A mi segedelmünk az Úrnak nevében!...

Az alvó Csík fölé szélesen felszállott a hold valahonnan a menasági Kárpátok fenyegető ormai mögül...

VI.

Füttyös, boldog kedvvel táncolt be a hivatalba a szerelmes-bolond Lázár István, mert végre az asszony biztatón rámosolygott.

— Ugyan jól főtt a lencséd! — rosszalta a nézésével a kebelbarátja, Baló Anti. — Kérdezett a főkirálybíró!

— Bornemisza uram?... Hát a mit keres itt?

— Magához rendelte a generális.

— S mi ügyben?

— A katonaság dolgában.

— No, akkor emberire talált! A báróval könnyen nem bánik el!

— Az ezután válik el!

— Nagy ember ő, hé!

— De csak Csíkban s Abafáján, a birtokán!

— Ide elég nagy mennykövekkel jött! — elegyedett a szóba Halmágyi István, a titkár, judiciózus, széles látókörű ember.

— De csak akkor sütögette el a mennyköveit, mikor megtudta, hogy a generális kiment Freckre, a kastélyába, mintha itt sem volna őkegyelme! — ellenkezett Baló Anti.

— Beszélhetsz akármit, mégis nagy ember a főkirálybíró! — védte Lázár.

— Az akkora, hogy törik le a hintó alatta. Jóltáplált, vérmes, istenes, nagy ember! Igazi szuszogó csíki medve.

— Hamar karikát húz a generális az orrába! — vélte Halmágyi, de ebben Lázár István nem volt olyan biztos.

— Még kitörheti benne a generális a nyakát!

— A generális másnak szokta kitörni a nyakát! — oktatta a tapasztalt Baló Anti a pajtását. — Megteheti, mert a királyné szoknyája védi!

— Törvény és szoknya két dolog! — pattogott Lázár.

— De az utóbbi a jobb! — tréfált közbe a titkár, kiábrándultán, mert magában ő is igen fájlalta Erdély állapotát.

— Pláne, ha valakinek kettő van! — célozott Baló a generális és a szép Bruckenthalné viszonyára.

Lázár István kicsit elfehéredett, s zavartan lesütötte a szemeit. A fiuk dolguk után láttak.

Másnap újra felcammogott a csíki főkirálybíró a guberniumba, de jelentik neki, hogy a generális úr még mindig Frecken mulat.

— Nem 'baj! — próbálja elveresedve elvenni a nyilvánvaló semmibevevés élét. — Legalább időm van a szemibe nézni ennek a katonaság-ügynek.

Minél inkább »szemébe nézette azonban az ügynek, annál kisebb ember lett. Az első napokban még tekintélyesen hajtogatta egy-két megbízható magyar tanácsosnak, hogy a székelyek katonasításáról addig szó sem lehet, míg az országgyűlés meg nem szavazza, de később mindinkább elhalkult a szava. Eleinte kesergett még a kormányszéki urak előtt jó abafái kiszólással, hogy »a generális és Bruckenthal úr eladták a hazát*, de mikor látta, hogy még a legbizalmasabb barátai is kezdik elkerülni, alaposan megszeppent. Akkor tűnt fel, amikor Cserei Elek szemibe mondta: — »Ejnye be rosszul tette, hogy hozzám jött Méltóságod!*

Mindebből summázva a véleményét, szánalmasan kicsi, szomorú és csendes ember lett a csíki főkirálybíró. Álmatlan éjszakákon sokat birkózhatott az Isten angyalával, nappal pedig kerülte az embereket. A városkapukon kívül kószált, hogy ne találkozzék senkivel, s hatodnap alig tudta előkeríteni Baló Anti az üzenettel, hogy siessen, mert a generális minden pillanatban várja.

Nem volt már a régi, derűs, tekintélyes úr, mikor a kancelláriákon áthaladt. Éppen csak valamennyire rendbe szedte magát a generális előtt, s elfúló szóval jelentette:

— Vettem kegyelmes uram levelét, melyből megértettem a limitanea milicia ügyében...

— Őfelsége, a királyné szent akaratát! — fejezte be a mondatot kurtán a generális.

A főkirálybíró alázatosan meghajtotta a fejét.

— Őfelsége, a királyné szent akaratát!...

— Melynek törik-szakad, meg kell lennie!

— Törik-szakad, meg kell lennie! — ismételte a nagy-

darab ember készségesen, mintha a halálos ágyán imádkoztatná a generális.

Az országgyűlést, főkormányszéket, törvényeket, a székelyek jogait, sok pecsétes kiváltságait említeni se merte a jó úr. Attól rettegett, hogy elárulták a generálisnak, hogyan rebelliskedett, de a nagy úr nem mutatta jelét, kurtánfurcsán végzett Csík reménységével, akiben már csak a tapasztalatlanabbak bíztak.

— Intézkedtem, hogy mihamarabb katonai bizottság szálljon ki Székelyföldre, br. Schröder ezredes vezetésével, a sorozás és felesketés végrehajtására. Főkirálybíró úr csatlakozik a bizottsághoz és minden erejével igyekszik rávenni a népet a katonaság vállalására.

— Nehéz dolog lesz! — aggodalmaskodott a főkirálybíró. — Én ismerem a székely népet!... Nehéz dolog lesz!

A generális türelmetlen volt.

— Emlékeztesse őket őseik vitézségére és arra, hogy már az anyjuk tejével szítták magukba a vitézséget! — gúnyolódott. — Mi majd fogunk alkalmat adni, hogy vitézkedhessenek!

A főkirálybíró elpirult és óvatosan megjegyezte:

— Nem hiszem, hogy ennyi elégséges lenne!

— Akkor mondja meg nekik, hogy ha katonák maradtak volna, nem estek volna annyian a nemesek jobbágyaiul, s nem kellett volna annyi földet és erdőt átengedniük az uraknak!

Bornemisza Pál nem hitt saját füleinek. Hogy ő lázítsa a népet urai ellen, Erdély kormányzójának parancsára?... ö, a főkirálybíró, a törvény felesküdt őre? A gondolatára is kiverte a verejték. Súlyos dolgok ezek! Szőrmentiben figyelmeztette is a tábornokot:

— Veszedelmes effélit mondani a népnek! Hátha lázongás lesz az eredménye?

— Akkor majd rendet csinálunk köztük! — intette le az aggodalmat Buccow generális.

A főkirálybíró úgy magába nyomorodon, mintha a belső részei összeszáradtak volna és szomjasan égnének, mint a parázs. Már látta, mire megy ki a tábornok tanácsa: rendcsinálás címén akarják leverni és a katonaságot rá-

kényszeríteni a székelyekre, örökre elveszíteni. Fehér szájjal hebegte:

— Nem merem biztatni kegyelmes uramot, hogy így is... hogy a székelyek a bizottság elé álljanak!

Az ellenvetés végleg kihozta a sodrából Buccowot.

— Miféle főtiszt ön?... Adjon ki rendeletet, hogy aki a kitűzött napon nem jelenik meg a bizottság előtt, annak ötszáz forint, jószág és fővesztés a büntetése!... Erre, tudom, ott lesznek!

Csüggedten adta meg magát a főkirálybíró.

— így lesz, kegyelmes uram, de írásbeli utasítást kérek! Buccow elhúzta a száját az előtte görnyedő alak fölött. — Minek az?

— Hogy igazolhassam magam mind a trón, mind a nép előtt!

Dölyfösen legyintett a tábornok.

— Fölösleges! önnek elég az én igazolásom!... Munkáját figyelemmel fogjuk kisérni »mind a trón«, mind én. Egyikünk se feledkezünk meg önről, se a trón, se én... Már aszerint, ahogyan főkirálybíró úr alkalmazza magát...

Görnyedtem ment végig a főkirálylbíró a hivatali szobákon. Nem látott meg semmit, nem vett észre senkit. Feje nehéz gondokba sötétült, fehér tokája a mellére locsogott, ahogy lereszketett a kopott cserefa-lépcsőkön. A tisztviselők elhülve néztek utána:

— Úristen! Mi történt ezzel az emberrel?

Lázár István megszánta és utána futott. Nem lehet ilyen állapotban magára hagyni.

— Főkirálybíró úr!... Főkirálybíró úr!

Mintha álmából rázta volna fel, úgy fordult vissza a kapuban:

— Mit akar az úr?

A fiatalember zavarba jött.

— Nem ismer a főkirálybíró úr? — motyogta. — Lázár vagyok!... Lázár István Csíkból! Hiszen még kérdezett is utánam Méltóságod!

A főkirálybíró visszasüllyedt magába, mintha árva szót se hallott volna, de nem ment tovább, csak állott egyhely-

ben, mint aki semmit nem tud magáról. Lázár István már azt gondolta, hogy elhúzódik onnan, de ekkor hirtelen, hevesen felütötte fejét a királybíró:

— Becsületes székely ember vagy te, fiam?

— Annak tudom magam! — csodálkozott Lázár.

Erre a főikirálybíró előrántotta selyem erszényét, remegő ujjakkal kiszámolt a másik markába tíz rhénes forintot:

— Ha nem hazudsz te is, akkor fogd e pénzt, menj be itt szemben a templomba a barátpapokhoz és mondd meg nékik, hogy ezért a pénzért addig mondják a misét értem, amíg az Isten megkönyörül rajtam és magához szólít, hogy ne kelljen megérnem az én szerencsétlen nemzetem végpusztulását!...

Lázár István hátratántorodott.

— Hát így állunk?

— ...Foganatos, sok misét, hogy ne érhessem meg július huszonnegyedikét!

Fertály óra múlva is egyhelyben töprengett Lázár István:

— Szentisten! Mi lesz július huszonnegyedikén?...

•

Álló hónapig tusakodott magával Bornemisza Pál főkirálybíró. Végigtapogatta Erdély urait, de a székelység veszedelmét vagy nem látták, vagy nem bánták. Aki bánta volna is, annak is előbbvaló volt a maga bőre. Senki sem merte magára vonni a királyné neheztelését.

Az volna a rendje, hogy a három székely szék főtisztjei együtt járjanak el az ügyben, de Mikes és Dániel urakban ő nem bízott. A legegyszerűbb volna lemondani a főkirálybíróságról, de félt, hogy kárára tudnák ibe Bécsben és azzal áltatta magát, hogy gyávaság volna megfutamodni és magára hagyni a szerencsétlen népet nagy megpróbáltatásában. A szebeni út után tisztában volt, hogy kifelé ugyan Önkéntesnek hirdetik a katonáskodást, de a generálisnak eltökélt szándéka, hogy még a csecsszopót is fegyverbe öltözteti. Ha szépszerével nem megy, képes az egész nációt

eltörülni a föld színéről. A fennvaló Isten őrizzen meg minden ellenállástól! Nem marad más hátra, mégis rá kell beszélni a népet, hogy legalább a puszta létét megmentse. Az elvesztett jogokat később vissza lehet szerezni, de az elveszett életet nem. Még a bizottság előtt bemegy Csíkba, s a széki tisztekkel megtanácskozza a dolgot.

— így tegyen, edes uram! — biztatta a felesége is.

Szokása szerint azonban addig tapogatta a Mária-érmet a nyakában, addig halogatta a menetelt, míg a napok a fejére olvadtak, s megjött a parancs, hogy induljon, mert az Emst-bizottság útra készen áll.

Nehéz szívvel mászott fel a vasas szekérbe, háromszor is végigcsókolta családját, mintha vesztőhelyre vinnék.

Amerre elhaladt a szekér, mindenütt akkora volt az erdők, mezők békessége, csendje és szépsége, mintha Isten lelke lebegne útja fölött. A nép mindenütt a szénával bíbelődött. A férfiak ingre vetkőzve kaszáltak, az asszonyok, leányok rendet ráztak, takartak, s a júliusi áldott nap tüze bágyasztotta. Az útak széléig becammogott hegyek lábára, völgyecskékbe épített falucskák csendesek és ijedtek voltak, mintha vesztüket éreznék. A boronafákból ügyeskedett, magastetejű, kontyos házacskák egymáshoz dugott fejjel titkolóztak, vagy védőleg előre hajlottak a porban gyanútlanul játszó gyermekekre, az útak élő szobrocskáira. Akármerre nézett a főkirálybíró, mindenütt nyíló virág, áldás, élet, független, szép, szabad béke, mely fölött madárkák lebegnek. Nyákig takaróztak a hegyek a színes-hímes szépséggel...

Ez Székelyföld.

Holniap-holnapután pedig eltűnik a varázslat és ő azért jön, hogy segítsen eltüntetni...

Fájás nyilait végig a főkirálybíró szívén.

— Állj! — ragadta meg a kocsisa kezét.

— Csak nincs valami baj? — csavarta hátra az ember a fejét.

— Nincs, nincs! — restellette gyengeségét a főkirálybíró.

Kurta futamodás után az elárnyadt ember újra elbóbiskolt a bakkon.

A főkirálybíró ránézett és arra gondolt, hogy éppen ilyen gyanútlanul alszik ez a nép is Istenhez felmutató, hegyes sapkája alatt.

Átkozott legyen, ki felkölti veszedelmére!...

Napszállatra bevergődtek Gyergyóalfaluba, ahol már várta a három előre odarendelt Csíkszeredái alkirálybíró. Tudtak ők is már mindent.

Máskor, ha Csíkiba jött, nem így fogadták érte a tűzbe is beugrani kész, hű emberei. Ilyen íeverten, zárt hivatalossággal, pusztító nézéssel, egymásra mart szájjal. Zokon is esett a főkirálybírónak:

— Ügy látom, nemigen örülnek uraimék bejövetelemnek!

A vén, feketefogú Szabó Ferenc válaszolt.

— Nem lehet másképpen, méltóságos uram!

Érezte a főkirálybíró, hogy e három ember képében egész Csík válaszol. Úgy vannak vele most, mintha magában a Jóistenben csalódtak volna. Még a kászoni Blási István is, aki pedig minden rossz hírre azt mondta eddig:

— »Nem vágják el a tölgyet egy vágásra!* — most szomorúan szemébe mondja:

— Vékony szeren függhet a székelység sorsa, ha főkirálybíró uram is elállott tőlünk!

- — Mért jöve ide, méltóságos uram! — szökött a könny a melegszívű Boros Ferenc szemébe.

— Ne kínozzanak kegyelmetek is! — kap a zúgó fejéhez Bornemisza úr. — Tudhatják rólam, hogy százszor szívesebben búcsúznám rebegő nyelvvel az élettől, s jobb volna nekem, hogy földbe takarítsák megjhidegedett tetemeimet, semhogy madárfia-kárát is kívánjam a székelységnek!... Mióta Szebent megjártam, pokol volt az életem a féltéstől, nyugtalanságtól, tanácstalanságtól, de nincs más mód, fel kell vennünk a fegyvert! A katonaságnak meg kell lennie!

— Sohasem! — hördült fel Fekete Túri

— Hallgassanak rám tekegyelmetek! — úr. — Nincs más mód. Végpusztulásunkra megyünk, ha nem engedelmeskedünk! A generális nyíltan megmondta.

— Nono! — hitetlenkedett a vén Szabó Ferenc. — Hát az országgyűlés, a törvény, megerősített jogaink, kiváltságaink?

— Kutyába se veszik ezeket!

— Hát a felségjes királyné?

— Csak a generálisra hallgat!

— Hát a mi nagyuraink?

— Ne is kérdezze őket!

— Úgy? — pillantott baljósán az öreg. — Akkor a mi útaink elválnak, méltóságos uram!... Nem átkozzuk, de nem is áldjuk. A mi igazunk más. Lehet, hogy annyi baj szakad reánk, hogy fekete ujjainkon megszámlálni se tudjuk, de mi nem tágítunk!

— Vivát! — csillant fel elszántan a másik két úr is.

— Saját halálukat éljenezték meg kegyelmetek! — jegyezte meg keserűen a főkirálybíró.

— A mi életünk a legkevesebb!...

A belépő hajdú megzavarta:

— Itt vannak tiszturaimék!

Már ott prüszköltek, röhögtek a lovak az ajtó előtt és a tisztek nyomában bedobogtak az udvarra a vasas katonák.

A tisztek foghegyről csak odahajították a nevüket: Báró Schröder ezredes!... Sambler kapitány! — de az urakéra nem voltak kiváncsiak. Nem azért jöttek, hogy félparaszt királybírákkal parolázzanak. Gyors és feltétlen engedelmességet kívánnak.

— összegyűltek az emberek?

Fekete Túri válaszolt. Itt ő volt a gazda.

— A községházán várnak!

— Akkor mehetünk!... Kapitány úr, adja ki a parancsot a készültségnek!

A falu népe a kapuk alól, az út két partjáról bámulta az urakat. Jól esett látniok, hogy a főkirálybíró a kevély tisztekkel szemben is megőrzi méltóságát. »Ne hagyd magad, uram!« biztatták a nézésükkel. Bizalmas jóemberük nekik a főkirálybíró. »Csík apjá«-nak nevezte el a közszólás. Megfelel ő majd a tiszteknek, áldja meg az Isten! Nagy szerencse, hogy itt van! Aszondják, hogy még a ki-

rályhoz is szabad bejárása van. Tiszta szerencse, hogy eljőve!

A felsőbb parancs és utasítások átvételére odarendelt falusbírák is megnyugodva, magabizón dübörögnek be a terembe, s még meg is biztatják a szóra emelkedő főkirálybírót:

— Halljuk!

Kissé sápadt szegény, kissé reszket a tokája, a hangja is másvilági, de nem is csuda.

— *Édes Barátaim, Kedves Nemzetem!...*

A figyelem megfeszül. A három alkirálybíró is izgatottan várja, hogy a beszélgetésük után hogyan döntött a főkirálybíró.

Félszegen buggyannak elő szájából a szavak:

»Az előttünk álló méltóságos báró és ezredes úr és én kegyelmes Asszonyunk rendeléséből, s a kommandérozó generális, jókormányszéki elnök úr parancsolatából jelentünk meg, hogy székely nemzetünket a fegyverhordozásra térítsük ...

Annak okáért kegyelmeteknek jelentem és javaslom...«

Az izgalom a pattanásig feszül. Vájjon melléjük áll-e, vagy elárulja őket a főkirálybíró és tágult szemekkel látják, hogy szava megakad, kifogy a szájából, maga elfeketedik, mint a háromnapos halott, szédülten az asztalba kapaszkodik... Mi lesz? Üristen segéld! Ne vedd el őt is tőlünk!...

A pillanat elmúlik, s »Csík apja« mégis csak kimondja:

«... javaslom, hogy ezen nagy kegyelmet engedelmességgel és főhajtással vévén, nagy gyorsasággal kövessék!«

— Hát mégis elárult! — telik meg az emberek lelke szomorúsággal és gondütötten lehajtják fejüket. Ezer érzés villámlik át rajtuk. A csapás kábulatában senki se hallgatja meg erőtlen fogadkozását:

«... Azért én, mint főtiszt, magam arra ígérem, hogy miben kegyelmeteknek segítségére lehetek, megcselekedni nagy örömmel el nem mulasztom!»

— Nem kellesz nekünk többet, uram!... Sem te, se a segítséged!

A harmadik sorból egy sokráncú, öreg székely hadonászik feléje száraz karjaival.

Tehát döntött!...

Megnyerte a királynét, de elvesztette népét!...

Homályosan emlékszik, hogy felállott Fekete Túri, s még feketébb hangon felolvasta az »Előterjesztést«. Meg is magyarázta, hogy az írás szerint ezután minden szabad székelynek katonának kell lennie és mint az ország véghatárainak őrzői alkalmaztatnak, a nemesek lovakkal, a szabadok gyalog, hogy Erdélyt a moldvai és tatár-beütésektől oltalmazzák, a mirígyhalált kirekesszék. Ezért az őszi és tavaszi vetések után adót nem fizetnek, s csak fejükről és marhájukról adóznak. Jobbágy nem lehet katona, hogy szolgálhasson urának. Előfogatot ezután nem kötelesek adni, sem katonát nem kell elszállásolniok. A szolgálat mindenszentek napján kezdődik, s három hónapig tart. A napi zsold gyalognál négy krajcár, lovasnak nyolc krajcár. Ezzel szemben a tiszteknek lakóházakat kötelesek építeni, ruhájukról maguk gondoskodnak, de fegyvert Bécsből kapnak. A Székből tisztjeik engedelme nélkül ki nem mehetnek és mindenben a főhadparancsnoktól fognak függeni, aki egyedülvaló főparancsolója és bírája a székelyeknek.

— Megértették kendtek?

Néma elképedés volt a válasz. Fekete Túri újra feléjük döfött a szemeivel:

— No, ha megértették, mit szólnak hozzá?

Sokkal nagyobb volt a csapás, semhogy hozzá lehetett volna szólni. Az egy György János, a remetei bíró nyögött ki valami affélét, hogy ilyen főbenjáró dologban a nép tudta, hozzájárulása nélkül ők nem határozhatnak.

— Akkor össze kell hívni a népet! — parancsolta az ezredes.

— Azt egyet se! — csattant fel Ambrus Ferenc szárhegyi lófő. — Olyan bolondot úgysem kapnak egész Csíkban, ki a saját pusztulására vállalkozzék!... Mert tudják-e az urak, mit jelent ezéken az istenverte havasokon hónapszámra szolgálni? Ember, ló tönkremegy bele, hiszen a kenyeret, élelmet is napokig kell vinni erdei ösvényeken,

vadcsapásokon, szirtek, szakadékok közt, folytonos életveszedelemmel vigyázni a lopok útjait, elvetődni háromnapi járóföldre fel Békásig, Borszékig, Bükkihavasra, Bélborig, a legsetétebb rengetegekbe? ... Ha jól értettem, minden házban mindenki katona lesz, apa, fiúk egyaránt, s így a legtöbb háznál ötön-haton kötelesek a plájokat őrizni, póstát hordozni a legszorgosabb dologidőben, őrségre járni, magát ruházni, élelmezni, négy karajcárból terhes családokat eltartani; mert azalatt nincs, ki dolgozzék, gazdálkodjék. Szusszanásnyi idő sincs, mert ha hazakerülünk a szolgálatból, a tiszt uraknak kell házakor építeni, útakot csinálni, közmunkákat végezni, erdőt irtani, faporciót hordani. Százszor rosszabb ez a jobbágy-sornál! Ezt őfelsége nem akarhatja!...

Egyet nyelt a lófő, s keserűen felkacagott:

— ... Aszondják erre az urak, hogy kedvezésnek ott van az adóelengedés! Ugyanbiza miféle »kedvezés« az, ha elengedik a földadót, de a fejadót kétakkorára emelik?... Hogy nem szégyellik az uraik effélit csak elő is hozni!...

A bátor beszédre az ezredes kijött a sodrából.

— Vakmerő paraszt! Mindjárt vasra veretem!

A terem felmorajlott, mint a gazdátlan mennydörgés.

A szépszál székely nyugodtan kihúzta magát:

— Ha hatszor vasra veret is az ezredes úr, akkor is azt mondom és azt mondja az én egyszerű szájam által az egész székely nép, hogy mi világ kezdete óta nemes, szabad nép voltunk, katonáskodni ezután is csak a magunk törvényei szerint fogunk. Ahogy eddig. Saját tisztjeink alatt, s ebből a hazából ki nem megyünk sem útlevéllel, sem anélkül... Ez a válaszunk! Megviheti, akinek akarja!

— Katonák! — vesztette el a fejit a tiszt, de hirtelen végigiszonyodott a hátán a félelem. Ezek a felgerjedt, félelmetes hegyi vadak katonástól darabokra tépik! Olyan nehéz volt a perc, hogy még a feszületen függő Krisztustest is megremegett belé.

A főkirálybíró az utolsó pillanatban a lassan elnyomuló tömeg elé lépett:

— Még egy szavam van, emberek!

A kebelébe rejtett írást vont elő. A tömeg felfigyelt. Miféle újabb meglepetés? A főkirálybíró sárga homlokáról csepegett a verejték, amíg olvasta:

» ... A jelenlévő alkirálybírák és Gyergyó itt megjelent községi bírái előtt őfelsége, a királyné nevében elrendelem, hogy a fegyver felvételére minden szabad székely ötszáz forint büntetés, jószág- és fővesztés terhe alatt a kitűzendő napokon megjelenni tartozik!... Most pedig elmehetnek!

A tömeg bénultan engedelmeskedett.

Az ezredes mosolyogva gratulált.

A három királybíró tehetetlenül leejtette fejét.

A főkirálybíró tudta, hogy végleg betette az ajtót maga mögött.

Senki, de senki se sejtette, hogy népe miatti aggodalmának végső kétségbeesésében cselekedett.

Holta napjáig fogja látni a száraz-karú, hadonászó vén székelyt és hallani súlyos ítéletét:

— Nem üsmerünk többet, uram!...

VII.

Két hónapig kínlódtak vele, de sikerült a meglepett népet rábeszélésekkel, fenyegetésekkel, büntetésekkel mérték alá kényszeríteni. Ámították, hitegették az ellenkező lakosságot, ahol pedig ez nem használt, erőszakkal húzták ki a házakból a bizottság elé. A zúgolódókat azzal áltatták, hogy a megmérés nem egyéb okból történik, minthogy Őfelségének előterjeszthessék, milyen szép népi lakja ezt a földet. Úgy mentek végig Csíkon, Háromszéken, mint a hirtelen jött vihar. Védekezni se tudtak ellene, olyan szervezetlenül érte a magára hagyott egyszerű falusi embereket. Az ezredes hízott a megelégedéstől, s küldözte a jobbnál-jobb híreket a generálisnak. Gyerekjáték a szélybeli katonaság felállítása!

Udvarhelyszéken azonban megakadt a dolog. Még augusztus elején kijött Csíkból br. Jósika Imre kapitány, hogy a szék tisztjei segítségével megejtse a sorozást. Borsai,

az ailkirálybíró és a széki urak húzódoztak ugyan, de hogy a fejedelem szolgálata hátramaradást ne szenvedjen, a főkirálybíró távollétében elrendelték az összeírást. A város tanácsa azonban nem hajlott a felszólításra. Felírtak a főkormányszékhez, hogy hagyja meg őket kiváltságos helyzetükben, amely szerint eddig is egyéb szolgálatuk miatt kivették őket a katonáskodás alól, s most is tiltakoznak minden erőszakos megháborítás ellen. A főkormányszék, hogy a törvényesség színét megőrizze, kénytelen volt megírni az igazat, hogy a királyné senkit se akar a katonaságra kényszeríteni, s csak az önkéntesen vállalkozók írhatók össze, de ez az elv nem gátolja a székbeli szakad székelyek előzetes összeírását.

— Fából vaskarika! — mondották az udvarhelyiek, s az Istennek sem mozdultak.

A kemény ellenállás hírére a sorozó-bizottság hirtelen átlépett Miklósvárról Bardóc-székbe, hogy a bevált módszer szerint meglepje a népet. A bibarcfalviak, telegdi-baconiak még keményen tiltakoztak, de az olasztelekiek már könnyek közt, sóhajtozva, szomorúan állottak a mérték alá, s egyik falu magával rántotta a többit a bajba. Két nap alatt végeztek Erdővidékkel. Az ezredes annyi időt se hagyott, hogy a meglepetéstől magukhoz térjenek, még azon éjjel átment a Rikán, s reggel jókor már a Homoród-mejjékit szorongatta. Újfalu, Okland, Karácsony falva jóformán meg se tudta gondolni a dolgot, már össze is volt írva.

Másnap azonban beütött a baj. öt falu lakosait rendelték Almásra, akik el is jöttek, meg is hallgatták illedelmesen a királybírák, s a bizottság mondókáját, s azzal szépen megfordultak és haza mentek. Sem szép szó, sem fenyegetés, semmiféle ígérgetés, rábeszélés nem használt. Különösen a lövéteiek kutyálták meg magukat. A papnak, ki a szószékről igyekezett rábeszélni őket az engedelmességre, jószóval megmondták, hogy úgy járjon a szája máskor efféle dologban, hogy még a templomból is kivezetik.

Az pedig úgy van erre felénk, hogy egyik falu se lehet alábbvaló, mint a másik. Ez olyan gyalázat és szégyen volna, ami száz esztendő múlva is megbélyegezné az embert.

E perctől kezdve nem volt egész Udvarhelyszéken olyan nyavalyás, eldugott, istenhátamegetti hely, amely elbírta volna viselni, hogy Lövéte elébevágjon. Az utolsó taknyos kölyök is inkább a nyelvénél fogva akasztotta volna fel magát, semhogy igent mondjon a bizottságnak. Futótűzként terjedt el a sikeres ellenállás híre. A Küküllő, Fejér-Nyikó, Korond völgyében meghúzódó negyvenhárom falu népe véd- és dacszövetséget kötött az ellenállásra. Ápertén megírták az ezredes úrnak, hogy hozzuk ne is fáradjon, mert ők addig nem engedik magukat megméretni, míg fel nem mutatja Őfelsége sajátkezű rendeletét... Azonban ha volna ilyen, akkor is ott maradhat, ahol van, mert előbb ők szándékoznak instánciájukkal a királyné elé járulni, s az ő válaszától függ, hogy merre vetik el a fejüket. Inde-unde, irka-firka ide, irka-firka oda, ők már most is megmondhatnak kóstolóba annyit, hogy hajlandók régi törvényeik és kiváltságaik értelmében saját elöljáróik és nemeseik alatt saját költségükön és fegyvereikkel a hon védelmére, de sohasem idegen nemzetbéli tisztek alatt, kik sem nyelvüket, sem törvényeiket, kiváltságjaikat nem ismerik, vagy pedig, ha őfelségének ez jobban tetszik, készek az adófizetésre úgy, mint eddig.

Bánták már az erdővidékiek is, hogy beadták a derekukat, s eléggé átkozták a királybírót, hogy meredt volna meg otthon, puffadt volna ki a halott hasa az ágyból, mielőtt hozzuk betette a lábát; de bizony a szerencsétlenek benne rekedtek a magukra vett bajban.

Schröder ezredes vállat vont. Megírta a jelentést, összepakolta a sók »protestációt«, s elküldte Szebenbe. Törje a fejét a generális a további teendőn. Szebenben aztán hirtelen kisütötték, hogy Lövétét kell minden áron megtörni, s ha az sikerül, a többivel könnyű lesz elbánni, ők tudják, hogy honnan vették ezt a gondolatot!

írt is mindjárt a generális egy kemény, kiátkozó körrendeletét, amit kihirdettek minden faluban, hogy mától kezdve senki emberfia a lövéteiekkel érintkezni ne próbáljon, senki a faluból a lábát kivonni ne merje, mert a paszszus nélkül kerengők elfogatnak, kereskedésük eltiltatik, s több efféle. Hogy foganatosabb legyen az intézkedés, az

utakat őriztették. A lövéteiek pedig a rejtett erdei utakon tovább járták az országot a zsindellyel, deckával. Volt olyan is köztük, ki magának Schröder ezredesnek adta el a kokojzát.

Míg a világ a bizottság se ülhetett Almáson. Felkerekedtek hát az urak és végigpróbálták a két Oláhfalut, a Nagy-Homoród mentit: Szentpált, Szentpétert, Szentmártont, Városfalvát, Jánosfalvát, Dályát, Égét, Recsenyédet; de a végin ők is megszorultak, mint a recsenyédi kutya a boglyán, s dolgukvégezetlen béülitek Udvarhelyre pihenni.

Helyettük a generális hadakozott Szebenből. Megfenyegette az egész anyaszéket, hogy ha tovább is engedetlenkednek, a szék elveszti eísőségi jogát, nemzeti pecsétőrzési, s minden egyéb kiváltságát.

— Ahhoz kicsi legén a generális úr! — kacagtak a tehetetlenségén, mikor a rendeletet kihirdették mindenütt.

Köziben az erdővidékieknek is megjött az esze. Értelmesen írásba foglalták, hogy visszavonják a szavukat, s nem érvényes a jelentkezésük, mert nem szabad akaratból, hanem kényszerből állottak sorozásra; a bizottság azért adja vissza a becsületüket. Felhúzták az innapi fehér harisnyát, s az írással beállítottak Udvarhelyre.

Az ezredes azt se várta meg, hogy megmelegedjék a kezében a papíros, iziben felküldte azt is Szebenbe, hadd gyönyörködjék benne Buocow úr őkegyelmessége.

— So geht's nicht weiter! — határozott a generális. — Holnapután indulok Udvarhelyre. Személyesen kell megtanítanom ezeket a rebelliseket becsületre! — mondotta barátjának, a kancellárnak, aki aggodalmaskodva kérdezte meg: „

— Gondoskodott kellő katonai oltalomról?

— Fölösleges! — intett gőgösen a tábornok.

— ön még nem ismeri a székelyeket!

— Elég, ha ők megismernek engem!

Ugyanazzal a nyugalommal mondta, amellyel a románok templomait összelövette.

Igen, erre az emberre van szükség, hogy a szászok tervei megvalósuljanak, állapította meg a kancellár elégedetten.

Lázár Istvánban megfogant a szó, mikor a generális az udvarhelyi útra maga mellé rendelte személyi titkárnak.

— Minek köszönhetem e kitüntetést? — hebegte későre.

— A kancellárné Öméltósága hívta fel önre a figyelmemet! Remélem se ő, se én nem fogunk csalódni önben!

A hírre akkora boldogság lepte meg a boldogtalan, szerelmes legényt, hogy alig tudott kiigazodni az ajtón.

— Hát mégis!... Mégis!...

Mámoros szédületben telt el ez a két nap, míg a generális felkerekedett. Gr. Haller tábornok, s Ernst alezredes kísérték el útjára. Az intézkedések már előre kimentek.

Késő este volt már, mikor megérkeztek a város székházához. A generális nem akart sók időt vesztegetni a székelyekre. Rá se hederített az urak tisztelgésére, azonnal kiadta a parancsot, hogy az összeesküvő negyvenhárom falu kiküldöttei reggel korán jelenjenek meg előtte. Azzal vissza is vonult. A titkárát egyszerűen ott felejtette az aggódó, meglepett széki urak közt. Azt se tudta, hogy merre van a szállása. Mire felocsúdott, a széki urak is úgy odalettek, mint a kámfor. Örvendett, aki kihúzhatta innen a lábát. Az se lett volna, kihez útbaigazításért folyamodjék, ha Borsai úr, az alkirálybíró, meg nem látja, s vissza nem lépik a küszöbről.

— Kit tiszteljek benned, öcsém?

— Lázár István vagyok, a generális úr személyi titkára! — árulta el meggondolatlanul, tán azért, hogy nagyobb legyen a becsülete az idegen előtt.

A királybíró olyan lett, mintha arcul ütötték volna.

— Úgy?... A generális személyi titkára?

— Két nap óta!... Hát én kinek szólítsalak, bátyám?

A királybíró meg se hallotta a kérdést. Elfeketedve, villogó szemekkel morogta maga elé:

— Hát mégis igaz!

— Mi? ... Mi igaz!

— Amit a bátyád mondott!

Lázár István meghökkent.

— S mit mondott a bátyám?

— Hogy áruló lettél!... Egyetlen szavadnak hitelt ne adjunk! Kerüljünk, mint a mirígyhalált!...

Megragadta a hátratántorodó fiút és arcába hajolva hörögte a szeme közé:

— Hogy merted betenni a lábadot Székelyföldre!...

Mire valamennyire összeszedte magát és az ajtóhoz ugrott, már csak a díszruhás hajdú állott a küszöbön.

— Ki volt ez az ember?

— Nagyságos Borsai Nagy István széki királybíró úr, parancsolatjára!

Lázár István megtorpanva az ajtófélfának szédült, lihegett fejére szorított öklökkel.

A hajdú nem merte megkérdezni, hogy mi lelte a tekéntetes urat.

Szebenből jött ez is a generálissal, hogy könnyebbülne meg mindakettőjüknek az ágya-szalmája!

A falvak követei már virradatkor ott szorongtak a székház kapuja előtt, de csak délfelé engedte maga elé a generális. Lázár István is ott szorong a bizottság tagjai között és fájdalmas, letört lélekkel, megalázott szégyenkedéssel nézi az ott álló székely atyafiakat, akik magukra hagyatva, segítséget senkitől se remélve, de tömör vassá merevült testtel hallgatják végig a királyné rendeletét, azután az urak előterjesztését, amelyeket Haller gróf magyaráz meg nekik türelmesen, értelmesen s biztatgatja barátságosan, hogy jólélekkel engedelmeskedjenek a királyné szent akaratának.

— Most pedig adják elé szépen a válaszukat!

A követek egymásra néztek, hogy ki feleljen meg a németnek.

— Szólj te, Gyuri! — bíztatják Benczédi György szabadembert, akinek messze földön híres esze van.

— Mi lesz már? — ordít rájuk durván a türelmetlen generális.

Benczédi Gyuri azonban nem jön ki a sodrából, nyugalmasan Haller grófhoz fordul, mintha csak a komája volna:

— Mit csárog az az úr?

— Vigyázzon, mit beszél, atyafi! — ijed meg Haller uram. — Erdély legnagyobb ura előtt áll!

A székely ravaszul hunyorít és már kész is a furfangos válasz:

— No, ha akkora nagy úr, — ránt egyet a vállán, — mondja meg neki a gróf, hogy mi viszont olyan tudatlan, bárdolatlan falusi emberiek vagyunk, hogy ekkora nagy méltóságnak, ha akarnánk, se tudnánk illendőképpen felelni! ... Jó találkozást adjon az Isten!

S azzal leptiben kicammognak az ajtón.

— No ezt megúszók! — mondják egymásnak megkönnyebbülten.

Lázár István büszkén utánuk néz, de annyi idő sincs, hogy legalább lélekben megölelje őket, mert már jönnek az új követek, a homoródmejjékiek. Ugyanolyan szenvtelenséggel, tettetett értetlenséggel hallgatják végig az előterjesztést, mint az előbbiek. A generális olyan, mint a villámütött fa, a száján szinte csurog le a düh, de uralkodik magán és módszert változtat. Barátságosan kezdi kérdezgetni:

— Megértették úgy-e, Őfelsége kegyelmét és látják az én atyai jóindulatomat?

— Már amennyire! — óvatoskodnak az atyafiak.

— Jelentették nekem, — bizalmaskodik Buccow, — hogy nagy szegénységben élnek kendtek.

— Jól jelöntötték istálom!

— S a segítség nem ártana!

— Biza elkelne istálom!

— Az adóterhek nehezek!

— Eleget nyögjük! — hagyják jóvá.

A generális úgy tesz, mintha a megoldáson gondolkodnék, s mintha akkor jutna az eszébe, de nem kicsi dolog, amire rászánja magát.

— Értsük meg egymást, emberek! — veti fel a fejét. — Ha maguk a népet ráveszik a katonaságra, én — itt az urak előtt mondom, — kiviszem, hogy őfelsége a földadót elengedje, szép zsoldot kapnak, fegyvert is ingyen, s olyan tiszteket rendelek, kik minden dolgukat elintézik. Nem lesznek a nemes uraknak kiszolgáltatva, gondom lesz, hogy jobbágyságra ezután senki se essék, s maguknak fe-

jenkint jószolgálatukért tíz-tíz arany üti a markukat!... Rendben van?

— Hogyne, istálom! — siet a válasszal recsenyédi Péter Izsák. — Csak küldje ki a katonafogó mozsikásait! Mi egy szóval se mondjuk senkinek, hogy aki akar, ne álljon be katonának!... Úgy-e, atyafiak? No, köszönjük az irántunk való szívességit!

Meg se várják, hogy a tábornok dobassa ki őket.

A Buccow arca bíborvörösen vonaglik a dühtől és már valami meggondolatlan, súlyos intézkedéstől tartanak az urak, de kívülről fenyegető ember-moraj hallszik be, s Jósika Imre, a kapitány, aggodalmason lépik be.

— Baj van, uraim! A férfiak ezrei indulnak el a falvakból és a város felé tartanak. Egyrészük már meg is érkezett és kint háborog az uccán. Az őrséget a székház előtt megerősítettem és várom a további parancsot.

A tábornok meghökken.

— Fegyveresen jönnek?

— Nincs fegyver náluk! — nyugtatja meg Jósika. — De ekkora tömeg fegyver nélkül is...

— Nem veszedelmes!

Türelmetlenül elfordul a kapitánytól ésl az urakra támad.

— Ez kész lázadás! Az önök híre-tudta nélkül ez nem történhetett meg! Önöket teszem felelőssé! Akik ludasok benne, bűnhődni fognak!

— Hírünkkel nem történt, — áll elébe Borsai királybíró, — de személyemben vállalom a felelősséget, hogy senkinek bántódása nem lesz. Engedelmet kérek, hogy szólhassak a néppel!

A generális gőgösen felvonja a száját.

— Hallatlan!... ön mástól szokott engedelmet kérni, hogy a kötelességét teljesítse? Egy királybírónak tudnia kell, miért lázong a nép!

Borsai Nagy István annyira retteg a népért, hogy nem ér rá a tábornok szemébe vágni; azért, mert a hetek óta tartó fenyegetések, kemény büntetések, erőszakosságok megfosztották türelmétől. Lenyeli a leckéztetést és kisiet.

Török és Bandi, a másik két alkirálybíró alig ér a nyomába.

A nép már a kapuőrző katonák melléig nyomult. A királybírók összetett kezekkel kérik, intik, hogy távozzanak, ne tegyék tönkre magukat, családjukat, ne döntsék a székely nemzetet végromlásba, de minden hiába A tömeg elsodorja őket is, mint a falevelet.

— Nem leszünk katonák!

Már-már betörik a kapukat, de valahonnan az élre vergődik atyhai Simon, István, akiben jobban bízik a nép, mint a saját édesapjában. Meglengeti hosszú karjait.

— Ide hallgassatok, emberek!...

A tömeg megtorpan. Utóvégre egy-két perc nem a világ, s azután is ráérnek megijeszteni az urakat.

— ... Mindegyszálig megbolondultatok, hé? — harsogja Simon István. — Hogy akartok addig reamenni a generálisra, míg előbb meg nem mondottuk neki tisztességesen, hogy mit akarunk, mit *kö-ve-te-lünk!*

A »követelünk« szó tetszik az embereknek.

— ... Az ige tartotta, hogy el nem vétették a dolgot! — feddi őket Simon István. — Juhászódjanak már, az irgalmát kendteknek! Nem a mi tetves életünkről van szó csupán, hanem egész Székelyföld sorsáról. Az ilyen komoly dolgot előbb meg kell beszélni egymásközt értelmesen! írásba foglalni, hogy a szebeni urak se le ne tagadhassák, se le ne hazudhassák!... Ezért kell előbb gyűlést tartani. Ne vesztegessük hát az időt, hanem gyerünk ide a Küküllő mellé, a szombatfalvi rétre! Az elég tágas térség! ... Onnan osztán meghozzuk a választ!

— Nem hiába szoptatta az édesanyja a tekéntetes urat! — nézett fel elismerően Simon Istvánra Benczédi Gyuri, a legfőbb kolompos, s azzal maga után intette a népet a szombatfalvi rétre.

Az ablakokon leskelődő urak megkönnyebbülve látják, hogyan verődik hetven falu népe négyes sorokba, elől a lovasok, utánuk a gyalogok, ahogy ez szokás, ősi módon.

A falu helyét azonban a városi nép foglalja el a székház előtt. Zsibong, mint a méhkas. A távoli falvakból újabb emberrajok érkeznek.

A generális siet kihasználni a respiriumot. Hivatja a céhek vezetőit, hátha sikerülne a várost szembeállítani a faluval. A csizmadiák, mészárosok, szűcsök, cseriétől dagadt, vereskezű tímárok türelmesen hallgatják az ígérgetéseit, hogy aranyláncot kapnak a királynétól. Egy sincs olyan szamár köztük, aki elhinné.

— Akkor legalább színleg vállalják a katonaságot! — teszi ki a lelkét Ernst alezredes, de a felháborodott emberek szinte szájon verik a sértésért.

Semmi se használ, de hátra van még a legerősebb fegyver, a — pénz. Az töri meg a lelket és a becsületet. Jobban mérgez mindennél.

A generális Lázár Istvánt a szobájába küldi egy zacskó pénzért.

— Most nézze, hogyan kell meghódítani az ilyen népet!

Düh, gúny, lenézés és gyűlölet minden mozdulata, ahogy belemarkol a zacskóba és az ablakon át a hullámzó tömeg fejére szórja a pénzt.

Lázár István elfehéredik, hiszen a meggyalázás neki is szól. Öt is arcul ütötte vele a generális, de tehetetlenül hajlik ki az ablakon. A következő pillanattól függ a székely nép egész becsülete... «Úristen ne add!« — rebegi vacogó szájjal.

A pénz-eső hull...

A meglepett székelyek felnéznek az ablakba és — megértik, hogy mi történt. A szégyentől pírba szökött arccal, fogcsikorgatva, undorodva rázzák le kalapjukról, bocskorukról a garasokat.

Lázár István előtt fényességbe borul a világ, a generális elkomorodik.

Ez volt az egyetlen eset, mikor múló percig becsülte a székelyeket.

Az ebédtől riasztotta fel az urakat a hír, hogy jön a nép.

Már nem az előbbi fékevesztett tömeg volt. Fegyelmezetten, igazuk tudatában, komoly rendben állottak fel a székház előtt: kemény férfiak, hajlott öregeik, viruló legények, egész fehérharisnyás hadsereg. A két kiválasztott kö-

vet kiválik a sorból és felindul a lépcsőkön, hogy átnyújtsa a tábornoknak a nép válaszát, de a színe elé se engedik őket. Ernst alezredes és Sambler kapitány eláll ja az útjokat.

— Ki innen!

— De uram! Mi a nép küldöttei vagyunk! — tiltakozik Benczédi György.

— Parasztok vagytok!

És arcul vágja az embert.

A kapitány a másik hajába markol és annál fogva rázza meg.

A két székelyen villám cikázik végig, már-már pillanatokon múlik a tisztek halála; de a vérontás szörnyű következményei is végigvillannak agyukon, s hihetetlen erővel megfékezik magukat. Olyan szörnyű nyugodtak, mint a kisértetek. A két tiszt olvad el előttük a félelemtől, de Benczédi Gyuri csak annyit mond tompán:

— A választ megkaptuk!... Mi pedig még ketten találkozunk, ezredes úr!

A fegyveres katonák szótlan nyitnak útat a két embernek, akik olyanok, mintha sírból keltek volna ki. A nép is elhalkul láttukra.

— Mi történt? ...

Benczédi Gyuri mondja, hogy mi történt, s a széttépett írást a nép közé dobja.

A tömeg elnémul, majd lassan előre hajlik, mint a futók és aki látja, tudja szentül, hogy még csak egy-két pillanat kell és darabokra szedik az egész székházat. A meggyalázott Benczédi György azonban felint:

— Egy lélek se mozduljon!

Az Istenen kívül csak ő az, ki visszatarthatja a forrongó fekete indulatot. A lefojtott vad erő így is kiszikrázik a vassá forrott öklökből. A lábak eloldódnak, s a tömeg félelmes lassan nyomulni kezd előre. Ekkor kalimpál ki a székház ajtaján az olaszteleki Dániel báró, a főkirálybíró.

— A szentséges Istenre kérlek, emberek!

Valaki úgy megtaszítja, hogy hanyatt esik. Borsai uram alig bírja elrántani, hogy ki ne tapossák a beleit.

Mindahárom királybíró ott istenkedik a népnek, szól

a jobbik eszéhez, ijeszti, kéri, könyörög; de a tömeg csak nyomul tovább előre. Az első kézügyben levő katonát úgy vágják a falhoz, hogy fonnyad tan csuklik össze, mint a kitekert-nyaku madárfiú. A többi vasas német remegve húzódik félre a kapuból, mert nincs ki parancsoljon nekik. Az urak elmenekültek, ki ahová tudott, fel a hijuba, le a pincébe. A generális maga a reteráton szorong. El se mosolyodnak a hírre. Hiszen éppen ez a baj! Ez a végzetes szótalanság, az indulattól befulladt torkok, némasága, ami már az elszánt halál igézete!... Addig nem nyugszanak meg, míg elégtételt nem vesznek maguknak és véres kezüket fehér harisnyájukba nem törlik... Ki tesz csudát, Úristen! Már Benczédi Gyuri se akar! Öt is elfogta az igézet és leszegett busa fővel az élen közeledik. A nagy szédület már-már Borsai királybírót is elfogja és homályosan arra gondol, nem volna-e jobb hagyni, hogy ez az elemi csapás halába gázoljon maga előtt mindent, ízzé-porrá szedje a generálist, a székelyek halálos ellenségét? ... Hátha az ő halálával megoldódnék minden?... Az utolsó pillanatban azonban legyűri magában a veszedelmes kísértést, odaugrik és megrázza Benczédi Györgyöt. Hiába kiált háromszor is a fülébe, Benczédi Gyuri meg se hallja. Jön súlyos, kimért léptekkel, mintha nem is volna eszinél, hanem álmában cselekednék. A királybíró tehetetlenül áll félre és keserűen odakiáltja a népnek:

— Ha olyan gyávák vagytok, hogy védtelen embereket akartok legyilkolni, hát menjetek! Többé nem ismerlek!

A csuda megtörtént. A tömeg hirtelen megáll, mintha odaszegezték volna. Benczédi György is felébred. Ügy nézi a királybírót, mintha az életben most látná először.

— Igazad van, István!... No te ugyan jól megkötötted a kezünket!

Az emberek lihegnek még forró vérük csapdosásától, de már nem tehetnek semmit, mert a székely lehet szent, gyilkos, az égvilágán minden, de gyáva soha!

— Rosszul tévé, hogy beleszólt a dolgunkba! — mondják a közelállók a királybírónak.

Valósággal szomorúak, csalódottak, kielégületlenek, hogy így történt.

A királybíró azonban érzi, hogy csak szünetel, de nem múlt el a veszedelem. Ilyenkor a nép cselekedni akar. Jót, vagy rosszat, akármit, de cselekedni, tenni valamit, ami levezeti indulatát és háborgását. Valami célt kellene mutatnia, de mit?... Ideje sincs azonban, hogy legalább körültájékozódjék, Benczédi Gyuri már ki is adja a jelszót:

— Hé, emberek!... Mi innen addig el nem megyünk, míg meg nem kapjuk a magunk igazát! Körülkerítjük és addig őrizzük a várost, míg az urak meg nem gondolják magukat? Megértették?

A népnek tetszik a terv.

— Akkor hát indulás!

A sűrű tömeg szakadozni kezd, mint a terhes setét fellegek az égen.

A királybíró, ha nem restellené ennyi ember előtt, most belépnék a barátok templomába, hogy megkönnyebbülten hálát adjon a Jóistennek ...

Lassan leszáll az est, de a város tovább is olyan tompán morajlik, mintha az egész mindenség mondaná a litániát a setétben. Baljós és félelmes ez a moraj. A tábornok és környezete ott sápadozik a székház nagytermében. Még a tisztek is csak erőltetik a bátorságot és megrezzennek, mikor nyílik az ajtó és sovány, nyurga, rosszarcú ember alázatoskodik be rajta. Sebestyén uram, a királyi számvevő, akit a tábornok bízott meg, hogy fürkésszen a nép közt hírek után.

— Na was ist? — mordul rá a generális.

— Baj van, kegyelmes uram! — makog a számvevő.

— Gyerünk már! Mi lesz? Engedelmeskednek azok a rebellisek, igen vagy nem?

— Ellenállának! — ijed meg a szerencsétlen fináncmintha ő állana ellen. — Megesküdtek, hogy ősi szabadságukról, jogaikról le nem mondanak és törvényeik mellett kitartanak utolsó lehelletig, mert... (ezt ők mondják, kérem, nem én!) ... biztos tudomásuk van, hogy a katonaságot a királyné Őfelsége önkéntesekből kívánja felállítani

és törvénytelenül csak a generális úr erőlteti, (ök mondják kérem, nem én!) Úgy látszik valaki elárulta Szebenből... z/ ,

— Fogja be a száját!... Kik a felbujtók? — és odaint az eseményektől felborzolt, se élő, se halott-lelkű Lázár Istvánnak, hogy írja.

— A felbujtók?

A számvevő hangja szinte kísérteties, mert tudja, hogy árulás, aljas denunciálás, amire vállalkozott.

— A vezetők, ha így jobban tetszik! — dobja oda a szót a generális.

Sebestyén úron reszket a gatya is, de kitérés nincs. Hétszer változik el színében a félelemtől, míg sugdosva valahogy kinyögi:

— A vezetők?... Borsai Nagy István, alkirálybíró úr, Váradi Ferenc városi ügyvéd, Simon István atyhai birtokos, Benczédi György bikafalvi szabadember, akit az ezredes úr pofon ütött, almási Bara Mihály prokurátor...

Egész lista telik be a nevekkel. A tábornok mégegyszer átfutja, az első hármat letépi: »Ezeket majd én intézem el!« A többit átnyújtja az alezredesnek:

— Le fogja tartóztattatni őket!

— Én... én nem szóltam semmit, kegyelmes uram! — görnyed össze a rettegéstől a számvevő, de a generális kurtán, megvetően rádörren: »Mars ki innen!« és odafordul a titkárához:

— Hajnalban indulunk haza, Szebenbe!

A város körül van véve tüzekkel. A nép melegedő máglyákat gyújtott mindenfelé, végig a Küküllő mellett, a Kuvar tetején, a temető fölött, a Szarkakő vonalán fel Bethlenfalváig tüzes gyűrűbe fogta be az egész várost és virrasztóit a sorsa fölött. Lázár István a székház ablakából úgy látta, mintha piros virágokkal díszítették volna körül a határt a fekete éccakában. Ez a nagy jel, hogy Székelyföld ébren van.

— Pedig ha tudnák szegények, hogy mi vár rájok!...

Félórája sincs, hogy füle hallatára a tiszteknek prédára ígérte a várost, azok pedig addig vonják, sarcolják, nyúz-

zák, míg utolsó garasukat is meg nem tojjak az udvarhelyiek. A katona még a kúdustól is elveszi a rongyát. Javaembereiket vasra verve hurcolják tömlöcbe, azt tehetnek, amit akarnak. Elhal a szó, míg innen a Hargita alól felérhetne Becsbe, s százszor kiköpi a lelkét még a királybíró is, míg valamit mozdítanak az érdekében. Pedig nagy kár ezért a Borsaiért!

Sajnálta is, haragudott is rá. Figyelmeztetnie kellene a reáváró nagy veszedelemre, de árulónak nevezte és hadd forrjon a torkára!... Árulónak őt!... Nemes csíki Lázár Istvánt, kinek minden pereputtya külömb székely volt, mint száz királybíró!... Ott egye a fene, ahol van!

Dühösen vetköződni kezd, hányja le magáról a dolmányt, csizmát. Mit itusakodjék? Urak dolga! Végezzék!..· Még, hogy ő áruló!... Bár, aki nem ismeri, könnyen azt hiheti, hiszen titkára lett ennék a hóhérnak, s ő tartotta a pénzes zacskót, mikor a generális meg akarta gyalázni a székelyek becsületét, dehát ez elől nem térhetett ki. Neki is parancsolnak!

— Én! Áruló?...

A következő pillanatban úgy ugrik fel, mintha kígyó csípte volna meg.

— Ha ma még nem is, de holnap valóban áruló leszek! — jut eszébe, — mert tudom, hogy mi vár ezekre a szerencsétlenekre és nem figyelmeztettem! Szólhattam volna, hogy mentsék magukat, de nem tettem! A magam boszszúállásáért elveszítem a fajtámat!... Az Isten se mossa le rólam, hogy áruló vagyok, mert az is lennék!...

Meg se gondolta tisztességesen, hogy mit cselekszik, már kint is van az uccán és sietve fordul be a cigányucca felé.

A fenyegető csend magához téríti. Egy lélek sincs az uccákon. Olyan néma a város, mintha az övén kívül egyetlen szív se dobogna benne. Felrémlik, hogy vége neki, ha a generális megtudja ezt az éjjeli útját és csapzott fővel torpan meg a Küküllő fahídján, de az első őr rászól:

— Állj, ki vagy!

Mások is előmásznak a bokrok alól. A tábor már itt kezdődik.

— A királybíró urat keresem!
— Melyiket?
— Borsai Nagy Istvánt!
— A Székhídjánál van!
— Hát az merre van?
— Hova való az úr, ha még azt se tudja?
— Csíki!
— Ammá más! — engednek fel az arcok és ketten is ugranak, hogy megmutassák az utat.
— Csak ezen az ösvényen tovább, mert ez egyenesen odavezet!
— Köszönöm!
— Nincs mit!

A székelyek visszacsendesednek a tűz mellé, ő pedig nesztelenül halad végig a víz partján, a fák árnyékában, tüzek fényében. Az egész rét tele van néppel. Némelyek virrasztanak, mások alszanak. A bokrok közé kötött, kéklámpás-szemű lovak jöttére felhorkantanak.

A Budvár kopasz homlokáig felpirosló nagy tűz mellett megtalálja, akiket keresett.

— Jó estét, urak!
— Te mit keresel itt? — szökik fel Borsai királybíró. A többiek is pillantásukkal gyilkolják.

Lázár István elkomorodik. Fáj ez a bizalmatlanság a saját vérétől.

— Figyelmeztetni akarom magukat, bátyám!
— Mire?
— Hogy a tábornok összeiratta a nevüket!
— Tudjuk!
— Talán már holnap le is tartóztatják!
— Azt is tudjuk!
— Katonaságot akar vetni a városra!
— Értesültünk!
— Sebestyén uram árulta el!
— Már meg is bánta!
— Aki tudja, mentse magát, míg van idő!
— Ne fájjon a te fejed miattunk!
— Pedig én jószándékkal jöttem!
— Köszönjük! — vigyorodnak el megvetőleg a ke-

meny férfiak, mire a fiú elnémul, szólni tovább nem tud, fáradtan, nehezen liheg, mintha túlsók követ raktak volna a mellére, de nem szánja senki. Azzal, hogy nyíltan el nem űzik, inkább magukat kímélik, mint őt becsülik. A királybíró azonban mégis összeszigorítja a szemeit:

— Hát azt te tudod-e, hogy a gazdád itt akar téged felejteni?

Lázár meglepődik.

— Hogy-hogy?

— Ügy, hogy szökni akar!... Lehet, hogy éppen a te hűséges gúnyádban!... Az úri székely ruhádban!... Különben mindegy, hogy rajtad van-e, vagy rajta!

A vérig sértésre Lázár István felbődült. Minden izeporcikája reszketett.

— A felségit az úrnak!... Vigyázzon a nyelvire, mert...

Almási Bara Mihály, — temérdek nagy bihal-ember — mellen fogta:

— Még neked jár a szájad, te tetves!... Én árultam el a székelyt, vagy te?... Én vagyok a generális bizalmas titkára, vagy te!... Tagadd le, hogy nem adnád oda még a lelked üdvösség! t is a kancellárné miatt!... Tagadd le, hogy aljasul ott hagytad a mátkádat, a Zöld Péter pap testvérhúgát a szász asszony miatt!...

— Hó, bátyám! — ugrik előbbre a setétből egy csíki gúnyájú, elevenke, csórészájú ember. — Ezt ne! Ez a mi dolgunk!

— Péter!... Zöld Péter!... Te... maga itt? — képed el a fiú, de a pap szemeiben sincs könyörület.

Lázár István hátratántorodik. A királybíró mintha szándékosan félreértené a mozdulatot, kímélet nélkül kiadja az útját:

— Ne arra menj, öcsém, hanem erre a Székhídján keresztül!... A gazdád hintája, mit előreküldött, ott vár az út végén. Mindjárt fel is ülhetsz a bakra!

Senki kezet nem fog vele, mikor ereje végső maradékával Lázár István elszédeleg az úton és pár lépés után belevész az éccakába...

A virradás első derengése átremeg az égen, mintha az ébredő Isten első lehellete fénylene át rajta. Hull a hajnalhasadás bő harmata. Mezők, füvek megborzongnak és nehezen tér vissza az élet az ernyedt fák zsibbadt ágaiba. Az első hűvös szellő áthúzódik a tájon és a tüzek egyszerre leroskadnak, nem akarnak égni, csak a zsarátnok hunyorgat hályogos szemmel. Az első bizonytalan fény nekiütközik a kadicsfalvi Reznek és finoman ragyog rajta, mintha a hegy kőarcának pírja volna. Távol a csicsói Hargita fölött tornyosuló nehány sötét felhő tehetetlenül lehull a szakadékokba, de a ködtől csapott varjak a fákon még nem bírnak szárnyra kelni az álom gyengeségétől.

Mikor annyira világosodik, hogy meg tudják egymást különböztetni, az ásító, nyújtózó székelyek az adott jelre felkerekednek és megindulnak a város felé. Elől a lovasok, hátul a gyalogok. A vezetők két sorban elhelyezik az út két martján^ végig a Botos-uccán fel a székház ajtajáig. Tudja mindenki, hogy a generális szökni akar, mert igen »megszűkült a gatya rajta.« Anélkül mégse ereszthetik el, hogy legalább jóreggelt ne kívánjanak neki, ha már ide fáradt.

Olyan csendben lopakodtak végig az uccákon, hogy még a feleségét álmában megölelő vén »Nyaka bá«, a legéberebb tímár se vette észre. Egyrészük Szombatfalva felől került vissza, mások a Szentimre, Gagyaszár-ucca irányából bújdostak elő.

Mégis késtek egy pillanatot. Buccow már elindult. Kíséret nélkül, egyedül, hogy ne keltsen feltűnést. Valahol a Csere-ucca környékén vette körül *a nép* a remegő nagyurat. A bolhájának se volt ideje, hogy leszökjék róla, már derűsen süvegelgették a székelyek.

— Ejnye be friss ember a generális úr! Felkőt még az ágy előtt!

Meg se gondolhatta jóformán, hogy mi történhetik vele, már ott is állott előtte egy nagy darab ember.

— Bonum mane, Excellenitissime!... Benczédi György vónék, a nép követe, kit a tiszt urak tegnap szépen megpofozának!

— Nagyon helytelenítem az esetet! — hőkölt hátra

a tábornok az éppen odasiető Lázár István karjai közé, kit különben számba se vettek az atyafiak.

— Azzal én még kifizetve nem vagyok, — billenti az ujját a székely, — de most nem azért vagyunk itt, hanem azért, mert igen-igen restellenők, hogy hír nélkül hagyjon itt a generális úr!... Szinte-szinte azt mondanám, hogy szökve, pedig mi nem afféle nép vagyunk, aki elől szökni kelljen!... De nem a temerdektüzit! Igaz-e atyafiak?

Meg se várja a morgás-bólintás végét, már azt kezdi sajnálni, hogy:

— Ki se beszélhettük magunkat, s már fut is a kegyelmes úr, mint akinek a hasa fáj; pedig még azt is megszerettük volna mondani, hogy ebbe a katonság-ügybe többet ne gyűjtse a mérgit, mert mi jószántunkból a fegyvert oha az életben fel nem vesszük, s tiszteltetjük Öfelségit, a királynét, aki — magunk között mondva — fehérnépnek sem akárki, van a szemnek, kin gyönyörködjék, áldassék szent neve!...

...Hát, — mondom — a régi jussot ugyan mü nem hagyjuk, de azért ne féljen tőlünk generális uram, mert miattunk még egy vesszőcskét se kell leszakasztania a fáról védelmül. Éppen csak azért jövénk ki, hogy a végtisztességet megadjuk. No vezérelje az Isten az urat!... Helyet a hintónak, hé!...

Még meg is éljenezték, mikor a hintó elhúzott velük Bikafalva felé és eltűnt a Küküllőből felszálló szép reggeli ködben.

VIII.

Kétakkorára hízott idáig a barát, az én zsíromon! — gondolta Zöld Péter, mikor a szőrös lovacskájával ereszkedett be a Tolvajostetőn Szereda felé. — Éppen két hónapja, hogy eljöttem hazulról. Ideje, hogy beszámoljak a főesperes úrnak! Van is miről! Nem hiába töltöttem az időt. Kedvem szerint mennek a dolgok Udvarhelyen is, Háromszéken is. No, Kesely! — billegette jókedvűen az ülepít a ló hátán, de már hanyatlóban volt a nap, mire kibújt a Nagyerdőből. Hiába. Akárhogy is igyekezzék az ember, Oláh-

falutól Szeredáig hosszú az út. Javában szürkült, mikor a barátok kétágú templománál bekanyarodott Somlyóra, a papi házhoz.

A vén esperes az álruhában meg se ismerte a jövevényt.

— Mi jóban jársz, édes fiam?

— Meg szeretném pályázni a főesperességet! — vette le az idegen a sapkájával az ábrázatát is.

— Miféle maskarában vagy! — kezdette mindjárt öröm helyett feddeni az öreg a megtévelyedett papot.

— Csíki reverendában! — kacagott Zöld Péter. — Az apám harisnyájában, öreg kozsókjában, tetves sapkájában!... Azonbejjül azonban Isten szolgája vágyóik!

— Hiszen szamarakra is van szüksége a Jóistennek, — mosolygott szeretettel az öreg pap, — de te azért takarodj a szobámba, s mosdódj meg, mert mocskosnak elég mocskos vagy!

— Kicsi porocska van rajtam, de ebből a porocskából új világ támad Székelyföldön! — mondott nagyokat a papocska, de az öreg esperes ráncai összefutottak, s mindjárt lehütötte tüzeskedő szolgáját:

— Az Üdvözítő azt mondta Péternek: — »Te Péter vagy, azaz kőszál!«... Én pedig azt mondom neked: — »Te Péter vagy, de még zöld!«... Menj csak, szedd rendbe magad. Addig áthivatom a Pátergvárdiant!

A főbarát azt sem mondta: — »Salve!« — mikor Zöld Péter ismét előkerült, csak ült komoran egy dohányvágó karosszékben, mint valami behúzott körmű saskeselyű. Mit beszélhettek ezek együtt, mit nem, azt nem tudta a pap, de a vén esperes se volt a megszokott «Jani bácsi,« hanem mozdulatlan, szúrágta, aszott templomi szentszobor, aki az elkárhozottak sorsa fölött töpreng. Csak a szempillantásával mondotta:

— Bészámolhatsz, fiam!

Zöld Péter el is sorolta rendjiben, hogy Csík után átment Háromszékre, beszélt Henter, Baló és Antos királybíró urékkal, de nekik nehezebb a dolguk, mert széki főtisztek; hanem ott vannak a kökösi Nagy Józsi, Lőrincz

Anti Torján, Nagy György Polyánban, az albisi Barabás Elek, Fekete Zsiga, s mások. Kutyakemény emberek ezek! Nem is tudott a sorozó bizottság semmire se menni. A nép velük tart. Az is igaz, hogy Háromszéket nem nyomták úgy meg, mint Csíkot, s Udvarhelyt, de itt aztán alaposan megjárták... Ebben a percben jön onnan, s táncolni szeretne örömiben, ha csak rá is gondol, hogy mi történt Udvarhelyen.

— Hallottuk! — bólintott csendesen a barát. — Az effélét hegy hegynek, mező mezőnek kiáltja!

— De a fegyverfelvétel dolga sem úgy áll, ahogy hirdetik! — vitatkozott a pap. — A két Oláhfalu királybírája megmutatta nekem a főkormányszék leiratát, s abban az áll, hogy senki sem sértheti meg a székelység kiváltságait, s a katonaságra senkit sem lehet kényszeríteni, mert azt önkéntesnek kívánja a királyné.

— Hozták hírit ennek is, de Csíkon nem segít már semmi!

— Hogy-hogy!

— Az úgy, hogy amíg te oda voltál, egész nyáron omlott a katona a székbe. A parancsnokuk, valami Carato nevű, első nap kihányatta a királybírót a székházból mindenestől...

— Túri urat? Azt a tekintélyes, kemény embert?

— Ugyanazt, fiam! — legyintett keserűen a vén esperes. — Hiába tiltakozott. Nincs már Csíkban semmi szava a hatóságoknak. A katonák az urak. A tisztek nyíltan hirdetik, hogy a királybíró ezután csak a cigányok tisztje lészen! Azt csinálják a néppel, amit akarnak. Se törvény, se jog, se szabadság! Maga a parancsnok bolondítja azzal a népet, hogy aki felvette a fegyvert, ezután nem fizet semmiféle adót, sem másnak szolgáltatást, hanem helyettük is a nemes ember fog adózni, fuvarozni, közmunkát végezni, s a jobbággyal együtt dolgozni erdőn-mezőn. Az elveszett pereket megújítják, akinek adóssága van, nem kell interest fizetnie, mindenki nemesi sót kap, s a szék igazgatása rájuk szállott, s több eféle!

— Lehetetlen! — szökött fel Zöld Péter. — Hiszen ez teljes anarkia! Bécsig szóló botrány!

— Várj csak! Van egyéb is! — nyomta vissza a vén pap. — A népnek kihirdették, hogy aki ellenáll a fegyverfelvételnek, annak elveszik minden birtokát, örökségét, őt magát pedig örök jobbágyságra vetik és a katonáknak fog szolgálni minden pereputtya... Erre aztán, aki tekergő, szökött jobbágy, elaljasodott népsöpredék, tömlöctöltelék csak volt Csíkban, az mind katona lett, mind fegyvert kapott és most saját szakállára garázdálkodik, húzza-vonja a népet...

— Nem tréfál, Jani bácsi?... Honnan az a sok fegyver? Hiszen mikor elmentem, híre-pora se volt itt fegyvernek!

— Szekérszámra küldött a haditanács. A generális azzal á hírrel kérte Bécsből, hogy negyvenezer tatár készül berontani a szorosokon... Fel van itt fordulva minden fenekestül!... De ez még csak a kezdet! Ma hallottam éppen, hogy a sorozó bizottság Udvarhelyről ide indul, s tán maga a generális is jönne!... Jöhetnek nyugodtan! Azt csinálhatnak, amit akarnak! Csík, sajnos, nem Udvarhely!... Hiába futottál, fáradtál, fiam! Haza mehetsz Szentiélekre! Nincs itt mit csinálni többet! Nem segít már rajtunk senki, hacsak az a fennvaló Isten meg nem könyörül ezen a boldogtalan, szerencsétlen, veszendő Székelyföldön!...

Zöld Péter is letört. Ennyi rossz hírre nem volt mit mondani. Elfonnyadt a hite, bizalma, öröme, lelkessége. A lelke hozzászáradt a hátához, feje, szíve kiürült, s az élet nagy hiábavalósága főbe verte.

— Hát akkor megyek! — torzult el a fájdalomtól az orcája.

A vén pap azt se mondta, hogy »menj«, azt se mondta «maradj«. Ültek kókadtan a főbaráttal. Egyikük, mint a behúzott körmű vén saskeselyu, a másik, mint a szúette, dohos templomi faszent, ki az elkárhozottak sorsán töpreng...

Utat se mutatott a lovának, csak lógott ernyedten a hátán. Vigye, ahová akarja!...

Az alvó házak elmaradtak mögötte, nem vette észre. Ha álmodó fa sóhajtott az útszélen, nem hallotta. Az er-

dők, Kárpátok, Hargita fenyegető ormai sötéten az egekbe nyomultak és szélesen dermedeztek Csík fölött. A fenyőóriások, — Isten szép gyertyaszálai, — egymásba folyva megkövültek. A sziklák, szirtek már ásították az őszi hideget. A zabtáblák reszkettek, mert már hallották a föld lelkének távozását. Csak a pityóka, Csík jótéteménye ült bután a fészkében, mintha tudná, hogy nem lesz, aki kiszedje.

Csík.elveszett!... Jobban elveszett, mintha fegyverrel öldösték volna le, mert magával a néppel akarják elpusztítani a népet, hogy soha fel se támadhasson. És nincs segítség. Még a papok is saját reverendájukba rejtőznek. Hiábavaló volt minden fáradtsága, munkája!

A mokány lovacska borzongva nyerített fel, mikor befordult a madéfaJvi útra.

— No? — tért magához a pap. — Úgy gondolod Kesely, hogy haza menjünk?... Haza?

Mintha tudta volna a lovacska, hogy ezt az embert most nem templomba, Istenhez, hanem haza kell vinnie édesanyjához!...

Hold nem jött fel, út nem látszott, kő nem fehérlett rajta, állat nem mozdult; csak néha vonított fel keservesen az Olt völgyébe süllyedt felcsíki falvacskákban egy-egy kutya, mintha az is érezné a drániccával fedett borona-házacskák veszedelmét.

— Igazuk van a vonító kutyáknak! — mondta a lovának a pap és azon meredezett, hogy ki lehetett az az átkozott, kinek ez az ördögi terv az agyában megfogamzott: a népet a nemesség ellen szabadítani, a söpredéket a békés emberekre vinni. A királyné?... Lehetetlen! Buccow, a generális?... Ez a nyers, durva, harcterek bikája?... Nem telik ki tőle ennyi gondolat!... De akkor ki?... Valaki nem látszik az események mögött, de megtudja! Addig nem nyugszik!... És ha meg is tudja, mit segít az már rajtuk?...

Mikor újra felpillantott a pap, már a falu végén jártak.

— Szerencsére még fenn vannak! — látta meg a világot az apai háznál.

A kapunyikorgásra azonban nem lépett ki senki a házereszbe, hogy megnézze, ki jár ilyen későn.

— Káruj! — kiáltott a szolgának az istálló felé, de az is vagy a lovak jászlában aluszik, vagy guzsalyasba ment a szeretőjéhez.

Szabadjára csapta a lovacskát. Nem volt türelme «ellátni «. Aggodalom, bizonytalanság idegesítette és reszketett a keze, mikor felbillentette az ejtőmakkos fazárat.

Csak édesanyja szökött fel a kicsi likas székről.

— Jaj, a tisztelendúr!

Apja, az öreg Zöld János komoran pipázott a góc alatt. A húga, a »leány«, a kanapé karjára búvá zokogott hangtalanul. Az asztalnál csak öccse ült, mert ő úr, széki biztos. Neki az asztal mellett a helye.

— Mi van magukkal? — bizonytalankodik a pap.

Pillanatokig senki se válaszol. Édesanyja ijedt. Azt gondolja: »Jaj, hogy mondjuk meg!...« Húga még keservesebben felcsuklik, öccse zord. Végül is az öreg érteti meg:

— Velünk semmi!

— Boriska miért sír?

— Majd megjön! — mordul az öreg és makacsul elhallgat.

— Emri úr volt itt! — bátortalankodik az anyja. — Bár ne lett volna!

— Melyik Emri úr?

— Lázár Imre, a puszipajtásod! — veti oda ingerülten az öccse. — Elmondott mindent... Hogy Pista a kancellárnét szereti, s eladta érte nemzetét, fajtáját, jegyesét. A generális hűséges kutyájává szegődött.

— Miért engedtétek?

öccse vállat vont.

— Nem volt kivel beszélni. Egészen megveszett. Garasára becsületet nem hagyott Pistán. Már hallotta az udvarhelyi dolgát is. Fenyekedett, hogy ott vágja le, ahol éri... Meg is érdemli! Én is azt mondom!

— Hagyjátok a fenébe! — szól közbe a vén Zöld János.

— Hát Boriska? Hát a szégyen? — csattan fel a kisebbik fiú.

— Van még hozzávaló legény! Nem hal bele! — keménykedik az öreg székely, de látszik rajta, hogy ő is szenved, töpreng, bánkódik, sajnálja ezt az ártatlan leánykát. Tekintéllyel, haraggal akarja elnyomni az érzéseit.

A pap húgára néz. Tudja, hogyne tudná, hiszen az a mestersége, hogy a vesékbe lásson, hogy milyen egyedül van szegényke, bár arasznyira ülnek tőle övéi. Mégis távol van tőlük bánatának, összetört életének keserűségében. Fekete, koszorús hajára ejti a kezét:

— Boriska!... Kicsi Boriskám!

A sápadt, szép leányka úgy függeszti bátyjára mélységes szemeit, mint a feszületre.

— Úgy-e... úgy-e, hogy nem igaz?

— Dehogy igaz, lelkem!... Semmi sem igaz, ami neked bánatot okozhatna! — öleli magához a bátyja.

És ebből a leány most már bizonyosan tudja, hogy igaz... Jaj, minden igaz!...

Végre lenyugszanak. Aludni azonban egyikük sem tud. A széki biztos úr külön szobájába vonul. A leány az »oldalházba«. A pap az öregekkel hál. Az ágyban még elbeszélgetnek apjával, a cserepes alatt küszködő fáradt tűz gyenge világánál. Meghányják-vetik a nehéz sorsot. Még a szájuk is keserű a sok rossz hírtől. Akármelyik oldaláról nézzék, a baj nő mindenképpen. Találgatják, próbálgatják, hogy mit kéne csinálni.

— Legalább egyetlen bíztató szót mondjon^ édesapám! — kesereg a fiú.

— Mit vársz tőlem ott, ahol még az Isten szolgájának az esze is megáll!

— Legalább biztasson! Akármivel! Ha igazsággal, ha hazugsággal!... Végünk van, apám! Végünk!

Az öreg nem felel. Félóra is eltelik. Fia már azt hiszi, hogy el is szunnyadt, mikor váratlanul mégis azt mondja:

— Ha százszor igazad van, Péter, akkor sem hihetem!

— Mit édesapám?

— Hogy igazad legyen valaha az életben!

— Bár igaza volna, édesapám!...

Mit tud ez a tapasztalatlan, tanulatlan, egyszerű fa-

lusi vénember a nagyvilág dolgáról? Fáradt szemei csak a fölötte meghajtó füstös gerendáig látnak. Nem bírja megállani, hogy keserűségében ki ne ábrándítsa. Nincs kiben, nincs miben bízni, édesapám! Pusztulásra vagyunk kárhoztatva, akárhogy is erőlködik az a nehány tisztességes ember, aki még megmaradt becsületes székelynek. Nem csak Lázár István, a többi is egy kicsit áruló: az urak, a papok, maga a püspök is. Előmenetelért, haszonért, kitüntetésért, vagyonért, vagy félelemből... Ezekért törjem magámét? Inkább hazamegyek Szentiélekre csendesen misézgetni, prédikálgatni, mint a többiek.

A lemondó, vigasztalan beszédre mérgesen böffentett oda fiának az öreg:

— Aki nem hisz, az ne prédikáljon!

— Miben hígyjek, apám?

A csontos, immár a halál felé fordított arc felfénylik.

— Abban, amiben eddig nem hittél!... Nem az emberben, mert az emberek esendők, változékonyak és gyengék, hanem a földben, hegyekben, völgyekben, a fölöttünk levő égboltban, mert az nem távozik el innen soha. A fák nem futnak el a helyükről hűtlenül és akármilyen változás legyen, mindig ugyanazok maradnak ... Osztán a föld alatt is emberek vannak! Hogy halottak? Hát osztán? A halott ember olyan, mint az elvetett búzaszem. Újból kikéi és megsokasodik... Ebből érthetsz, ha akarsz!

A pap ámulva, megnémulva hallgatta. Nem válaszolt, csak lekélt az ágyból, odatérdelt, odaborult cserepes, fonynyadc kezére...

Azt se tudta, melyik gyermekéért reszkessen, fia beszédére ügyeljen-e, vagy bánatba hullott leánykája neszezését vigyázza.

A vénasszonyról mindaketten meg is feledkeztek. Ott feküdt szegényke sovány, aszott mellére szorított kézzel az ember mellett és moccanni sem mert az emberek beszédére.

Mit csinálhat szegényke a keskeny oldalházban egyedül? Hogy nem alszik, azt hallja. Eped, pusztul az árva egyedül és ő nem ugorhat el. hogy hozzá fusson, szerető szívére ölelje. Fél ezektől a férfiaktól. Őket se hagyhatja

magukra, hiszen veszedelmüket keresik. Csak ne volna olyan nyughatatlan természetű ez a Péter!... Kicsi korában is sokat szakasztottá az ő anyai szívét. Mikor Istennek szentelte, egészen megnyugodott. Bízott abban, hogy a reverenda lehűti, s a Boldogságos Szűzmáriával megoszthatja minden gondját, aggodalmát. Vájjon mire rendelte Isten, hogy ilyen veszedelmekbe ártja magát? Mert akármilyen setét éccaka van is, tisztán látja, hogy ezekből a dolgokból szörnyű nagy baj lesz és az ő fia az életivel jádzik. Mit tudjon csinálni? Hogyan kösse magához? miként nyugtassa meg, hogy itthon maradjon? Hová rejtse a világ elől, hogy ne halljon, ne lásson semmit belőle?... Miért nem tud hallgatni az apja is, az a vén bolond!

— Mennybéli Atyaisten, melyiket féltsem!

Az álom se tudja meglopni, olyan ébren őrködik.

A férfiak hajnaltájon végre elszenderednek, de a Boriska szenvedése annál inkább áthallik a vékony ajtón.

— Mit csinálhat?... Még elemészti magát!... Mit vétett az én gyermekem, hogy így veri az Isten!

Semmiképpen sem nyughatik az aggodalomtól. Sovány, nehéz munkától csontra szívott testecskéje remeg a piros cserge alatt. Meg kell néznie, hogy mit csinál a leány!

Fertály óráig még vár, hogy ura jól béaludjék, aztán óvatosan vigyázkodik és csendesen lekéi az ágyból. Öszesre szennyezett, iborzos hajjaj földig érő, vastag kender-ingben odalézeng a kamarácska ajtajához, de hirtelen minden ereje elhagyja, mert egyetlen feltörő, fojtott jajjal minden mozgás megszűnik odabenn és olyan szörnyű csend lesz, hogy a vénasszony fülei hangosan csengeni kezdenek tőle és elfulladt lélegzettel alig bírja kirebegni:

— Jajistenem!... Énisteniem!...

Áldott szerencse, hogy a fia megszólal az ágyban.

— Mit csinál, édesanyám?

Megkönnyebbülten magához tér. Elpirul, hogy a fia így látja ingben, dehát ekkora veszedelem idején nincs mit szégyenkezni.

— Nem tudom! — hebegi. — Boriska!... Úgy félek! Tán el is esik, ha fia fel nem karolja a jéghideggé fá-

zott testecskét és ölébe kapva, le nem fekteti saját ágyába, nehogy apját felköltse.

Az öreg emberen is látszik, hogy alszik ugyan, de a lelke álmában se nyugodt. Tömött, hosszú bajszaszálai nyugtalanul reszketnek lehelletétől.

— Boriskát én megnézem! — nyugtatja meg anyját a pap. — Maga maradjon csak nyugodtan!

Magára kapja a reverendát és óvatosan bekémlel a megnyitott ajtón.

Jöhetett volna azonban akármilyen bátran, mert Boriska gyönyörű szépen felöltözve, behunyt szemekkel feküdt az ágyon. Az álom nyomta-e el megkínzott, fáradt testét, vagy Isten könyörült meg rajta, azt hirtelenében nem tudta megállapítani... Mégis az Úr járhatott itt, mert olyan ijesztően fehér és nyugodt a lány, mintha Szentfelsége csókolta volna meg tiszta homlokát.

Mégis édesanyjáért ijedett meg inkább a pap. Jaj, valahogy meg ne lássa! Megszakadna a szíve szegénynek, hiszen a lelkét így is mintha csak vékony pókhálócska kötné a testéhez, ami egyetlen sóhajtástól is elszakadhat.

Mégis anyjához lépett vissza előbb a pap és akkora volt Isten hatalma rajta, hogy képes volt azt mondani öreg szülőjének:

— Nyugodjék csak, édesanyám! Nincs semmi baj! Ne aggódjék! Vigyázok én! Nem hagyom magára Boriskát!

— Jól teszed, lelkem, — mosolyodott el az öreg asszony. — Ne hadd szegényt!... Óh áldott, jó gyermekeim! — motyogja és alig múlik el aggodalma, öreg szemei elnehezednek, visszagyengül a színes bütüjü párnára, s álma nehány szárny lendítéssel utoléri öreg társáét...

Minden földi érzést legyőzve lépik vissza az oldalházba a pap. Ránéz húgára. Már-már mindenbe belenyugvó, búcsúzó és áldó kereszttel akarja megjelölni testvérét: » Requiem aeternam dona ei, domine!« — amikor a leány keblei lassan megmozdulnak és előtör az élet első sóhajtása. A pap úgy érzi, mintha a szíve helyett nehéz aranyrög ereszkednék a fénylő magasságokból a tengerek mélységébe.

Gondosan betakargatja a gyermekleányt, leül az ágy odrára és sokáig elportyázik elméje a dolgokon.

Mikor aztán a hajnal meghasad, csendesen hóna alá kapja öreg breviáriumát, hátra vonul a kertbe és felüti az aznapi matutinumot:

»Iam lucis orto sidere
Deum precemus supplices...»

A vershez talál a világ is, mert keleten szépen hasadoznak az éj fekete deszkái, a tejszínű derengésben előbb a hegyek körvonalai bontakoznak ki, mintha az éjszaka rejtelmeiből lépnének elő hatalmasan, mellükre döndítve: *»Itt vagyunk és itt maradunk, ha minden össze is omlik körülöttünk!...»* Aztán lenéznek a lábukhoz tapadó kicsi falucskákra és gondba meriilten füstölögni kezd a fejük...

Másodiknak Boriska, a leány ébredt.

Előbb megijedett önmagától. Nem tudta, ki takargatta be ilyen szeretettel.

— Bizonyosan édesanyám volt! — gondolta melegen és még egyszer odaállott a szeptembervégi hűvösségtől homályos tükör elé, megnézte a jegyesétől kapott mennyegzői ruhát, hűtlen szeretőjének ajándékát, aztán hideg ujjakkal oldozgatni kezdette, hogy becsomagolja és visszaküldje Lázár Istvánnak, akit úgy tudott szeretni és akit most is úgy szeret... Mit tudjon csinálni, ha már így rendelte Isten!...

Valamennyire megnyugodott, vagy inkább eltompult, félelmesen üres és hideg lett belül is. Mintha az arca is megváltozott volna! Csak akkor borult el ismét, mikor összefogta és megcsókolgatta az ékes királyszín selyem övét, aranynyas szoknyát, szederjeskövű nyakszorítót, s a fájin tarcolán-kestyűt. Pillanatig fájó, boldog érzés járta át.

Milyen kár, hogy vissza kell küldenie!...

Zöld Péter éppen azon gondolkodott a kertben, hogy mielőtt a falu felébredne, hazakocog a híveihez Szentiélekre. Úgysem tud ő ezen a világon segíteni. Legyen, ahogyan lesz! Ő megtette a magáét, de a Végzettel tovább nem

bíirkózhatik. Fájt az elhatározás, de minden reménysége kifogyott. Koporsóban van itt már minden és nincs más hátra, mint kikísérni a temetőbe!...

Éppen a lovát nyergeire az udvaron, mikor lefutott hozzá Boriska, a húga.

— Hová készül, Péter bácsi?

— Elmegyek lelkem, mert dolgom van!

Minek mutassa meg nehéz terhét ennek az ártatlan gyermeknek! Elég szegénynek a magáé!

A leány elgondolkodik és egyszerre fényleni kezd.

— Én magával megyek, Péter bácsi!

— Miért jönnél velem, te kecskebéka?

A leány a bátyjához simul és úgy súgja meg:

— Segíteni akarok magának, hogy el ne vesszen Székejfőd!

— Mi bolondot beszélsz te?

— Hiába tagadja, — nyílnak szemrehányóra a gyermek nagy szemei, — mert úgyis hallottam, hogy mit beszéltek az éccaka édesapámmal!

— S osztán mért akarsz te nekem mindenképpen segíteni?

Boriska megremeg:

— Hogy... jóvá tegyem, amit... amit... István ellene vétkezett!

S még mondja valaki, hogy nincs Isten!

IX.

Egész Szeben kacagta a generális udvarhelyi futását. Még rigmust is csináltak róla, hogy: — «Generál von Reterat retirat in Reterat!«... A sűrűvérű embert a dühtől, gyűlölettől ütötte meg a guta, de ezekkel a dölyfös magyar mágnásokkal nem tudott könnyen elbánni. Bruckenthal, a »kőarcú szász« azonban tudta, mit kell csinálni.

— A magyart a magyarral kell elítéltetni! A főkormányszéknek kötelessége, hogy excellenciádnak elégtételt

szolgáltasson. Tegyen javaslatot, hogy Udvarhelyt, a székely anyavárost fosszák meg az »első Széke kiváltságaitól, a nemzet pecsétjének őrzési jogától, Bardócz széket át kell csatoltatni Háromszékhez és végül katonaságot ereszteni a nyakára, hogy mozdulni se tudjon!

A tábornok kapva kapott a tanácson, de egész Erdély elámult, mikor a hirtelenében összehívott gyűlésen a magyar urak vétót mertek mondani a hatalmas úrnak.

A váratlan, nem sejtett meglepetésre igaz, hogy jóidéig mozdulni se bírtak, csak nézték a tábornok haragtól összecsomósodott arcát főbeütötten, szinte megbűvölten, mert így tajtékozni a gyűlölettől még sohasem látta egyikük se. Valósággal hörögte a szót magából, mint a veszett kutya. A jegyző ijedtében kiejtette a tollat a kezéből, s még a szászok se mertek lélegizeni. Elszorult torokkal nézett mindenki a másikra, hogy mi lesz, ki mer megfelelni, ki mer felállani a több mint ezer esztendős székely jogok védelmére, mert olyan aljas, utolsó ember egy se lehet köztük, hogy ezeket elárulja. Látják ők azt nyilván, hogy ez egész Erdély veszte volna. Most dől el, hogy azt tehet-e a generális ezzel a földdel, amit akar. Arcába kell annak köpni, aki ebben melléje áll! Az aggodalomtól, félelemtől görnyedeznek, mint a féreg és kiürül minden erő a testükből.

Csak akkor szabadulnak meg némileg a lidércnyomástól, mikor Bethlen Miklós felemelkedik, de neki is fehéren lebeg a szája, mikor kimondja:

— Törvénytelen és lehetetlen dolgot kíván Excellenciád! Nem járulok hozzá!

A generális majdnem ráugrik az emelvényről, de a vészes varázs már megtört. Lázár János gróf, a püspök barátja, a híres tudós jogilag támadja meg az indítványt.

— Ilyen előterjesztést Őfelségének nem tehetünk, mert a nemesi rend, kire néz a kiváltság, ebben nem vétkes és a szabad rend hibájáért nem szenvedhet! A népet sem lehet hibáztatni!

Az urak nem akarnak hinni a fülüknek. A gőgös Lázár János gróf beszél így, aki azt sem tűri, hogy egy parasztnak az árnyéka ráessék?

Haller és Teleki uraimék szintén ellenmondanak. Ve-

lük azonban a generális nem sokat törődik. Lázár gróf a titkos ellenfél, vele szeretne elbánni. Érzi, hogy az indítvánnyal túlment a határon, de annál inkább, törik-szakad, a térdei alá kell kényszerítenie a grófot. Már tudja is hogyan fogja léprecsalni. Úgy tesz, mintha előbbi indítványától eltekintett volna.

— Ha a főkormányszéknek ez a véleménye, nem ragaszkodom hozzá, de azt még gróf Lázár tanácsos úrnak is el kell ismernie, hogy a vétkeseknek bűnhödniök kell! — veti rá a szemeit alattomos kigyónézéssel.

— Ha vannak ilyenek, természetesen! — von vállat a gróf.

— Abban az esetben is, ha nemesek az illetők, akikre »néz a kiváltság», amint igen találóan Lázár úr megjegyezte?

— A törvény ilyen esetben sem tesz kivételt!

— Akkor bátor vagyok előterjeszteni azoknak a nemeseknek névsorát a királybíróval az élükön, akik miatt őfelsége akarata nem teljesülhetett! Akik okai és uszítói voltak a lázongásnak... Az illetők elfogatása és a rend megóvása érdekében ajánlom megfelelő számú katonaság küldését!

Lázár Jánost meglepte a váratlan fordulat. Mielőtt azonban szolhatott volna, Teleki úr azt ajánlotta, hogy jobb volna katonaság küldése helyett újabb szigorú paranccsal rászorítani a széki tiszteket a föltétien engedelmességre, az ellenszegülőket pedig elfogatásuk előtt a főkormányszék elé idéztetni, mert így írja elő a törvény.

Bethlen Miklós szintén aggódott a katonaság küldése miatt.

— Mi lesz, ha a katonaságnak bántódása esik attól az elkeseredett néptől?

A generális dühösen felpattant.

— Ha a legkisebb lárma is lesz, mind agyonlövöldöztetem őket!... Jobb, hogy egyetlen jobbágya se legyen a királynénak, mint efféle keménynyakú, engedetlen, lázadófajta! Ha pedig a katonaság nem volna elégséges, újabb csapatokat küldök és énmagam megyek kommandérozni! Tudomásul vehetik az urak!

— Ez a katona szava volt, — komorodott el Bethlen Miklós, — á főhadparancsnokkal pedig mi nem vitatkozhatunk!

így történt, hogy még aznap elindult két kompánia vasas német és egy battalion gyalog-német. Három nap múlva az ágyúk végigdübörögtek Udvarhely utcáin, de hiába kényszergette a népet Fröhlich báró, a főstrázsamester, egyetlen ember se akadt, ki a fegyvert felvette volna!...

Aggodalom szállotta meg egész Erdélyt a nevezetes gyűlés után, mert jól jegyezte meg Bruckenthal úr, a kancellár, hogy ezekután vagy a generális pusztul, vagy a székelyek! Ettől a perctől kezdve élet-halálra megy a küzdelem.

A tapasztalatlanabbak bizakodtak, hogy végre Bécs leteszi Erdély szekeréről ezt a durva zsoldost, de a kormányszéki uraknak a kedve erőst megszűkült. Gróf Lázár mindjárt átszaladt Fehérvárra püspök barátjához, a többiek pedig aggódva vakarták a tarkójukat és félországért nem adták volna, ha tudják, mit csinál ezek után a generális.

Lázár István volt az egyetlen^ aki megtudta, de neki is majdnem az életébe került. Gyenge sora volt különben a szerencsétlennek, mióta visszajött Udvarhelyről. Társai kerülték, megvetették, bizalmatlanok voltak hozzá, még legédesebb barátja, Baló Anti is, aki szemibe mondta, hogy: — «Édesapád megfordul a sírjában, ha megtudja, hogy székely létedre mire vetemedtél!* — Majdnem ökölre mentek a kancellárián, ahol a szóváltás történt, de alig vágta oda a barátjának Lázár István, hogy: — «Hazudsz!« — hát jön is a generális komornyikja, hogy a tábornok ur hivatja a fogalmazó urat. Erre nem volt mit mondani. Ment, mint a megvert kutya.

— Szépen összeszoktatok Udvarhelyen! — sértette vérig Baló Anti.

Le kellett nyelnie, mert a látszat ellen van. de eljön az idő, mikor térden csúszva fog bocsánatot kérni tőle

minden magyar!... Egyelőre azonban amiatt aggódott, hogy mért hívatja a generális.

Maga se akarta elhinni, mikor a pennát a kezébe nyomta.

— Írja

Lázár István írta.

— Mi lesz ebből, Úristen!

A tábornok diktálta:

»Császári Felség!»

»Az erdélyi főkormányszék alázatos kötelességének tudja, hogy Felségednek a határőrkatonaság szervezési munkálatainak előhaladásáról hódolattal megtegye előterjesztését...»

— Hogy mer ez az ember a főkormányszék nevében beszélni! — nézett fel Lázár István szédülten, de a tábornok szemrebbenés nélkül íratta meg vele, hogy Csíkban, ahol a Szék tisztjei támogatták a bizottságot, a nép önként és örömmel vállalta a fegyvert. Háromszéken és különösen Udvarhelyen azonban maguknak a széki tiszteknek ellenállása hiúsította meg a királyné akaratának teljesülését, akik titkos és tiltott gyűléseken valóságos rebelliót idéztek elő úgy, hogy a nép fékentartására nagyszámú katonai erők küldése vált szükségessé. Amilyen dicsérettel emeli ki br. Bornemisza Pál, csíki főkirálybíró buzgóságát, éppen olyan rosszalással kell szólania gr. Mikes Antal háromszéki és Daniel báró udvarhelyi királybírók lanyhaságáról és kétszínűségéről. A beindítandó vizsgálatnak kötelessége kinyomozni a nép felbujtóit és mindenekre való tekintet nélkül a megérdemelt büntetésben részesíteni a bűnösöket, mert őfelségének szolgálata és a Birodalom érdeke kárt nem szenvedhet, különösen most, mikor Moldva felől mintegy negyvenezer tatár beütése fenyeget...

Lázár István szédülő zavarában, felháborodásában csak az ajtón kívül vette észre, hogy a lúdtollat is magával hozta. Káromkodva csapta a falhoz. Maga se tudta első pillanatban, a tábornok világháborító, gaz hazudozásaira, hidegvérű szemtelenségére haragudjék-e inkább, mellyel a királynét ilyen nyilvánvaló csalással félrevezeti; vagy ön-

magára, hogy ezt az aljas, ártalmas, hitszegő iratot leírta, hogy ebben a vad, tehetetlen igézetben részese lett a nyomorult felség- és népárulásnak. Igazuk van, akik megvetik! Ezek után többé a nap arcába se nézhet. Még a testétől is eltartotta a kezét, annyira undorodott önmagától.

— De miért íratta éppen velem? — jutott hirtelen az eszébe. — Nem fél, hogy nyomorult hitszegését világgá kiáltom, félreverem a harangokat? Vagy talán azt akarja?... Hogy a magyar urak tőlem tudják meg, mit tervez, hogy a főkormányszéket semmibe veszi és akaratát tüzön-vizen át érvényesíti?... Avagy ő is annyira utolsó senkinek gondol, akitől nem kell tartania, akinek a szemeláttára és segítségével teheti tönkre a székelységet és annyi sok tisztességes, derék magyar embert?... Neve sincs, nyomorult, rühös kutya lettem, aki már ugatni se tud?... No megállj, az anyád!...

Azon forró fejjel futott egyenesen Cserei Elekhez. Benne volt a legtöbb bizalma. Szomszédok is otthon Csíkban és itt is második apja volt. Reá bizonyosan számíthat. Hidegfejű, fortélyos ember, in politicis, tudja, mit kell csinálni.

Alig várta, hogy ajtót nyisson előtte, de a legénye azzal dugta oda a képit a kapurácshoz, hogy: — »Azt üzente a naccságos úr, hogy ha Lázár István fogalmazó úr keresi, hát akkor nincs itthon!«

Ha meg nem fogózik az ajtókilincsben, tán el is esik.

— Hát így vagyunk?...

Úgy szédelgett a szállására, mint a részeg. Már nem dühöngött, nem méltatlankodott. Szíve minden lépésre hidegebb lett.

— Kiközösítettek magukból. Itt is, otthon is... így is jó!

Ott haladt el a kancellárék háza előtt. Az asszony éppen az ablakban volt. Az asszony, ki mindennek az oka!...

Hiába nem akarta, mégis elforrósodott a teste. Az asszony vonta magához, mint a hodkórost a hold. Már ismerték egymást. Legalább felköszön neki. Ügy sincs már senkije a világon, ki legalább jószemmel nézzen rá.

— Maka az, medfebots? — bólintott le az asszony.

Csíki medvebocsnak dédelgették a barátai a kancellárián, amikor még szerették. Innen tudta az asszony. Letört lelke sötétségén áttört pillanatra a fény. Megérezte az asszony hangjától, hogy most... most lehetne! Sohasem szólt így hozzá, ilyen melegen, különösen, ilyen gyógyító kedvesen! Hálásan emelte feléje arcát, de akkor a nehéz, bénító varázs hirtelen megtört és a fiú megtántorodott. Az ablakból nem az az asszony nézett le, kit eddig ismert, hanem egy hideg, idegen, másfajú, fehérviasz szász nő, akinek hozzá semmi köze. Szép, de kijózanító, mintha érzés, vér, élet nélkül ravatalon feküdnék, vagy egy más világ ablakán dugná ki kíváncsian a fejét, hogy múló hangulatát kielégítse, s aztán visszazárkózzék a maga világába. Az a pár szó, amit kegyesen leejtett hozzá, szeszély csupán és lehet, hogy holnap már észre se veszi, meg se ismeri. Most is ki tudja, hol jár az esze? Még csak feléje se bólint, mikor visszahúzódik az ablaktól és csak azután lépik vissza, hogy egyetlen kiintéssel elküldje.

— Hja igaz! El is feledkeztem magáról! Jó napot!

Hát így végződött. A szerencsétlen fiú keserűen felkacag.

— Hogy én milyen átkozott bolond voltam! Hol volt az eszem!

Szégyenli magát és ahogy most kiábrándult, hideg fővel visszagondol a történtekre, cseppet sem csodálkozik, hogy barátai, mindenki félreértette, Udvarhelyen is bizalmatlanok voltak hozzá és még az édes bátyja is árulónak tartotta.

Kicsit ugyan még fájt, hogy így történt az asszonnyal, de már kezdett egyenesedni benne az élet. Kiábrándult, magát-utáló, nehéz érzéssel, fáradtan haladt tovább. Azon járatta az eszét, hogy haza megy gazdálkodni a kicsi földjére és itt hagyja ezt a piszokba keveredett, szívig rothadt, hazug, haszonleső, gyáva, aljas világot. Otthon idáig tán már le is esett az első hó az összedugott fejű hegyekre, s az ősi, vén ház éjjel-nappal csendesen figyel, hogy nem hallja-e már a lova csengettyűjét. Az életen a kutyájuk is mintha sejtene valamit, sokszor beleorront a levegőbe, s a bébírós jobbágya, az öreg Emri Jováki, aki kölyök kora óta

a térdin nevelte, kiszoknék a bőréből örömében, ha látni belépni a kapun... Osztán megházasodik. Nem hiszi, hogy Boriska meg ne bocsásson. Boriska, az ártatlan, tiszta fenyőbojtocska, piroslábú madárka, szemérmes templomi leányszent!... Hogy is feledkezhetett meg pillanatig is róla!... Nem tesz semmit. Csak otthon legyen! Meginstálja, megkérleli szépen, kibékülnek, s hátuk mögé teszik a sok roszszat. Csak egyszer otthon legyen Csíkban,!...

Alig ért haza, mohó, édes szomjúsággal mindjárt pakolni kezdett. Türelmetlenül hányta fel a szállását, dobálta egymásra a díszmentét, kurtatorkú csizmát, sok haszontalan legényholmit. Olyan zajt ütött, hogy a szállásadónője ijedten csapta össze a kezét:

— Aber was machen Sie, Herr Lácár!

— Megyek haza, Frau Kirsch! Itt hagyom magukat mindenestől!

— Mein Norbert! — ámult a vén szászné, aki »Mein Gott« helyett mindig az ura nevét mondta. — Itt akar hagyni?

— Ha csak velem nem jön, Csíkba!

— Gott behüt! — ijedt meg a hervadt Frau Kirsch. — Tsik! — próbálta kimondani a nevet és hirtelen a homlokára ütött: — Beinah' hab vergessen! Valamit küldtek magának Tsikból! Még a reggel állított be vele egy furcsa ember.

Mindjárt hozta is.

Lázár István rosszat sejtve, ismerte meg a címzést.

— Boriska küldi!... Mit küldhet nekem Boriska?

Kapkodva bontotta ki és elképedve látta, hogy mindenféle színes női holmi fordul ki a pakkból: arannyas szoknya, királyszín selyem öv, szederjeskövű nyakszorító, s keskeny tarcolán-kestyű.

— Mi ez? — bámulta elváltozva, s a szász asszony is; meregette a szemeit.

A magyarázat is ott volt. Idétlen^ gyermekes betűkkel rótt levélke:

»... Amilyen boldog voltam, amikor elküldted a menynyegzői ruhát, most éppen olyan boldogtalan vagyok! Hát ha így van, Isten áldjon meg István!... Én nem tudom el-

hinni, amit mindenki beszél, de ha igaz, amit Emri bátyod is mond, hogy elárultad és megtagadtad a te szülőföldedet, akkor sohase jere vissza! Legalább hóttunkban ne háborgass!...»

Már nem hallotta Lázár István, mikor Frau Kirsch felsikoltott.

*

Szerencséje ennek a szerencsétlen fiúnak, hogy a Zágoni Gábor medikus-doktor keze alá került, kinek a tudományát még a bécsi professzorok is megcsodálták, s igen szép testimóniumot adtak róla. Ha ő eret nem vág rajta idejében, most Földváron árulná a deszkát a nyavalyás. így Is három szalmazsák elrothad alatta, míg talpra áll, ha igaz, amit a doktor jósol. Tán jobb is lett volna, ha örökre felakad a szeme, mert az sincs, aki egy pohár vizet adjon neki, ha Baló Antinak meg nem jön az esze, s éccakákon át nem dajkálja.

A Lázár István nyomorúsága hírére másnap Cserei uram is eljött. Igaz, hogy először vállat vont: »Ott dögöljön meg, ahol van!« — de ha kedvetlenül is, mégis bedugta az orrát.

— Mi fene bajotok van?

— Nekem semmi, — csóválta a fejét Baló Anti, — de ez a Pista az éjjel lázában olyan dolgokat mondott, hogy ha meghallaná a generális, a legmagasabb akasztófára húzatná. Szerencsére nem hallotta senki rajtam kívül, s ez a szászné nem tud magyarul.

— Szász nő száz nő, ne higyj neki! — komolyodott el a hírre Cserei úr. — S miket beszélt?

Kérdezni se kellett kétszer, megmondta Lázár István imetten is. Az ábrázata még szürkébbre változott, mikor meglátta Cserei Eleket és kísérteties vergődésében szinte kétakkorára nőtt az ágyban, de annyira fáradt volt, hogy alig szakadt ki a suttogás belőle.

— Mégis... mégis eljött, Elek bácsi?

— Téged mi a tűz langja löle?

Csak a kezefejit mozdította Lázár István, hogy most nem az a fontos, hanem ide hallgassanak.

Azzal elmondott töviről-hegyire mindent.

A végén olyan feketének, betegnek és lázasnak látszott Cserei uram is, Baló Anti is, hogy bátran odafeküdhettek volna a társuk mellé. Az ő arcuk is behorpadt és szemük besüllyedt karikás gödrébe.

— Súlyos, nagy dolgok bizony ezek!... Veszedelmes dolgok! — fogta a fejegomlbját a tapasztalt Cserei Elek.

— Most osztán mi lesz? — bátorkodott Baló Anti is. — A főkormányszék mégsem hagyhatja annyiban ezt az égbekiáltó törvénytelen gazságot!

— A főkormányszék? — kacagott fel keserűen Cserei Elek.

— Hát a királyné? — háborodott fel a legény. — Sohase tudja meg az igazságot?

— írd meg te neki, s akkor megtudja! — tréfálkozott Cserei Elek.

Erre a szamár beszédre egyebet nem is mondhatott, de Baló Anti mégis megszeppent.

— Én? ...

No még az kéne!... Félesztendeje sincs, hogy registratornak kinevezték nyolcszáz forint fizetéssel a generális ajánlatára, s egy-két esztendő, titkár lesz belőle, ha élünk. Ügy visszarántotta a szót, mint a csiga a szarvát. Nyolcszáz forint nagy pénz, s az a kicsi birtok, ami rájuk néz, a bátyjának se elég. Túrhatná hóttig... Nó, még az kéne, hogy ő írjon a királynénak!

Tudja az Isten, hogy mikor kell segíteni az emberen. Mielőtt elszólhatta volna magát, Lázár István újra vívódni kezdett önmagával, s mindakettőjüknek neki kellett szökniök, hogy visszatartsák az ágyban. Szederjesen felfúvódott az arca, melle felpúposodva vonaglott a recsegő ágyon s a másvilágot látó véres szemekkel a forrósággal együtt fújta ki magából a szót.

— Nem igaz, hogy Boriska haragszik reám!... Vigyetek vissza neki a mennyegzői ruhát!... Azt a levelet nem ő írta!... Hol a gúnyám?... Haza megyek!... Haza!... Jaj, édesanyám!...

— Bizony az volna a legjobb, ha hazamenne! — sajnálta Baló Anti.

— Az! — ingatta megrendülten a fejét Cserei uram is. — Még ma írok a bátyjának!

— Biz azt jól teszi, Elek bátyám!...

— Ha igyekszik, jó lóval négy-öt nap alatt hazaérnek! Még ma elküldöm a levelet!

— Biza jó lesz, Elek bátyám!

Arról azonban, amit Lázár István elmondott nekik, nem mertek beszélni.

A nehéz rohamok elmúltak ugyan, de a felcser mégis be akarta vitetni Lázár Istvánt az ispotályba. Cserei uram, s Baló Anti, akik meg voltak neszülve, hogy a fiú lázálmaiban idegenek előtt elszólja magát, alig tudták lebeszélni.

Akárhogy is rejtegették azonban, honnan-honnan nem, mégis kipattant, hogy milyen jelentést küldött a generális a királynénak a főkormányszék nevében. Itt suttogták, ott is tudták a nagy újságot. A hír a tanácsosok fülébe is eljutott, de egymás közt se merték említeni, mintha nem tudnának róla. Nagy volt az izgialom, hiszen mindenki más tömlőében rothadna el, ha ilyent merészelne. Még a szászok is fa-arccal jártak. Egyik nap aztán felvirrasztotta az Isten a napjukat. Megjött a királyné válasza. Ha keresztfia lett volna a generális, akkor se írhatott volna melegebben. Megdicsérte eddigi hűségéért és további jóakaratáról, kegyelméről biztosította. Az ördög nem kapott akkora helyet rajta, hol megvesse a lábait. Sültbolond lett volna a tábornok, ha ki nem használja a helyzetet a maga javára. Az urak beszívott orral alázatoskodtak körülötte. Mindjárt el is határozta, hogy hirtelen rámegy a románokra és székelyekre s egy csapásra végez velük. Személyesen megy Besztercére és Csíkba, ahonnan jó híreket kapott. Carato, az alezredes és bizalmas embere, Sikó, a szentmiklósi esperes is azt írták, hogy akármelyik pillanatban fel lehet esketni a népet. Kellett ez az eredmény az udvarhelyi kudarc után. Október végére tervezte az utazást.

Lázár István^ mikor Baló Anti megvitte neki az újságot, elkomorodott. Csík nem lehet alábbvaló Urvarhelynél.

— Te hiszed, Anti?

— Majd elválik!

— Csak egyszer otthon legyek! — bizakodott Lázár István. — Majd eljárom én Gyergyóban is a generális útját!... Bátyámtól még mindig nem jött meg a válasz?

Ez az, amitől félt Baló Anti. Hogy egyszer megkérdezi, hogy egyszer mégis meg kell mondani, hiszen olyan régóta a zsebiben hányódott a Lázár Imre levele, hogy már fakult meg rajta az írás. Nincs miért tovább hazudozni. Jobb lesz, ha megtudja. Elég erős már hozzá.

— Szamár ember az a te bátyád.

— Az u^yanbiza mért?

— Azt írja, hogy tőle ugyan haza mehetsz, de ő is ott lesz a fészivel a kapuban!... Okosabb embernek hittem!

Lázár István maga elé döbbent a hírre. Nem szólt ugyan semmit, de mélyet, nagyon mélyet sóhajtott.

X.

Egész Gyergyót felhajtották, hogy a Beszterce felől érkező generális kezébe letegye az esküt. A főkirálybíró a széki tisztekkel napok óta izzadott, hogy összeterelje a népet a szentmiklósi mezőre. A legtöbb faluban így is fegyverrel kellett kényszergetniök a katonáknak a férfiakat, hogy hazulról kimozduljanak. Morogtak, kénytelenkedtek, mint a medve a hajtásban, mikor úgy tesz, mintha a farát nézné, de egyszer csak az ember torkának szökik. Ha sokat szemetezik Gyergyóban a generális, még ő is megjárhatja, mert furcsa, külön világ ez a Gyergyó. Nem tartozik sehová, csak önmagához. Zárt, elkülönített föld. Hegye, völgye, vize, levegője, fája, embere, minden más, mint egyebütt. Maga a nap is nehezen hágja meg ezeket a havasokat. Legyengül, mire a tetejükre ér. A fénye is elváltozik. Furcsa, titkos, homályos és álomhozó. Nem való minden bolondnak ez a világ. Itt kell születnie az embernek, hogy kibírja. Megesik, hogy az idegen mászik, csak mászik felfelé a hegy oldalán, s egyszerre csak hanyatt

esik, mint a halott. Az örmények is feketébbek itt, mint más tisztességes helyen. Csak ezek az izmos, törpe, faölelő hecboc-emberek bírják itt az életet, kiknek az egészségtől olyan barnapiros a képe, hogy még a nyújtópadon se halványodik el. Nincs itt semmi sietség, csak zord nyugalom és erő. Gyergyóban még a medve is két héttel tovább alszik, mint teszem azt Csíkban.

— Pedig ez még a szelíd Gyergyó! — magyarázta a tábornoknak Jósika kapitány, ki egy havasismerő atyafival elébe lovagolt a prundi plájokig, hogy rövid úton kalauzolja be Szentmiklósra.

Az egyik fensíkon megállották, hogy a generálisnak a berszánoktól fürtös bundát kérjenek.

— Minek az? — csodálkozott a tábornok.

Jósika előre mutatott a távolba vesző gerincvonulatokra.

— Az a fehérség rajtuk már hó! Ezeken a hegyeken próbálja ki Isten a telet!... Hátunk mögött még süt a nap, de ott már hull a dér. Harapni lehet a szürke, nedves, hideg ködöt, ami átjár csontot, velőt... Én Excellenciád engedeknével előre lovagolnék, hogy jelentsem érkezését és tartsam a népet. Reggel óta ott fázódnak szegények a nyílt mezőn. Ez az ember ismeri az utakat!

— Ne siessen az emberek miatt! — marasztalta a tábornok. — Legalább puhulnak a szitáló, fagyos esőben!

Jólesett, hogy emberek szenvednek miatta. Látszott rajta. A rossz, felvágott, vörös agyag-úton nem győzte siettetni a lőcsös szekeret, hogy minél előbb fenn lehessen a nyúlós, nehéz felhőkbe burkolt havasormokon. Az ő vad, kegyetlen és aljas indulatoktól eldurvított katonaszívének való világ ez.

— Ügy érzem magam, mintha isten-vadászaton volnék! — káromkodott oda Jósika Imrének, aki beleborzongott a szája-párájával együtt kicsapó kéjbe, pedig őt se angyal-toliból szőtték.

Mikor felértek a kietlen havas-régióba, nyújtózva tárult szét egész teste.

— Ha most itt volna Sophi! — gondolt a kancellárira.

Ilyen helyen minden férfit elfog a vágy az asszony után és valami névtelen, ősemberi titkok zaklatják meg. A vér megsűrűsödik, az erő korlátlanul felszabadul és a képzelet izgat. A visszafojtott, lappangó másik énjét, az ősembert ismeri fel magában itt a férfi és olyan nő után vágyik, akivel birkózni, marakodni kell. Nem való ilyen helyre törékeny, didergő városi fehérnép, akiben maroknyi vér sincs!... Az... az a román leány volna most jó, akit tegnap aprítottak darabokra Naszód körül a katonák, mert öreg apja védelmében fejszével ütött le egy katonatisztet. Az kéne ide!... Az!... A sarjú-ülés forró lett alatta, s ingerülten sürgette a szekerest, aki megvetően morogta vissza:

— Hászen tőlem futhatunk, ha valamelyik szakadékba bé akar dőlni!

A szőrös, kicsi hegyi lovacskák így is kitettek magukért. Órákkal előzték meg a parádés hátasokon csetledező kíséretet. Meg a szívok is vizes volt a tiszteknek, mire, — tova délután öt óra felé — bevergődtek Szentmiklósra, hogy az a görbefarkú ördög seperte volna mind a pokolba, ahány székely van a világon!... Sikó esperes úr alig tudta meleg borral, mivel helyrehozni őket.

Utána azonban olyanok lettek a gazdájukkal együtt, mint a felmelegített kígyók.

A főkirálybíró jelentette, hogy rendben van minden, a nép a mezőn várja érkezését.

— Akkor indulunk! — vetett egy sötét pillantást a széki tisztekre, akik Fekete 'Túrival élükön a szakállukba rejtették a véleményüket.

A vak is láthatta rajtok, hogy csak kénytelenségből vannak itt.

— Milyen a nép hangulata? — fordult a tábornok a mellette ülő főkirálybíróhoz.

— Nagyon jó! Vannak ugyan egyesek, akik zúgolódnak, de a többség engedelmes!

No, ez egyszer a főkirálybíró is eltalálta szarva közt a tőgyit, ahogy erre felénk mondják, mert alig értek ki a városka szélére, már hömpölygött is befelé dühös morajlással az emberfolyam. Az urak a katonaság láttára azon-

ban megállották és elhallgattak. A sorból kilépett egy szépszál ember, Ambrus Ferenc szárhegyi lófő a társával, Bartalis Mátyással, megnyugtatta a tábornokot, hogy ne tartson semmitől és ketten helyre parancsolták a népet. Falvak szerint külön bokrokba állottak. Elől a remeteiek, mellettük az alfalviak, ditróiak, újfalviak, szárhegyiek, kilyénfalviak és farkasszemet néztek az urakkal.

A generális, kurta, katonás beszédet tartott, hogy annál ünnepélyesebbé tegye az eskütételt és intett Sikó esperesnek, hogy szedheti magára a templomi gúnyát, de még a fejébe se nyomta tisztességesen a pirosbojtos birétumot, Ambrus Ferenc intett az ujjával, hogy egyet se erőltesse magát és ő is kurtán, de szilárdan annyit mondott a generálisnak, hogy:

— Ne űzzék az eszüket a szent dolgokkal, mert úgysem esküszünk! Nem! Az Istennek sem!

A főkirálybírót szinte megütötte a guta az ijedtségtől és a tábornok nevében alig bírta kihebegni:

— Miért nem esküsznek?

Ambrus Ferenc szerette az egyenes beszédet.

— Azért, mert minket akaratunk ellenére írtak össze a katonaságra és erőszakkal kényszerítették ránk a fegyvert. Addig nem esküszünk, amíg meg nem mutatják őfelsége írását, ami minket a katonaságra kötelez!... De ilyen írás nincs!

— És ha megmutatjuk?

— Akkor sem esküszünk, míg a felséges Asszon saját kezevonásával nem biztosít, hogy saját tisztjeink alatt szolgálhatunk s a hazából ki nem visznek!

Buccow, ki eddig türtőztette magát, dühös lett.

— Miféle hazából?

Megbotránkozva néztek rá a székelyek, hogy ekkora úr létére még ezt se tudja.

— Hát Gyergyóból!...

Nem volt mit tenni. Másnap reggelre a székházhoz rendelték a népet és dolgukvégezetlen visszamentek a szállásukra.

Azon este a tábornok Sikó esperessel tanácskozott, hogy az adott helyzetben mit kellene tenniök.

— Ön ismeri a népet és... a királyné hálás szokott lenni azokhoz, akik hűségesek hozzá!

— Testestől-lelkestől az öné vagyok, kegyelmes uram! — olvadozott az esperes, de azért csak suttogás-hosszról merte ajánlani, hogy valamiképpen a két követet, a nép két megbízottját kellene levenni a lábáról, s akkor nyert pörük volna.

A generális elhitte, hiszen így volt Udvarhelyen is. Hátha itt több szerencséje lesz.

— Minden erőmből segítségére leszek Excellenciádnak! — ígérte az esperes.

Hogyne! Ezüst a pásztorbot és kényelmes a kanonok: stallum.

így történt, hogy a másnapra a székházhoz parancsolt nép két vezetőjével már hajnalban felverte a tábornokot, aki jókedvűen, pihenten ébredt.

Az idő is javult valamennyire. Az eső elállott, de a hegyekről leszállóit köd az utcán, a házak közt gomolygott. Valószínűtlenül nagyok lettek benne az emberek, kik türelmesen várták, hogy merre dől el a sorsuk.

A generális órákig megváratta a két követet, de látszólag barátságosan ugrott fel, mikor végre beléphettek hozzá és úgy fogott kezet velük, mintha legalább húsz esztendeje nem látták volna egymást. Csakhogy egészségükre nem kívánta az éccakai nyugodalmat.

— Ügyelj, Mátyás! — döfte meg titokban a társát a tapasztaltabb Ambrus Ferenc, mert a megkönnyebbült arcáról látta, hogy barátkozni akar a generálissal.

A figyelmeztetésre Mátyás bá is kidüllesztette a mellét.

— Kezdhessük, uram!

Márhogy a tárgyalást el lehetne kezdeni, mert a nép künn türelmetlen.

Valamit odasúgdosott Sikó esperes a tábornoknak, mert ez egyszerre székkel kezdte kínálni, s csak éppen azt nem mondta, hogy: »Ne vegyék el az álmunkot!...« Ha nem lesz az a csúf morva-orra, s ha magyarul beszél, még

azt lehetett volna hinni, hogy székely az ebadta. Jól kitaníthatta azonban az esperes úr, mert ma tudta, mi a becsület. Nem úgy, mint tegnap. Kikérdezte rendre mindaikettőjüket, hogy hova valók, van-e családjuk, mekkorák a gyermekek, van-e élhetős birtokuk, s olyan őszinte aggodalommal keveselte a jövedelmet, mintha ő ennék napjában csak egyszer meleg ételt, s az ő torkát rágná a havason a csípős csíki túró.

— Emmá ember a talpán! — kezdte szeretni a jólelkű Mátyás bá, hogy a szívességet legalább ennyivel viszonozza, s már a száján volt, hogy: »Ha arra jár, hát ne kerülje el a mi szegény házunk táját!«; de nem volt ideje rá, mert a kegyelmes tábornok úr, — akinek pedig odafenn Bécsben akkor is üres a széke a királyné mellett, mikor maga itt van, — éppen azon kezdett töprengeni, hogy ezen a nehéz állapotukon valahogy segíteni kéne.

— Jól mondja! —- buggyant ki önkéntelen Mátyás bából, de még akkor akadt fel a szeme igazából, mikor ez a nagy úr, ki egész Erdélyország parancsolója, azt találta mondani, hogy: »ha kendtek is úgy akarják, én szívesen segítek!...« Volna is módja hozzá, s az ára se túlságos!

De már erre kicsit meghökkent Mátyás tó is, de a tábornok olyan édesen vert, mint a haris a vetésben:

— Mindössze annyi lesz a dolguk, hogy kilépnek velem ide a székház eleibe, s a nép előtt leteszik az esküt!

— Le a sújt! — szökött fel a két székely a festett székből.

Hogy félreértés ne legyen, Ambrus Ferenc még azt is hozzátette:

— Ameddig a székelység kívánságait nem teljesítik, addig nem!

— No és ezért sem? — borított ki egy zacskó aranyat az asztalra a generális.

— Most már sehogysem!

A generális tovább nem bírta az alakoskodást. Másodszor történt meg, hogy a székelyek a szeme közé vágták a mocskos júdáspénzét. Ügy rontott rá a két árvára, mint a farkas.

— Akkor én magukat felakasztatom!

Csak fittyentett egyet a szája szélén Ambrus Ferenc.

— Nem sokat veszít Gyergyó, ha a tábornok úr minket felakasztat!

— Nicht belien, Hund! — bődült fel a generális és kiordított a katonák után. — Verjétek vasra mindakettőt!

A katonák pillanat alatt engedelmeskedtek. A főkirálybíró odaugrott, de elkésett. Erre felfogott kézzel kérte a tábornokot:

— Ne tegye, kegyelmes uram! Istenre kérem! Nagyon nagy baj lesz ebből!

— Ki velük! — üvöltött Buccow.

Ambrus Ferenc a rajta csüngő katonák közt megállott, mint a cövek. Éppen csak addig, amíg panaszosan végignézte a főkirálybírót és rosszalólag megingatta a fejét:

— Látja, látja, mit csinált királybíró uram!...

Bornemisza Pál olyan lett, mint a fal.

Pillanat alatt elterjedt a nép közt, hogy mi történt a két követtel. A gyergyóiak nem sokat teketóriáztak, hanem azonnal fejszére, fegyverre kaptak és nekisűrüdtek a kapunak, hiába záratta le hirtelenében Sikó esperes két vaspánttal is. El se vette róla a katona a kezét, már zuhogtak az ütések a kemény cserefa-deckákra és három helyt is beroppant a kerítés a tömeg nyomásától, amely úgy nekilendült a székháznak, hogy megingott tőle még az épület is. Sűrű káromkodások füstöltek elő a szájakból, fékevesztettségében elsodort mindent maga előtt a nép, s ha tehetetlenné nem torlódnak, a folyosó szűk torkában egymásra hullva, az erős külső rohamtól, hát biza-biza élve senki meg nem marad az urak közül. Valamit az is segített, hogy az utolsó pereiben Fekete Túri lekapta a falról az embernagyságú feszületet s annak hóna alól kezdte instálni a népet. A veszedelem azonban csak akkor szűnt meg, mikor a királybíró Istenben boldogult drága édesanyja emlékére megesküdött, hogy mindjárt szabadon bocsátja a követeket. Erre aztán adtak neki fertály órát.

A megrémült generális is jónak látta nem ellenkezni s előhozatta a két embert.

— Sietni, sietni! — sürgette a katonákat, kik nehezen tudták kinyitni a foglyok kezén a béklyót.

Mikor aztán leestek a láncok, a szelíd, csendesvérű Mátyás bá megnézte előbb a bilincseket, aztán rácsudálkozott az izgatott generálisra, s bárányszeln'den, «alaposan megmondta a véleményét®:

— No mü jól meg járók magával!... Ki gondolta volna róla, mikor olyan igazi szépen szólott az emberrel! No várj német, amíg én még egyszer hiszek neked az életben! ...

Mikor a két fogoly az udvaron megjelent, a nép diadalmason felzúgott *és* egész nap, egész éccaka olyan volt a város, mint a felbolygatott méhkas.

Éppen ávdmáriára harangoztak, mikor Sikó esperes úr a setétkedvű, elkeseredett generális elé vezetett harminc, pénzen megvett, nyomorult, tekergő, rongyos, útonálló, szemét embert és kenetes mosollyal jelentette:

— Ezek a jóemberek le akarják tenni az esküt, kegyelmes uram!

Még a generális is undorodva fordult el tőlük. Sikó esperes úr azonban sürgősen szedte magára a templomi ruhákat, hogy bevegye az esküt.

Hiába! Ezüst a pásztorbot és kényelmes a kanonoki stallum.

Ez a harminc ember lett a határőrség magva.

XI.

Azzal biztatták a generálist, hogy Csíkban több lesz az eredmény. Kudarccal semmiképpen sem mehetett vissza Szebenbe. Baj volt azonban az elutazással. Ha az örmények meg nem könyörülnek rajta, s saját személye szerint való kérésére nem adnak két vén, zabozatlan, hor-Eadt liku kabalát, ki se tudott volna mozdulni Szentmik-*ról. így is alig bírták becipelni Szentdomokosra, ahol Lukács János, a pap, a maga kényes csikóit, kocsiját adta alája. Csuda lesz, ha ezért valaki tisztességes ember el nem vágja a lovai inát.

A parancsra, erőltetésre Alcsík, Felesik népe seregestül tódult a szeredai vár elé. Még a havasalji községek iseljöttek: Szentgyörgy, Újfalu, Menaság, Kotormán, a tízesekre szotyogtatott Mindszent, fel Gyimesig, le Kászonig. A keserűség, bosszú, elszabadult indulatok fűtötték a népet és a virradásban vörös köd derengett a tömegek feje fölött, mintha a testükből sütne elő.

Az urak érezték, hogy a valóságos halál simít végig a hátgerincükön, mikor átvergődtek az ellenségesen, fenyegetően morajló tömeg közt. A főkirálybíró a generális mellett olyan sárga és merev volt, mintha ültében halt volna meg és most a temetőbe vinnék. A széki főtiszteik: Boros Ferenc, a felcsíki, a vén, beteges Szabó Ferenc, az alcsíki, s Blási, a kászoni alkirálybírák őszültek meg az aggodalomtól és szégyentől, hogy a nép ilyen cudar ügy szolgálatában látja őket. Fel se mertek pillantani a szekerükből, de mit csináljanak. Kénytelenek vele. Valóságos lelki vesszőfutás volt az útjok. A nép nem is kímélte őket. Szidta, mocskolta mindennek, árulóknak, népnyúzóknak, fajtagadóknak, judásoknak, akik eladták Csíkot Bécs kutyáinak. Különösen, a főkirálybíróra acsarkodtak. Az utolsó pendelyes gyermek is a kujakját rázta feléje. Szinte az arcába hajolva fenyegették meg, hogy élve Csíkból többet ki nem megy.

A generális tisztában volt, hogy ide is hiába jött. Ezek tüzet raknak még az út porában hátra hagyott lábanyomára is, de élvezte a haragnak, tehetetlen gyűlöletnek ezt a borzongató sugárzását. Természete szerint való volt. Tetszett neki, hogy ez a nehezen türtőztetett, most még csak a partok szélén kiloccsanó lázadás az ő munkája, de őt nem fenyegeti közvetlen veszély, mint Udvarhelyen és Gyergyóban, hanem a széki elöljáróságot, a birtokos, vezető nemességet, az urakat. Gyilkos szem villanások fúrják át őt is, de benne csak a parancsot teljesítő katonát látják, a jött-ment ellenséget, az idegent; de ezek az urak az ő vérük, fajtájuk, székelyek, luk a közösségtől elfajzottak és most ott kuporognak a nyomorultak a hóhér lábainál ahelyett, hogy a néppel tartanának... Ha ma nem, holnap, de valamikor eljön az ideje, hogy a sarkához verje a fejüket.

Ami eddig nem történt meg vele, most halványan de-

rengeni kezd a tábornokban, hogy mégis nagy dolgok azok a megfoghatatlan semmiségek, mint szabadság, függetlenség, népjogok, a régi szabad sors, hogy így felveti magát érte ez a különös, büszke, maroknyi népecske, a szikiák férge, rengetegek különös vadja, hogy éhezni, szomjuhozni, szenvedni, pusztulni tud érte. Gyönyörűség lesz elvenni tőle!...

Az útja-módját is tudta, hogyan kell csinálni. Jól látta a kancellár. Egy népet önmagával kell elpusztíttatni. Az alját fel kell lazítani urai ellen, a szegényt a gazdag ellen, apát fiú ellen, fel kell borítani a rendet, aztán kínozni, sorvasztani, elnyomni, megölni a lelkét, elvadítani, felforgatni. Ha ez sikerül, Székelyföld önmagától hull az ölébe... Ezt kellene aztán megcsinálni egész Erdéllyel! — gondolta. A gőgös urak torkának szabadítani a rongyosokat, a csürhét és aztán elsöpörni az egészet... Álomnak is túlszép!... Az ördög vetése érik, csak öntözni kell.

Éles, elnyújtott üvöltés téríti magához:

— Gewehr he-e-e-raus!

Carato alezredes, Csík katonai parancsnoka tisztelgett az őrség élén.

Szinte sajnálta, hogy már megérkezett.

Oda se figyelt az alezredes előírt jelentéstételére. Az urakat nézte, a bánatos, kimerült, megalázott széki urakat, hogyan másznak le a lőcsös szekerekről. Mintha temetésre jöttek volna. A főkirálybírón halálfélelem látszott. E pillanatban mindennél jobban izgatta a generálist, hogy vájjon ki mer-e menni a nép közé. És a többi is, az alattomos, kényszerű kutyák!

Meg se várta,, míg kinyújtóztatják a szekéren meggebedt tagjaikat, azonnal kiadta a parancsot:

— Az urak mindjárt szóljanak a népnek! Az eskütételnek egy órán belül meg kell lennie!

A széki urak egyetlen szó, egyetlen ige nélkül engedelmeskedtek.

— Kimennek! Mégis merik! — csudálkozott a tábornok. — De vájjon vissza jönnek-e élve?

Kurtán intézkedett a saját biztonságáról, hogy a csapatok álljanak készenlétben és erősítsék meg a kapuőrséget, aztán (gyorsan visszavonult a szobájába és az öles falak öblébe húzódva leste a népet, mint a tigris a zsákmányt. Mindennél jobban izgatta, hogy vájjon mi lesz!... Valósággá képzelte az urak helyzetét, tudta, hogy minden szóval a végzetüket siettetik, mert ha a fegyverfelvétel mellett szólnak, a nép öli meg őket, ha pedig a nép mellé állanak, lázadókká, felségárulókká válnak és a törvény végez velük. Az ő kedvének való helyzet!

Minden pillanatban meg-megújult a moraj, érzett a lázadás feszültsége, a veszedelem szaga, a nyugtalan, fekete tömeg vad izgalma, a fenyegetőző férfiak magánkívülisége, kiknek fehér harisnyáján úgy villogott a piros vitézkötés, mintha szeszélyes villám sújtotta volna az alfelüket. A cseres arcok tömege valószínűtlen barna foltként ködlött át az ablakon s a veszedelem szinte kisikoltott a sötét képből.

— Vájjon visszajönnek élve?...

Visszajöttek.

A szerencsétleneknek alig volt emberi formájuk, mikor újra a tábornok elé bátorkodtak. A főkirálybíró két vastag bajszaszála úgy lógott a föld felé, mintha annál fogva akarná sírba húzni a halál. Csapzott, sárga, idétlen, szétrugott, szánalmas volt a többi úr is, gondütött, megkínzott.

— Nos? — lépett eléjük a generális.

Az urak mélyre görnyedtek. A várudvar feketélik a fegyveres vasai németektől, s ha elszabadul a generális dühe, ma embervért nyalnak az ebek Szereda uccáin. A főkirálybíró mentegetőzik:

— Mi megtettünk minden emberileg telhetőt, kegyelmes uram!

— És az eredmény? —mordul rá türelmetlenül Buccow.

A főkirálybíró egy iratot vesz elő a kebeléből.

— Az eredmény ugyanaz, mint GyergyÓban!... Itt az instánciájuk!

Túl vannak rajta. Lesz, ami lesz! Ők megtették a magukét. Ismét ki egyenesednek és nyílt arccal várják a sorsot. Dacosan és férfiasán, majdnem ellenségesen. Kötelességüket teljesítették. Nincs tovább! Ők is szabad emberek, vagy miafene! Csík urai! Nem akárkik!

A tábornok megérzi az urak hirtelen változását és magában gúnyosan elvigyorodik, hogy ezek mernek dacolni vele, ha csak belül is, ha szótalanul is. No majd megtáncoltatja őket! Vésztjóslóan szinte körülmosolyogja őket és nagy meglepetésre csak annyit mond:

— Ü-úgy?... Szóval a nép vonakodik letenni az esküt?...

Vár kevéssé, míg az urak csontjaiba újra beleáll az aggodalom és rettegés. Csak azután mondja:

— Akkor nem is erőltetjük!

Ha a mennykő váratlanul a lábuk elé csap az égből, akkor se lepődnek meg jobban. A katonatiszteknek is kétfelé áll a fülük a csodálkozástól, de a tábornok nem hajlandó indokolni elhatározását, mindössze még annyit mond, hogy: »Mi pedig reggel folytatjuk útunkat Háromszékre.» És int, hogy távozhatnak az urak, de a küszöbön megegyszer megállítja őket. — «Elutazásom előtt azonban önökhöz is lesz pár szavam!»

Minek essék jól az ebéd a szerencsétleneknek!

A vár kapujában a nép megbízottai várják instánciájukra a választ. Ketten is odakiáltják nekik:

— Haza mehetnek kendtek! Nem lesz eskütétel!

A hír végigfut a tömegen és felujjong az öröm. Az emberek megváltoznak és bizakodva mosolyognak egymásra. Hát mégis sikerült, mégis ők győztek! Tudták ők azt! Feloldódnak, megkönnyebbülnek és újra piros lesz az arcuk az élettől.

Csak a várkapuban álló bizalmiak nem mozdulnak, mintha odaszegezték volna őket. Gyanús ez a nagy engedékenység! Bene Józsi delnei lófő megvakarja a fejét:

— Meglássátok emberek, valami nagy disznóság lesz ebből!... Üssetek pofon, ha nem lesz igazam!... Valami nagy disznóság!...

Látszólag nem történt semmi különös egész nap.

Délután a tábornok magához rendelte a főbb tiszteket: Caratot, a parancsnokot, Schwarz alezredest, Cajetanus taplocai és Albrecht szentgyörgyi kapitányokat. Ernst és Zimnique alezredesek Háromszékről szintén megérkeztek. őket is.

Látszik rajta, hogy tudja, mit akar.

— Az értekezlet szigorúan bizalmas!

Nem kell erre a tiszteket külön figyelmeztetni. Kiválogatott, hűséges emberei ők a tábornoknak, kik inkább leharapnák a nyelvüket, semhogy egyetlen szót is elmondjanak abból, amit hallottak. Anyja kebelén se tudna elbújni a generális bosszúja elől, kinek eljár a szája. Feszesen hajolnak meg a tábornok előtt, aki parancsként közli véleményét.

— Önök tudják, hogy Őfelségének határozott kívánsága a Landmiliz felállítása, aminek tüzön-vizen keresztül meg kell lennie!... Én nem érek rá hosszasan foglalkozni e rebellis kutyákkal, a szék tisztviselőkarában és a nemes urakban nem bizhatunk. Önökre vár a feladat, uraim, hogy a császárnő akarata teljesedésbe menjen. Mindent kövessenek el, hogy a népet a fegyver felvételére bírják! Nem kell törődniök sem a főkormányszékkel, sem az itteni polgári törvényekkel, mert azokat, akik az esküt megtagadják, kiveszem családjukkal együtt a polgári hatóságok joghatósága alól és az önök parancsa alá rendelem. Támogatásukra ide rendelem a Laudon-ezred három megbízható századát, Fröhlich őrnagy parancsnoksága alatt, ki már szerzett tapasztalatokat Udvarhelyen. Az egységes irányítást Carato alezredes úrra bízom... ön pedig semmitől ne riadjon vissza. Az eredményért felelőssé teszem és elvárom minél hamarabb teendő kedvező jelentését!... Megértették? Köszönöm!

Egy óra múlva hét embert tereltek be a fogdosó katonák a várudvarra. Rongyosok és részegek voltak.

Jelentették a tábornoknak, hogy le akarják tenni az esküt.

A generális látni se akarta őket, de fejenkint öt ara-

nyat küldött ki a számukra. Hátha valamelyik fogadóban ma éccaka sok embert fog fiadzani az öt arany.

Ilyen sárga csikókra ültette Csíkban első katonáit a császárnő.

A széki urakra csak setétvégben került sor. Addig hadd ette a bizonytalanság és aggodalom, hogy mit akarhat velük a generális.

Lötyögött is a díszruha különösen a főkirálybírón, aki testileg-lelkileg meghuttyant ezalatt a pár nap alatt. Tekintélyes hasa helyett csak az üres bőr fittyent rá a nadrágja elejére, mikor megállott a tábornok előtt, aki le se ültette az urakat, hanem mindjárt a főkirálybíróra támadt:

— Neheztelek önre báró úr, mert ön az oka ennek a nagy zavarnak!... Megbízható értesüléseim vannak, hogy Gyergyóból megbízható embereit előre küldte az ottani ellenállás hírével és hasonlóra biztatta a népet! Nehogy az elsők legyenek.

A főkirálybíró a fejéhez kapva tiltakozott, mentegetőzött a nyilvánvaló igazságtalanság és méltánytalanság ellen.

— Saját szemeivel győződhetett meg, kegyelmes uram, hogy életemet se kímélve buzgolkodtam! Legyen belátással, kegyelmes uram! Csuda, hogy a feldühödött nép eddig is agyon nem vert!

A tábornok úgy tett, mintha ezegyszer hajlandó volna a vádaktól eltekinteni, bár a főkirálybíró mentegetőzése nem kielégítő.

— Mindenesetre alkalma lesz bebizonyítani, hogy igaz hűséggel viseltetik a királyné ügye iránt! — intette le a megpuhult urat. — További intézkedéseimet szeretném az urak tudomására hozni, mert én talán még ma átmegyek Háromszékre, ahová utasításokkal Schröder ezredest előre küldöttem. Mihelyt az ezredes visszaérkezik, be fogják járni vele a falukat és felesketik a népet. Az itteni katonai hatóságok már megkapták az intézkedéseket, hogy az ügy sikere érdekében minden tekintetben segítségükre legyenek és kellő katonai védelemről is gondoskodjanak ... Működésüket illetékes helyen figyelemmel fogják kísérni! Erről se

feledkezzenek meg az urak! Különösen a főkirálybíró úr!... A viszontlátásra!

Az urak fehéren kihátráltak.

Legalább száz lépést szédelegtek szótlanul egymás mellett a szállásuk felé, mikor a főkirálybíró társaihoz fordult, mintha gyónnék:

— Megérdemeltem ezt a sorsot, mert, ha jószándékból is, de nagy bűnt követtem el Csík ellen!

Egyedül a vén, botra támaszkodó Szabó Ferenc mert erre annyit mondani:

— Mindannyian hibások vagyunk, méltóságos uram!...

XII.

Alig húzta ki a lábát a tábornok, ráömlött Csíkra a német katonaság és megszállotta a falvakot. Zsoldos, durva, apjának se kegyelmező, züllött népség, éhes hiénák, kiknek a tisztek is alig tudtak parancsolni. Büntetésből ide vetett söpredék, akiket minden tisztességes helyről el kellett takarítani. Pár nap alatt megfertőztek és fenekestül felfordítottak mindent.

A tábornok itt hagyott aranyai is megtették a magukét. A Szeredában felesküdt, hét áruló szentimrei huszár, másnap kilencven új katonát hozott. Az ingyen-arany szagára minden faluból tódult a söpredék, a sok törvény-üldözött, erdőkön budákoló, szökött jobbágy, a börtönökből szabadon engedett és felfegyverzett bűnözők, az elkeseredett szegénység, a nincstelenek, az éhezők, kik idáig hiába birkóztak az élettel, a rongyosok és aljasok, megbélyegzettek, kiknek Carato, a parancsnok egyetlen törvényt adott: — Katonának minden szabad!... Tudta, mit csinál a generális bizalmasa, aki egyénileg is gyűlölte ezt a büszke, nemes, komoly, fölötte álló idegen fajt és a háttérből, titkon, ördögi élvezettel irányította a szándékolt felfordulást.

Ömlött a bor, pálinka a gyergyai havasoktól a tusnádi szorosig, s a fékevesztett csürhe szabadon garázdálkodott. Rekedt bőgések verték fel az éccakákat, részeg katonák tántorogtak az uccákon és belövöldöztek a házakba, zsa-

roltak, pusztítottak, a gazdát kiszorították a felesége mellől, asszonyokat, leányokat ágybéli szolgálatra kényszerítettek, s az ellenkezőt fegyverrel támadták meg. Törvénynek, tekintélynek vége lett, a szenvedélyek szabadon garázdálkodtak. Testvér testvér ellen, fiú apja ellen, szomszéd szomszéd ellen támadt, dühöngött a bosszú, gyűlölködés. Vészes és végzetes idő szakadt rá az árva népre, mintha az erdők összes farkasai, fenevadjai elszabadultak volna. Az elszakadt gátakon át hömpölygött a szennyes hullám és elborította az egész széket.

A rossz termést is számításba vette Carato parancsnok. Látta, hogy ínség fenyeget. A rozs kalásza üresen száradt el a napon, a zab léhás lett, a pityóka, »Csík aranya« mogyorónyi maradt, fele annak is megrothadt a fészekben, a kaszálókon csak szőrfüvek nőttek, a juhiba métely esett, a csorgákban medvék garázdálkodtak. Sok helyt még a vetőmagot se adta vissza a föld. Az üres szuszékökben nyakát törte a belehulló egér. Ahol Isten csudájából mégis megmentettek valamit, azt a katonák vitték el. Az utolsó borját is leütötték a szegény embernek.

Máskor is volt hasonló bajban Csík, de akkor a szászok közül hoztak maguknak élést. Zsindellyel, deckával, épületfával, borvizzel, miegyébbel Kolozsvárig elszekerezték és valahogy kivárták a nehéz idők elmúlását. Most azonban mindent eltiltott a katonai parancsnok. Egyik faluból a másikba is csak passzussal lehetett menni. A csempészésre is erőst reamentek, hogy a havasalji faluk se boldogulhassanak. Eddig jó volt, mert ha veszedelmek árán is, de valamit csak áthozhattak Moldvából. Most az első fára felkötötték, akit megfoghattak, vagy vesztegházba vitték az ösvényőrzők, ahol á lelket is kigyötörték belőle. A keleti pestis megakadályozása volt a címe, hogy elveszítsék a székelyeket a pestisnél is jobban. Nincsen annyi szava a törvénynek, mint ahány ember elpusztult miatta. Minderre azt mondta Carato:

— Ha katonák lesztek, lesz mindenetek!

És mégsem vették fel a fegyvert a székelyek. Szenvedtek, de nem jobban, mint a tétlenségre, veszteglésre kárhoztatott főkirálybíró, aki ki se mert mozdulni a szállásáról,

ahol hetekig várta a generális parancsából Háromszékről Ernst alezredest. A sok rossz hír hallattára szerette volna bedugni a füleit, hogy ne halljon semmit. Lelkiismerete mardosta és alig győzte vigasztalni a vén Szász János, az esperes, ki elhagy atottságában mindennap felkereste. Az ő (beszéde is inkább vád és kétségbeesés volt, mint vigasztalás. Mindennap új híreket kuvikolt.

— Hallotta-e méltóságos uram, hogy Bánkfalván Bene Istvánt úgy megmarcangolták a katonák, hogy lepedőiben vitték haza, mert azt találta mondani, hogy rájuk, kéne menni és mind kihányni Csíkból a bitangokat. Kozmáson Botos Péternek, ki pedig az első emberek közül való a faluban, puskaaggyal rontották be a fogait, hogy ne járjon a szája a katonaság ellen. Menaságon Incze Ignác, ki éjszakánként fejszével őrizte a feleségét, alig tuda a katonák elől kiszökni a havasba, s onnan által Moldvába. Mondathatja érte a gyászmisét a fiatal felesége, ha valamikor kézbe kerül. Napról-napra többen lesznek, kik végleg itt hagyják ezt a földet és átalhúzódnak Moldvába, ahol a vajda földet, birtokot, adómentességet ígért a hozzátérőknek.

Ha tüzes vassal kínozzák, az se fájt volna jobban a fajtáját szerető királybírónak, mint az ilyen hírek. A vén pap pedig károgta tovább a veszedelmeket, hogy naponta tizével, húszával hozzák be a véres, kékre-zöldre vert embereket Szeredába a tömlöcbe, ahol addig nyomorgatják, nyaggatják őket, amíg felveszik a fegyvert.

— Odajutottunk, hogy vasárnapja sincs a népnek! Mise után hoppon veszik a katonák a férfiakat, viszik a katonai szállásokra, ott ütik-verik, sebhetik, rongálják, kényszergetik, vasazzák, hogy felesküdjenek. Csuda-e, hogy sokan inkább a gyalázatot vállalják?

— Miféle gyalázatot?

— A katonaságot!

— Gyalázatnak tartja főtisztelendőséged?

— Annak tartom ilyen formában és verje meg az Isten, aki ebben közreműködik!

A királybíró összerándult és fájdalmasan felnézett a papra.

— Tudom, hogy reám gondol, de én csak jót akartam!

Az öreg pap megszánta, hiszen hetek óta látja kínlódását, belső meghasonlását, szenvedését, gyengeségét. Feloldódtak egymás iránt és megölelték egymást.

— Segítsen rajtunk, uram! — instálta a pap. — Különben mind egy szálig elveszünk!

A főkirálybíró tehetetlenül vallotta be.

— Én már senkin sem tudok segíteni!... A dolgok túlnőttek az én hatalmamon!

Az öreg pap kiegyenesedett.

— Akkor menjen innen! Fusson tőlünk! Legalább nekik ne segítsen, ha rajtunk nem tud!

Fekete kezeit előre feszítette, mintha azokkal is eltaszítaná.

A főkirálybíró felsóhajtott.

— Nem mehetek!... Katonák őriznek, mint a rabot!

— Akkor nincs mit tenni! — mondott le vén Szász János is.

Olyan hideg és erőtlen volt a keze, mikor elbúcsúzott, liogy még a szentostyát se bírta volna a magasba emelni. A szerencsétlen királybírónak ő volt egyetlen barátja, reménysége, az egyetlen szál, ami még a világhoz köti és mégis azt mondta neki:

— Ne jöjjön többet hozzám, atyám, mert nem akarok, nem tudok több szenvedést hallani!

A pap elment, de a lelkiismeret vele maradt. Éjjel-nappal gyötörte és félórára, ha meg tudta lopni az álom. Rettegett a pillanattól, hogy az alezredes visszaérkezik Háromszékről és neki újra szembe kell néznie a néppel. A szüntelen aggodalomtól elgyengült és elhatározta, hogy haza kéredzik.

— Életveszélyben forgok! Hasznomat se látja senki, az ügyre is jobb, ha nem vagyok itt! — próbálta meggyőzni a parancsnokot, de Carato hallani se akart róla és egyszerűen visszaparancsolta.

Szégyenükén tűrte az újabb vesszőfutást, annyira elgyámoltalanodott. Már mindegy volt minden. Világosan látta, hogy nem az ő rábeszélésére van szükségük, hiszen tudták, hogy nem tehet semmit, hanem csak mégjobban

meg akarják gyűlöltetni a néppel, hogy a nemesség és elöljáróik ellen dühítsék. Meghűlt a szája az ijedtségtől, mikor erre rájött és megszökött volna, ha az őrök nem olyan éberek.

A torkáig szökött a szíve örömében, mikor meghallotta, hogy Ernst alezredes végleg Háromszéken marad, de Carato, a parancsnok hamar kivette a reménységet a kebeléből. Frohlich őrnagyot rendelte az urak mellé nagyszámú katonai kísérettel és ellenmondást nem tűrő hangon közölte, hogy másnap reggel indulhatnak is Csík verbuválására.

Már csak egy reménysége maradt: valahol elpusztulni és ezzel jóvá tenni mindent.

Ez a reménysége sem teljesült.

Mikor a másnap reggeli órákban megérkeztek a közeli Szentkirályra, a templom elé kiparancsolt nép úgy várta, mint az édesapját. Még bízott benne, reménykedett a lehetetlenben is. Horgadt fővel álltak a szánalmas, elkinzott férfiak. Sokuknak kék volt az arca a friss ütésektől és a condra alatt sajgott a megvert, meggyalázott teste. Szinte tulvilági, eszelős fényben lobogtak a szemek, de egyetlen fenyegető hang se esett, egyetlen ujj sem fenyegette a főkirálybírót. Szorongattatásukban újra Csík apját látták benne és ez mindennél jobban fájt neki. Menedéküknek hitték, s némelyek még a kezüket is feléje tárták, a régi szeretet fénye megcsillant a szemekben és a dacosra zárt szájak felengedtek. Az előlépő György István, a bíró is egyenesen hozzá könyörgött, mintha a tisztek és katonák ott se volnának:

— Védelmet, oltalmat kérünk, uram!

És zuhogni kezdett ajkáról a panasz:

— El kell vesznünk, uram, akkora szorongattatásban vagyunk! Száj azt el nem beszélheti, mit mi veinek velünk a tisztek és limitrófus katonák... Fejünk elvesztése alatt költött parancsolat mellett mérték alá húznak, s erőszakosan, sok kínzás, fogság, szenvedtetés, iszonyú megveretteté-sek, mindenféle szolgáltatások, jégvermek ásatása, fagyos földben való karóztatás, pálcázások által kényszergetnek a fegyver felvételére. Marhánkat, kicsi gabonánkat elvették,

éjjel rajtunk ütnek, feleségünket mellőlünk rántják le az ágyból. Minden háztól egy peták patkópénzt követelnek, fedelünk alól kiszorítottak, fahordani, havasőrizni hajtanaik, s mocskos szavakkal illetnek mind a katonák, mind a tisztek. A vetéskerteket lerontják, felégetik, a falu határai miattuk pusztulnak, semmi tilalmas nincs előttük. Ország és falu útjait tartani nem akarják, a község vagyonát maguk közt tetszésük szerint felosztják, hatalmaskodnak, s aki ellenáll, azt verik, sebhetik, rongálják és felséges Királyné asszonyunk parancsolata ellenére meg akarnak fosztani őseinktől reánk szállott nemesi szabadságunktól; — de mi attól nem tágítunk még az életünk árán sem!... Igazságot és védelmet kérünk, főkirálybíró uram!

A nép utána zúgta:

— Igazságot!

A főkirálybíró aggódva leste az őrnagy arcát. Bár ne értené, mit ez az ember beszél!... Mindenképpen kínos helyzetben van. Mit válaszoljon? Ha bátorítja, vigasztalja, erőt önt beléjük, magát teszi tönkre. Pedig legszívesebben közibök állana és ő is rázná az öklét a sok gazság ellen, amit ellenük elkövettek, de nem teheti. Mit mondjon nekik?... Hiába néz a két alkirálybíróra is. Azok is csak állanak komoran, színtelenül, mintha a bennük rágódó férget néznék. Napok óta szavuk sincs hozzá. A némaságukkal büntetik ők is. Elég, ha kényszerűségből vele vannak. Már az is megfertőzi a becsületüket.

Lenyeli keserű nyálát és ijedten felveti a fejét, mert György István elhallgatott és várja a választ. Felelnie kell és pírba szökött arccal dadogja:

— Nagy kedvetlenséggel értettük a kendtek panaszait és intézkedni fogunk a katonai parancsnokságnál, hogy azok megszűnjenek. Ha azonban a további bajokat el akarják kerülni, fel kell venniük a fegyvert!... Egyebet nem tanácsolhatok!

Megütközve, kiábrándulva mered rá a csalódott nép. Az őrnagy elégülten mosolyog. Mégis tud magyarul!... Az öreg Szabó Ferenc összerokkant, testének súlya alatt meghajlik a pálca. A másik alkirálybíró konokul a Hargitát nézi és mintha csodálkoznék, hogy miért futnak előle olyan

gyorsan a hegyek!... A főkirálybíró is csak homályos ködben látja, hogy egy kilencven felé járó, vén, csipás ember elővánszorog, megtekergeti a fejét:

— Haza mehetünk, emberek, mert a főkirálybíró úr ehelyt szépen elárula münköt!... Ki hitte volna!...

Az őrnagy kiadja a parancsot az indulásra. Csak nehány katona marad vissza.

Ki se érnek a falu végére, György István- felordít, egy asszony sikolt, a kilencven felé járó öreg ember szótlanul esik össze a katonák csapásai alatt és hanyatt fekve, véres szájjal úgy néz fel az égre élettelen szemekkel, mintha csudálkoznék:

— Úristen, ki gondolta volna!...

A szentgyörgyi eltérőnél a vén Szabó Ferenc megállította a szekerét.

— Én tovább nem megyek!... Beteg vagyok!

Hiába ellenkezett az őrnagy, elcsörömpölt a fagyott, felvágott, göröngyös tagúton.

A főkirálybíró irigykedve néz utána. Boros Ferenc, a felcsíki királybíró, kinek egész idő alatt sült le az orcája bőre, hogy tehetetlenül kell nézniök a panaszkodók kínoztatását és tűmiök kell, hogy faluról-falura hurcolják, sötéten vigasztalta magát:

— Könnyű öregembernek bátornak lenni!...

A következő falu, Szentgyörgy, már katonaszállás volt. Albrecht kapitány parancsnokolt benne. Szögletes, félművelt, kegyetlen, nagydarab ember.

— Nincs miért sietni! — fogadta a bizottságot. Nyugodtan megebédelhetünk a papnál. Az embereket úgyis csak ebédutánra hivattam össze. Elő vannak készítve, nem sok dolguk lesz velük! — kacagott kétértelműen.

Az ebéden hamar átestek. A pap is muszájból adta, nekik se igen ízlett. Még örültek is, mikor a strázsamester jelentette, hogy a nép a piacon vár.

A papilaktól pár lépés a piac. Még ma végezhetnek Menasággal is.

Jól mondta a kapitány, hogy «elő vannak készítve az emberek.

Néma csend fogadta. Egyetlen ujj a sapka felé nem döfött, még csúfságból sem. Mintha halottak állottak volna glédában. Senki a nép nevében elő nem állott, mint Szentkirályon, panasz nem esett, csak állottak a férfiak titkolt dühvei, de ez a szilárd, néma ellenállás annál félelmesebb volt. A főkirálybíró valahogy elrebegte azt a nehány rábeszélő szót, de erre se mondott senki se jót, se rosszat. Az őrnagy vállat vont:

— így is jó!

Boros királybíró remegve odasúgott a főkirálybírónak:

— Menjünk innen!...

A tulajdonképpeni meglepetés azonban csak ezután következett.

Végig a falu hosszán, majdnem minden kapuba kiállottak az alig vánszorgó, véresre, nyomorékká vert, bekötözött, roncsolt, formátlan, dagadt, béna, szenvedő emberek, sokan csak úgy, ingben, gatyában, ahogy hirtelen kikeltek az ágyból. Mellettük síró feleség, szepegő kölykeik. ..Fehért se váltottak, hadd lássa a királybíró a szennyesükön alvadt, fekete vérüket. Lássa és ne tudjon nyugodni még a sírban se, mert ő az oka!... Nem mondták meg szentibe, mikor a látványtól feldúlva elszégyenkezett előttük, csak nézték mereven, hang nélkül, elkárhozott arccal.

Boros uram nem állhatá meg, hogy meg ne kérdezze:

— Él-e még, főkirálybíró úr?... Milyen kár, hogy mindezt nem látja a felséges királyné!... Ezek osztán a szó szoros értelmében «életüket és vérüket* adták érte!...

A menasági vetéskapunál egy zilált, cigányhajú, félmeztelen, eszelős ember, Bírta Pista, a falu bolondja fogadta a bizottságot. Kezein, a fagytól kék mezítlábain felcserepezett a piszok. Vigyorogva, hahotázva, karjaival hadonászva állotta el a szekerek útját.

— Ne jöjjenek! Úgyis hiába jönnek! Senki sincs a faluiban! Mindenki elbútt a havason! Még a pap es elszökött! Hála legyen neked somojói csudatevő boldogságos Szűzmáriám!...

Kurjongatott, a szekerek előtt ugrándozott, figurázott örömiben a bolond:

— Nem leszünk katonák! Höhöhö! Nem leszünk katonák! Höhöhöhö!

Igaz volt.

A dránicás, felhőkbe vesző, karcsútetejű, aprószemű ősi házak üresek voltak. Még az istállókból is felverték a barmot a havasakra. Kutya se cellengett az úton, udvarokon, hogy megugassa a palotaszerű csűrökön ingó varjút. A góc alatt kuporgó, házőrizni visszamaradt nehány vénasszony, öregember nem számított. Ök akkor se ütik fel fejüket, mikor a halál lépik be az ajtón. Csík legősibb települése, melyet még a ménesőrző hunn pásztorok építettek, olyan volt, mintha az Ázsiába hazaszökött vitézek sebbel-lobbal hagyták volna itt.

Csak a lerázhatatlan bolond ugrált, futott a szekerek mellett:

— Kérek egy petákot!

Lépésben haladtak végig a falun, fel Pottyandig. Sehol senki. Könnyű volt innen elmenekülni. Pár lépés az erdő. A Kárpátok hímes köntösének a szélére épült a falucska, az áthatolhatatlan fenyves tövébe, amely tele van sziklákkal, medvclikakkal, szakadékokkal. Egy hadsereg se tudná kipiszkálni belőle a menekülteket.

— Visszafordulhatunk! — ismerte el az őrnagy is.

A bolond kézzel-lábbal hívta.

— Jertek, mutatok valamit!

— Mit mutatsz, te bolond?

— Dögöt! Lódögöt! Teli van a hely fel Csobánosig, Kóstelekig! S mennyi törött szekér!... Adjatok egy petákot, s megmutatom!

Azt akarta mondani, hogy itt hullott el a fahordásra kényszerített nép minden jószága.

Az őrnagy fényes aranyat vett elé és a bolond elé tartotta:

— A tied lesz, ha megmutatod, hova bújt el a nép!

A bolond hátraugrott, mintha égő parázsba lépett volna.

— Azt nem!... Nem leszünk katonák!... Hétöles-

farkú bakk ördög legyen a keresztapátok, kitakarodjatok a faluból!

És gúnyolódva kiöltötte nyelvét a bizottságra.

Az őrnagy azzal biztatta az urakat, hogy az Olt-menti falvakban nem sok dolguk lesz, mert azok jórészt már felvették a fegyvert. Éppen csak átszaladnak rajtuk, s aztán Felcsíkon folytatják a munkát. Ma már nem érdemes tovább menni.

A tisztek elváltak Szentgyörgyön, az urak Szentmártonlba mentek éccakára Szabó Ferenchez, a hazamenekült királybíróhoz. Ott legalább kissé magukban lesznek. Ezektől a tisztektől egész nap tisztességesen szót sem válthattak.

A hírre, hogy a főkirálybíró Szentmártonban van, Szentkirályról átjött Bors Tamás, Szentgyörgyről leszökött Csedő Dávid, Mindszentről a két Czikó, s lovas legényt küldtek Kászonba Blásiért, aki azonban csak vacsora után állított be kimerültén. Rossz hírt hozott. Az új katonák fegyveresen gyülekeznek a piacon, Kozmásról, Verebesről, Tusnádról is érkeznek. Valamit forralnak. Azt nem tudta kitudni, hogy mit, mert a Nyerges alatt őt magát is megszalasztották, s ha jó lova nincs, ott nyomják el. így is utána lőttek... Az ő szava ne legyen, nem azért mondja, hogy megijessze az urakat, de a kiáltásukból úgy vette ki, hogy a méltóságos főkirálybíró urat keresik életre-halálra, mert őt okolják, hogy fel kellett venniök a fegyvert és ilyen állapotra jutottak. Valamit tenni kéne!... Legjobb volna, ha a főkirálybíró úr kimenekülne Csíkból, ha már nem késő, vagy valahová félrehúzódnék.

— De hova? — törték a fejüket.

Senki sem tudott olyan helyet egész Csíkban, hol a szák legnagyobb ura egyetlen éccakára biztonságban legyen. Ennél nagyobb büntetés nem érhette azt az embert, akit valaha az utolsó gyermek is édesapjának mondott.

A főkirálybíró letörése súlyos elégtétel volt az urak számára is, akik kezdettől fogva nem helyeselték a főkirálybíró eljárását, mert azt tartották, hogy nyílt színvallással egységesen kellett volna ellenállani, mint az udvarhelyiek tették és ezzel el lehetett volna hárítani a bajt

Csík felől is. Sajnos késő, nincs értelme most a múltat panaszolni! Azt kellene kisütni, hogyan mentsék meg a főkirálybírót.

— Jelenteni kell az őrnagynak, hogy mi történik! A sorkatonaság védelme alá kell helyezkedni! — ajánlotta Blási, de látva az uraik megütközését, restellkedve magyarázgatta, hogy a bezárt kapu nem védelem a mindenre elszánt tömeg ellen. Csak a katonaság marad!

— Akkor nekem végem! — mormogta kedvetlenül a házigazda. — Ha megtudja a nép, hogy a katonasághoz fordultam, rajtam tölti ki a bosszúját.

Vesztenivaló idő azonban nem volt. Mind többen gyűltek a ház elé. Lövések is estek. A haragos moraj erősödött és egyszercsak világosság, tűzfény árasztotta el a környéket. Az új katonák máglyákat raktak és tűzzel zárták el az útat két helyt is.

Mégis el kellett szalasztani egy megbízható legényt Szentgyörgyre a katonák után. Lesz ami lesz, de mégsem nézhetik, hogy a szemük láttára koncolják fel a főkirálybírót.

Szerencsére a népindulat még nem érett annyira. Még megjárhatta a legény azt a rövid útat. Egyelőre még csak a pálinkás-üvegeket adták kézről-kézre. Feltörték az Ájvász boltját, onnan hordják az italt. Egyelőre egymást éltetik, a szomszédfalusiakkal ölelkeznek a tűzfényben vöröslő, részeg alakok. Egyelőre még csak az égbe lőnek, a csillagok felé, de minden pillanatban a ház felé fordulhat a puska csöve... Valahonnan klánétás cigányt is kerítettek. A remegő, figyelő urakban felcsillan a reménység. Ha a cigány öblögetni kezdi hangszerét, megváltozik a hangulat. Akkor kihúzzák az ágyból a fehérnépeket és tánc lesz. Tüzes, szenvedélyes tánc, hogy lángot vet tőle még a vénasszonyok pendelye is. Addig hadd törje a nyavalya az urakat!... A vér csak a tánc után következik, de akkor omlani fog bőven ...

Az urak eloltják a gyertyákat és minden érzékükkel kifelé figyelnek a bevöröslő máglyafénybe. Képzeletük megszázszorozza a veszedelmet és ijedten rebbennek hátra, mikor kinyílik az ajtó.

Csak a Szentgyörgyre küldött legény.

— Há baj van, istálom! — aszondja leptiben, nagy nyugalommal.

— Mi az? Mi baj? — esnek neki hárman is.

A legény megvakarja a fejét.

— Nemigen lehet számítani a tiszt urakra!

— Miért?

Az urak pattannak szét az izgalomtól, de a legény nem siet, mert tudni kell, hogy az értelmes beszéd olyan, mint a tyúkültetés. Előbb el kell rendezni a fészket, bele a tojásokat, s csak azután jöhet a kotló.

— Beszélj már! — herken neki a gazdája is. — Miért nem jönnek?

— Azért, mert nemigen tudék szót érteni velük!

— Hogyhogy?

— Az úgy, hogy nem eresztettek hozzuk!... Aszonták, hogy már le vannak feküdve, s nem lehet zavarni őket, jöjjek holnap!

— Le vannak feküdve?

— Vannak a tüzlangját! Hiszen az ablakon keresztül jól láttam, hogy kockáznak!

— Kockáznak?

— Azok igen, de keményen!

— A tisztek hírével van a lázadás! — állapítja meg szentgyörgyi Csedő.

— ök rendezték nekünk ezt a táncot! — hiszi Czikó Ráfael is.

E pillanatban lövés dördül, az ablak csörren, s a falba vágódó golyó a legény lábaihoz hull, öblös, durva hang bőg be az ablakon.

— Hol vagy kirájbíró!... Bújj elő, míg érted nem megyünk!

Elérkezett az utolsó pillanat a menekülésre.

— Siess, Ignác! — adja ki a parancsot Szabó Ferenc uram a legénynek. — A főkirálybíró úrnak nyergeid meg Fecskét, s Készülj te is! A kertek alatt még el tudtok menni Tusnádig!

— Jójó! — dünnyögi a legény, s oson is már az istállóba.

A főkirálybíró engedi, hogy azt tegyenek vele, amit akarnak. Leverten vesz búcsút az uraktól és Szabó Ferenc elvezeti a kert végéig, felteszi a lóra és lelkére köti a fiúnak:

— Osztán úgy ügyelj a főkirálybíró úrra, mint a két szemed világára!

A legény a ló hátáról visszatekeri a fejét a báró felé.

— Maga osztán hozzám tartsa magát! Sehol a nyomomból ki ne térjen!

Azzal el is vesznek a sötétségben, csak a lovak fújása hallszik. Azok is aggodalmaskodnak, szemeik kéken előre merednek. Fagyos, ködös, sívár az idő. A hó már lopakodik fel a havasokra. A föld fázik. Még fekete ugyan, de kezdi elveszíteni eszméletét.

A legény egész úton nem beszél, csak a tájat fürkészi és szorítja lovát. Nincs semmi baj, mert ismeri az utolsó rögöt is mindenfelé. Behúnyt szemmel is odatalálna, ahova akar. A faluk közelében azonban óvatos. Ha zsebkeszkenője volna, tán még a lovak szemét is bekötné, hogy ne világítsanak.

Alcsík arra le messze fehérük az éj tenyerén. Se jaj, se káromkodás nem hallszik ide. Az izgalom és baj mégis benne van a levegőben és lidércként megüli a királybíró mellét. Úgy érzi, hogy maga a föld is vádolja. Ez a szántatlan maradt, áldott Olt-melléke, hol máskor akkora rozsok nőnek, hogy a lovasember nem látszik ki belőlük. Most nem volt mit belevessenek. Ha lett volna is, minek? Hogy ezek a veszett kutyák leétessék? Hadd sírjon a szajha szél végig rajtuk és maradjon magtalan a méhe!

— Siessünk, fiam!

Siessünk, fiam, hogy ne kelljen látnom!

— Mindjárt ott vagyunk!...

A hold óvatosan búvik fel a kászoni hegyek felől, mintha az is azt lesné, hogy elment-e már a fenébe a főkirálybíró. Az utolsó falu jobbkézt elmarad.

— Az ott már a feredő! — mutat előre a legény. — Itt már kicsaphatunk a vert útra!

Érzik is már a tusnádi szoros lehellete. A szíriek közt megszorult Olt vizéből fehér ködök szállanak fel, s a folyó

fölött emelkedő Sólyomkő szembemered a Piliskével és a Nagycsomággal, mintha a szeretőjét féltő legény volna. A homlokuk majdnem összeér. A szorosban valamitől felriasztott csókák nyugtalankodnak, veszekednek, kavarognak.

— Háború lesz! — azt mondja a legény egyszerűen, miközben átlopja a főkirálybírót az Olt kapuján, s kezdi magyarázni az utat.

— Eleget jártaim rajta! — köszöni a főkirálybíró.

A legény hirtelen megváltozik. Arca kemény, ellenséges lesz és szinte ledöfi a nézésével a lóról a főkirálybírót.

— No, ha eleget, akkor most én is azt mondom, úgy menjen ki Csíkból, hogy soha a hírit se halljuk!

Pillantásra se méltatja többet a nagy urat.

A főkirálybíró összegörnyed, mintha kést ütöttek volna a szívébe és megkövülve néz a legény után.

Az azonban ott jár már a szoros mélyében. Feje fölött csatáznak a csókák, varjak, dögevő hollók, mintha a végzetét siettetnék...

XIII.

No ezt jól kitevém Csíkból! — dagadozik a lován hazafelé a legény. Egészen megkönnyebbült. Együgyű feje azt hitte, hogy ezzel minden jóra fordul. Madarat lehetne fogatni vele, olyan jó kedve van. Kevélyen feszeng végig a falukon. Kozmás végében azonban részeg katonák esnek neki, lerántják a lóról, istenesen megkujakolják, s otthagyják gyalog az úton.

— E mi vala? — pökdösi a vért a szájából megszotytyanva.

Nem az ütések fájnak, hanem a ló elvesztése. Kitől elveszik a lovat, olyan mint a becsületétől megfosztott leány. Hótta napjáig restellheti.

Már azon volt, hogy felhúzódik a havasokba, s elbújdosik; de — állj meg, te, — még azt hinné a gazdája, hogy ő lopta el Fecskét! Muszáj haza menni!

Csekefalva végiben megmosdott a csorgónál, s feszesre rángatta a harisnyát magán, de szerencsére nem járt senki

az úton, hogy lássa a szégyenét. Olyan volt a falu, mintha megölték volna.

Igazából azonban csak akkor fogant meg benne a lélek, mikor meglátta, hogy a kapujok le van égetve, ajtó, ablakok berontva. »Itt ugyanbiza mi történt?® — szemlélte ijedten a romlást, de hangosan csak annyit mondott:

— No, itt se kell kiáltani, ha az ember megérkezik, hogy: «Ámálitehó! Nyitsd ki a kaput!...« Csúful eligazították a háztájat! Mégis disznóság!

Bélopakodott a konyhába, hogy az úrral ne találkozzék, s ott lehúzódott egy székre. Amáli, a szeretője, éppen a haját pácolta.

— Azt sem mondják, hogy »jóreggelt!«, te bihaj! — tanította becsületre a leány.

— Hadd el! — sóhajtott Ignác. — Elég nagy az én bajom!... Elvették az úton Fecskét!... Valami részeg katonák!

Amáli is megijedt.

— Most mi lesz?

— Valahogy el kell igazítanom az úrral!

— Vele most nehezen lehet beszélni, mert az éccaka meglőtték!

— Kit te?

— Há az urat!... Csúf dolog volt!

— Él-e?

— Ki te?

— Há az úr!

— Még igen, mert a lábát találták!

— Csak? — nyugszik meg a legény s újra visszasüllyed a szomorúságba. — Akkor jelöntköznöm kell!

Amáli is belátja.

— Kíméletesen bánj vele! — oktatja.

Fenenagy út ez a pár lépés. Még jó, hogy az úr kezdi a beszédet.

— Hazajöttél, Ignác?

A fájdalomtól sziszeg az ágyban Szabó királybíró úr, s a két fehér hajszaszála olyan, mintha két farka volna az orrának.

— Én haza! — nézi a földet a legény.

— S a főkirálybíró úr?

— Hol van ő eddig! — legyint a legény.

— Akkor jó! — nyugszik meg az úr.

— Látom egysmás változás történt itthon, amíg oda voltam! — néz körül a legény a feldúlt szobában.

A királybíró hallatlanná teszi. Rágondolni is keserűség, ami vele történt az éccaka.

— Eredj, s frustokolj! — küldi el a legényt.

— Nem furustokolok! — vág vissza a fiú. — Legalább két napig, nem hiszem, hogy egyem!

Az úr megütközve pillant fel.

— Miért?

— Mert nem tűri a szájam az ételt!

— A szájad?

— Azt verték be!

— Kik te? — erőlködik a könyökire a királybíró.

— A kozmási új katonák!... De akik a lovat elvették, azok kászoniak voltak!

— Miféle lovat?

— Hát a Fecskét! A miénket!

A királybíró szótlanul visszaereszkedik az ágyba. Nem érdemes egy lóért!

A legény mégis vigasztalni akarja.

— Szépen megjártuk mindaketten!

— Már mindegy!... Eridj, s láss dolgod után!

A legény azonban nem mozdul.

— Akarsz még valamit? — türelmetlenkedik a királybíró.

— Csak éppen azt, hogy... — kínlódik a legény, — hogy mától fogva felmondom a szógálatot!

Erre már keményen nekiment a -királybíró.

— Elment az eszed?... Ilyen nagy bajomban akarsz itt hagyni? Nem voltam jó gazdád?

— Méges mennem kell! — csökönyösködik a legény.

A királybíró előtt egyszerre megvilágosodik, hogy miért akarja itt hagyni a legénye. Hiszen itt nála mindenkinek az élete veszélyeztetve van!... Lehet, hogy az elhurcolástól is fél a legény, s ő nem védheti meg, hiába Alcsík

királybírája! Saját vére is ellene fordult az éccaka. Azt hiszi tán ez a fiú is, hogy elárulta őket. Világosan a szemére hányta az éccaka a falu is, őt tették felelőssé szenvedéseikért és kiközösítették maguk közül... És most ez a hűséges cseléd is?... Szinte saját gyermekeként bánt vele, s most... most ezt kelle megérnie? Hidegen vágta oda:

— Ha elakarsz menni, a béred kikapod!

A legény keményen megrázta a fejét.

— A bérem maradjon benn!... A lóért! Senkinek adósa nem akarok maradni!

— A ló az én károm!

Erre már a legény is felmérgelődött.

— De az én kezemen veszett el! Én vagyok felelős érte!

— Majd később beszélünk róla! — csendesedett meg a királybíró. — Most menj dolgodra! Fáradt vagyok.

Félóra múlva azonban hiába hivatta. A legény eltűnt.

Az urak a támadás elől a paphoz menekültek. Még azon éccaka megírták a panaszlevelet a főkormányszékhez. Nem kímélik a pennát. Ha lesz foganatja, ha nem, a keserűségüket és felháborodásukat ki kelle önteniök. Ezt az országháborító nagy dolgot szótétetlen mégsem hagyhatták. Mióta a világ világ, Csíkban nem történt, hogy fegyverrel menjenek rá a királybírókra, s meglövöldözzék. Országigyűlés eleibe való az efféle, s ha ez nem elég, egyenesen a királynéhoz fordulnak panaszukkal. így is össze kéne hívni a székgyűlést, hogy nagyobb szele legyen a szavuknak. A dolgok így nem maradhatnak. A paptól tudták meg, hogy Zöld Péter, a szentlélek: pap is írt egy tiltakozó instánciát a nép nevében a katonák garázdálkodása ellen. Lesz mit olvasnia a főkormányszéknek! Az írást a két Czikó még az éccaka magával vitte, hogy kéz alatt eljuttassa Szebenbe s nehogy a tisztek, vagy Carato kezébe kerüljön.

Reggelre különben a katonaság is megérkezett, hogy »rendet csináljon.» Az őrnagy egész délelőtt investigált, kínoztatta a falut, s csak az szabadulhatott a keze közül, ki beállott katonának. Valami nyolcvan embert sikerült is fegyverbe kényszeríteni. Jól jött nekik a dolog, mert meg-

tudták, hogy a lázongást nem a söpredék, hanem az elkeseredett, egyensúlyában megingott nép rendezte az urak eljárása fölötti felháborodásában. Azok, akik eddig keményen ellenállottak a fegyver felvételének, vagy akiket erőszakkal kényszerítettek a felesküvésre. A pohár kicsordult. Nem bírták tovább nézni, hogy az az ember, ki eddig mindenben istápjuk, támaszuk volt, akiben jobban bíztak, mint saját édesapjukban, ki eddig a csiiggedőkbe is lelket öntött, okos szóval, jótanáccsal hátuk mögött állott; most faluról falura járjon, s a kíméletet nem ismerő katonákkal véresre marcangoltassa, halálra csapassa a saját fajtáját. Különösen a szentkirályi események háborították fel egész Csíkot. Mikor megtudták, hogy a kilencven felé járó, magatehetetlen, félvak Vitos Dávid bá ott halt meg az ütésektől a katonák lábainál az út porában. György Istvánt is lepedőben vitték haza, s mindezt az ő uraik el tudták nézni!... Cseppet ittak is, s tovább nem bírtak magukkal. Megtörtént. Van, aki bánja, van, aki nem bánja, s aszondja, hogy tüzes csóvát kellett volna vetni a falu mindanégy sarkára, de nemcsak Szentmártonra, hanem egész Csíkra, hogy ha már el kell veszniük, hát pusztuljanak el egyszerre! Kár, hogy az éccaka nem jutott eszükbe!

A megdúlt és meglőtt vén királybírónak is az fájt, az nem hagyta nyugodni percig sem és bántani is fogja hótta napjáig, hogy éppen azok mentek rá, azok lövöldözték meg vérben forgó szemekkel, kik eddig a legbizodalmasabb jóemberei voltak, akikért tűzbe merte volna tenni a kezét, az eltántoríthatatlan székelyek, fiai, gyermekei. Nem tud haragudni rájuk, hiszen legszentebb fájdalmukban tették, emeltek fejszét, vetettek tüzet a házára, fordítottak fegyvert ellene.

És éppen ezek miatt a »jóemberei« miatt másodszor is bajba került.

Déltájt a nyomozó tisztek nagy készülettel eljöttek hozzá is. A paphoz menekült Boros Ferencet, s Blásit, a kászoni királybírót szintén odakérették. Az udvaron hemzsegett a katona.

Az őrnagy úgy tett, mintha észre sem venné a berontott ajtókat, ablakokat, a nagy dúlást, felfordulást, hanem

azzal támadt az ágyban fekvő királybíróra, hogy hová tette a főkirálybírót, miért nincs itt a főkirálybíró, hogy merte megszegni a parancsot!

Boros Ferenc igyekezett magyarázni, hogy életveszedelemben forgott, el kellett menekülnie, s ezt igazán nem veheti senki rossznéven tőle. Kész gyilkosság lett volna itt tartani.

— Magunk is alig tudtuk megmenteni árva: fejünket! Hiszen láthatja őrnagy úr, hogy mi történt!

— A saját fejükre tudtak vigyázni, de a rendre nem! — mustrálta végig haragosan az őrnagy. — Vádaskodni, titkos gyűlést tartani tudtak az urak, arra ráértek, hogy feljelentéseket firkáljanak a katonaság ellen, s a tisztikart sértegessék benne; de a kötelességüket teljesíteni a határszéli katonaság ügyében vonakodnak!... Lázadást rendeznek, megszöktetik a főkirálybírót, vésztüZeket gyújtanak az úton és annak a világánál gyalázkodó iratot szerkesztenek!...

— De uram! — pattant fel Boros Ferenc felháborodva a cinikus vádakra. — Hogy merészeli!... Tiltakozom minden gyanúsítás ellen!

Az őrnagy megvetőleg dobta oda a két Czikótól még az éccaka elvett iratot.

— Hát ez mi?... Most tiltakozzék, királybíró úr!

Boros és Blási megigézve meredt rá az iratra. Erre nem számítottak.

— Hogy... hogy kerül ez Önhöz? —fehéredett el Boros Ferenc.

— Egyetlen szómra előadták a Czikó-urak!

— A Czikó-urak?

A megdöbbenéstől elszédülnek a magyar urak. Árulók volnának a Czikók? Lehetetlen!... Még gondolatnak is elviselhetetlen! Boros Ferenc egész testében reszketett.

— Az az irat nem önöket illeti!... A Czikó-uraknak nem volt joguk, hogy a katonaságnak átadják!

— Azok örültek, hogy a katonaság kimentette a szentgyörgyiek kezéből! — jegyezte meg gúnyosan az őrnagy.

— Mégis jó ilyenkor az a katonaság! Különösen, ha a civil urakon szorul a gatya!

Megkönnyebbülten lélegzett fel a három királybíró. A szörnyű gyanú eloszlott. Ki tudja mivel kényszerítették ki ezt az iratot?

Az őrnagy azonban többé nem törődött az elfogott levéllel, ha elküldik, ha nem. Majd megteszi a katonaság is a maga jelentését. Éppen csak azt kell a széki főtisztekre rásütni, hogy tudtukkal történt a szentmártoni lázadás, s akkor az Isten se menti meg a fejüket. Erre is megvolt az őrnagynak a maga terve. Két legyet üt egy csapásra: a népet kijátsza urai ellen, az urakat a nép ellen. Ha a nép elfordul vezetőitől, nehézség nélkül meg lesz a határőrség. Ehhez pedig csak az kell, hogy a nép győződjék meg az urak «árulásáról». Ehhez pedig csak az a vallomás kell, melyet a három királybíró mindjárt tenni fog a néplázadás vezetőiről, a tettesekről, akik az éccaka rájuk rontottak. A törvényes eljárást elősegíteni kötelességük és különösen az öreg Szabó Ferenc azt sem mondhatja, hogy nem ismerte támadóit, mert szemtől-szembe állott velük. Meg kell mondaniok az igazat és a vallomásuk eldönti Csík sorsát is. Arról pedig nem nehéz gondoskodni, hogy a nép megtudja, mit vallott ellene a három királybíró. A terv kitűnő, csak okosan kell végrehajtani... Az őrnagy azonban tudja, hogyan kell hozzáfogni. Máris sikerült a királybírókat megzavarni, kihozni sodrukból, a gyanúval készségesekké tenni. Gyerekjáték a többi. Úgy lépik fel, mintha bírájuk volna, összeszűkített, haragos szemekkel szorongatja meg őket, s az asztalon fekvő vádiratot megvetőleg tovább löki, mint aki ilyen szamárságokkal nem törődik, csak éppen tudomásukra akarta hozni, — úgy vigyázzanak az urak, — hogy tud róla!

— Abban azonban — remélem — egyetértenek velem, hogy az ilyen éccakai lázongások, rendzavarások és életveszélyes támadások tiltott és tűrhetetlen dolgok!

— Természetesen! — könnyebbül meg a három királybíró.

— Én pedig az önök méltatlan vádaskodása ellenére is érvényt kívánok szerezni a törvénynek, amely nemcsak nekem, de önöknek is kötelességükké teszi, hogy a rendbon-

tok elvegyék méltó büntetésüket és az ország belső békéje, csendje megóvassék!

Érre is azt kellett mondani, hogy «természetesen».

Az őrnagy most az öreg Szabó Ferenchez fordult.

— Akkor szíveskedjék királybíró úr jegyzőkönyvre adni, hogy kik voltak a támadók! önnek látnia, ismernie kellett őket!

Az öregember nehéz feje a párnába süllyed az újabb gondtól. Tudja. Hogyne tudná! Bár ne tudná!... De mégse döntheti halálos veszedelembe, nem juttathatja szegényeket akasztófára, nem teheti földönfutókká családostól!... Mit csináljon?... Kifogást találhatna. Mondhatná, hogy setét volt, nem látta az arcokat, mire felpillanthatott volna, már meg is lőtték; de nem akart hazudni, becstelenséget venni magára. Hallgatott. Az őrnagy azonban sürgette:

— Szóval nem tudja?

— De tudom!

— Akkor... nem akarja megmondani?

A királybíró határozott.

— Nem akarom megmondani!

Két társa nagy, meleg érzéssel tekint az öregemberre. Egész férfi a vén Szabó Ferenc. Tanulhatunk tőle!

Az őrnagy azonban mindenre gondolt. Int Morgengras hadnagynak, aki kimegy és a katonákkal négy egymáshoz láncolt, elkínzott embert hozat be. Tépettek, sebesek, de véresen is elszántak, kemények, meggyalázva is igazak. Az őrnagy a foglyokat az ágy elé állíttatja, s fitymálódva újra a királybíróhoz fordul.

— Ha ön annyira büszke az igazmondására és őszinteségére, most is legyen őszinte, hogy becsülhessem! Ezek az emberek voltak a támadók?

A királybíró szárazon liheg, fakón, szín nélkül nézi régi, kedves embereit, s csak a nevüket motyogja, mintha nem hinné, hogy ők állanak előtte.

— Kérem! Nem tölthetem az időt! Ezek voltak a támadók, igen, vagy nem?

Az őrnagy kíméletlen sürgetésére a négy ember felveti lesütött szemeit. Első gondolatukkal megértik, hogy mi megy végbe a királybíróban, hogy most is védi, nem akarja

kiszolgáltatni, hogy ezért a becsülete forog kockán. Egyikük, Tompos Dávid egész hosszában kihúzza magát és & felel meg a királybíró helyett, férfiasán, büszkén:

— Mi voltunk!

Erre nem számított az őrnagy. Dühösen int a katonáknak, akik a négy embert elvezetik.

Mindenki tudja, mi lesz a sorsuk.

A tisztek is bevégzik a jegyzőkönyvet és hidegen bólintva elmennek. Még sok dolguk van a faluban.

A két királybíró is kedvetlenül, aggodalmaskodva szedelőzködik, búcsúzik. Ki tudja, mikor látják megint egymást. Ki tudja, mi lesz, ha az Isten meg nem könyörül rajtunk!...

Leszáll az est. A falu elnémul. A házak sötétek. Senki nem mer világot gyújtani.

Az öreg, beteg, nyomorékká lőtt alcsíki királybíró elhagyatottan fekszik az ágyban. Jóformán az sincs, ki egy pohár vizet adjon neki. Mindenkinek elég a maga baja. Valamivel nyugodtabb, mióta megtudta, hogy a négy embert az őrnagy mégis elereszteti, mert katonáknak álltak, s a falu is csak úgy volt hajlandó felvenni a fegyvert, ha őket szabadon bocsátják. Egyik bajt megváltották a másikkal.

Van ezen mit gondolkodni! Nem csuda, hogy egész éccaka nem jön álom a királybíró szemére. Hajnal felé mégis elszenderedett a fáradt test, de alig koppantak le a szemei, megzavarták. Valami emberek óvakodtak az ajtóhoz:

— Tekéntetes úr! Béjöhetünk-e?

— Ki az? — riad fel a királybíró, de már lépik is be a délelőtti, megláncolt ember. — Ti vagytok? — ereszkedik vissza Szabó Ferenc uram. — Mi a baj ismét?

Hát azt nem olyan könnyű elmondani. Tompos Dávid ügyetlenkedik a szóval.

— Tudja, abban a múlt éccakai dologban szeretnők megmondani, hogy kicsi tévedés van, s a lövés nem számít!

— A múlt éccakai dologban? — csodálkozik a királybíró.

— Kicsi tévedés! — markássza a sapkáját Dávid. — Mert az úgy volt, hogy azt hittük... — már én megmondom, ahogy volt, — el voltunk keseredve... mert azt hittük, hogy a tekéntetes úr is elállóit a mi ügyünktől, s az ellenségeinkkel tart. Elég bolondok vótunk, de azt hittük! Azt! Ügy-e, emberek?...

A többiek nyelnek egyet, hogy úgy van! Tompos Dávid erre bevallja, hogy: — »Suj az eszünket, emiatt volt az a nagy felfordulás, de már az se baj, mert megtudtuk, hogy a tekéntetes úr mégis a mi régi, jóemberünk, aki el nem tántorodott tőlünk, s ezért az Isten éltesse!«

— Eljön! — morogja csendesen a másik három is, hogy minden bolond ne hallja.

A vén királybíró úgy érzi, mintha a Jóisten tenyere érintené meg a szivét, s — netene — még sírva talál fakadni, mikor Tompos Dávid odanyujtja a nagy, veres kézit, s aszondja becsületesen:

— Nagyot vétettünk maga ellen, de engedjen meg érte, tekéntetes úr!... Ha meg tud bocsátani, akkor fogjon kezet velünk, mert mi az életben többet úgysem találkozunk!

A királybíró összerezzen.

— Hogy-hogy?

— Mert éppen indulóban vagyunk!

— Hova?

— Csak ide Móduvába!... Mire a nap feljön, a gráni-con túl leszünk!

— Elment az eszük? — döbben meg a királybíró.

— Mit tudjunk csinálni! — vonogatja a vállát Tompos Dávid. — Itt pusztuljunk el családostól?

— Nem sajnálják itt hagyni a szülői házat, az otthont, a földet, ezt a drága szép hazát?

Megcsurran az emberek szeme, de mégis azt mondják lever ten:

— Mit sajnáljunk?... Nincs nekünk már semmink! Házunkat összetörték, földünket, marhánkat elvették, ma-

gunkat meggyaláztak. Ami kicsi rongyunk maradott, azt felhánytuk a szekérre...

— De mihez fognak magukra odaát?

— Nem leszünk magunkra! Sokam készülődnek!...

— De hiszen ez országos veszedelem! — rémül meg a királybíró.

—’ Allehet! — von vállat Tompos Dávid. — Nekünk már minden mindegy!... No, aZ Énistenem áldja meg, s tartsa meg a tekéntetes urat!... Hej, nem könnyű a mi sorsunk! Nehéz elválni ettől a földtől! Behunyt szemmel jöttünk eddig is, hogy ne kelljen látnunk!...

Felét se hallja már a királybíró, hogy mit mond Tompos Dávid. Gyötrődik, kínlódik, keze lába kihűl, a rémület villanásai cikáznak agyában és lelki szemeivel már látja az éj sötét leple alatt felkerekedő szekerek tömegét, amelyek örökre itt hagyva ezt a földet, egymásután tűnnek el a havasok rejtett útjain, mintha ezek a titkos ösvények elszakított vérerek volnának, melyeken át lassan elvérzik egy nép. Valamit tenni kéne, míg nem késő és — neki ilyenkor itt kell feküdnie tehetetlenül és annyi ereje sincs, hogy felsikoltson a veszedelem miatt: »Segítség!«...

— Hijnye be furcsa a szeme a királybíró úrnak! — gondolja Tompos Dávid, de nem meri megszólítani. Valami különös félelem fogja el, s lábujjhegyen, óvatosan kiszökdösnek az ajtón, ledübörögnek a lépcsőn.

— Ejnye be furcsa volt a szeme a királybíró úrnak! — mondják kinn az uccán is egymásnak, aztán fejet csóválnak és — örökre eltűnnek az éccakában...

Pirkadatkor, félig megfagyva, a feldőlt karosszék mellett a földön fekve találta meg a királybírót Ignác, a szolga, ki örömében, büszkén már a küszöbről kezdte jelenteni:

— Nincs semmi baj, istálom, mert visszaloptam Fecskét, a lovunkat a katonák kéziről! A sírban se tudtam volna nyugodni, ha ez a szégyen rajtam marad!...

XIV.

Meg se száradt jóformán a lázverejték a Lázár István csontraapadt testén, a generális újra szolgálattételre rendelte.

— Mégis áruló! — vitte a hírt a felháborodott Baló Anti Cserei Eleknek. — Ekkorát nem csalódtam emberben! Igaza van Elek bátyámnak! Vékony szeren függ nála a becsület!

Cserei Elek el se akarta hinni. Higgadtabb, tapasztaltabb volt.

— Az a levél!... A bátyja levele fordította meg!

— Az nem ok, hogy utolsó gazember legyen! Ha tüzet tennének a meztelen hasára, akkor se szabadna a fajtája ellen fordulnia! Hóttomig szégyelni fogom még azt is, hogy valaha az életben ismertem.

A fiú csak mosolygott, mikor látta, hogy a szebeni székelyek kerülik és — félnek tőle, ismét lelki vesszőfutásra ítélték magukban.

— Majd eljön az én időm is!

Senki sem tudta, mi lakik a merev, sápadt arc mögött. Magába zárkózott, szótalan lett és nem engedte, hogy agya mögé lásson valaki, de szemeiben ott lappangott a titok és valami érzéketlen elszántság, különös befelé nézés, mintha más emberré lett volna. Az őrültek és a szentek néznek ilyen félmosolyba dermedtem Igaza volt Cserei uramnak, mert valóban attól a pillanattól kezdve lett ilyen, amióta bátyja kemény, kegyetlen levelét megtudta. Titokban sokat hánykolódott miatta és ekkor határozta el, hogy valami olyant tesz, amiért valamikor sírva tanítják meg nevére gyermekeiket a székely anyák, s akik most átkozzák, áldani fogják. Akkor majd Boriska is sikoltva repül a karjai közé.

— Boriska!...

Ö volt egyetlen erőssége ezekben a nehéz napokban és a régi, eljátszott világ emléke. Ereje, bizodalma és álma.

Hej, pedig hol van a régi világ! A segítség-kérő, panaszló csíki követek egymásnak adták Szebenben az ajtó kilincsét. Kettesével, hármával jöttek. Ismerősök is: a tap-

locai Getző István és Tamás, Demeter János Szépvízről, aki kivont kardjára esküdött meg, hogy soha a fegyvert fel nem veszik, László József éppen Madéfalváról, a Boriska falujából és hordták a sok feljebbezést, panaszt, segítség kérő levelet és rossz hírt. Baló Anti, akinek a kezén mentek keresztül a kancellárián az iratok, kilopogatta és mind elhozta beteg barátjának, hogy lássa ő is, milyen világ van Csíkban. Hidegre fagyott még a vér is benne, mikor olvasta:

»...A börtönből is kiszabadították a katonák a jobbágyokat és katonákká eskették fel. Szabó Bertalan dánfalvi primipulust rendes katonákkal elfogatták, s vasra verve a Csíkszeredái várba hurcolták, ahol börtönbe vetették. Minden faluba executorok mennek ki, hogy a népet a fegyverfelvételre kényszerítsék, vevén mindeniktől egy peták patkópénzt, amiért Taplocán agyon akarták őket verni, azt mondván, hogy látják, úgyis el kell veszniök és hazájukat elhagyniok, legalább bosszulatlanul ne menjenek el. Sándor László és a vicekirálybíró Isten nevére kérve csendesítette le őket.

Azzal fenyegetik a tisztek a székelyeket, hogy aki katona nem lesz, házát, földjét elveszik és a németeknek adják. Minden rend és a jogszolgáltatás össze van zavarodva, s falusbírót sem lehet kapni, a katonák garázdálkodása miatt. Ezektől a garázda népektől nemcsak a polgári, de a katonatisztek is félnek, akik öt aranyat ígérnek, hogy a nemes embereket fogják el. Sokan már kerülik házukat, s Moldvába szökdösnek...

...Vagy ott van a két királybíró, Szabó Ferenc és Boros Ferenc istentelen elpusztítása, akik azért vétettek üldözőbe, mert a főkirálybíró parancsára elkísérték Schröder ezredest, mikor ez a népet összeírta. Szabó Ferencet meglőtték, házát, barmait felprédálták, s azután Boros úrra is rárontottak éjjel százötven fegyveresek és családjával együtt úttalan utakon parasztszekéren kelle elmenekülnie...· S több efféle szörnyűség.

Napról-napra újabb veszedelmek híre érkezett. Minden szó a lelkét égette, minden jaj fájt, tisztán látta, hogy végpusztulásra szánták Székelyföldet és a sorsa nem fáj a

kormányszéki uraknak, ők pedig, nehány itteni kicsi legények, tehetetlenek, ujjúkat se mozdíthatják véreikért, hiába törték a fejüket Baló Antival együtt sok keserű órán. Eleinte Baló Anti a törvényben bizakodott. Mégse lehet ezt a sok bajt, isten te lenséget véka alá rejteni, a főkormányszéknek — ha tetszik, ha nem — foglalkozni is kell velük és nem tehet mást, minthogy igazságot szolgáltasson a népnek.

Ez a reménységük is kútba esett. Egyik nap azzal a hírrel jött Baló Anti, hogy a generális az összes csíki iratokat magához vette.

— Vájjon mit akarhat velük! Ha legalább ezt tudnóki

Ekkor határozta el Lázár István, hogy újra szolgálatra jelentkezik és kitudja a generális szándékát. Nem szólt senkinek, még Baló Antinak se, nehogy bajba hozza őket, önmagával nem törődött. Hej, ha leleplezhetné, ha valahogy félre tehetnék az útból a tábornokot! Szándékának tisztaságában arra nem is gondolt, hogy éppen azok értik félre, gyalázzák meg a becsületét és vetik meg, akikért ezt a veszedelmes lépést megteszi: a székelyek.

Fájt neki, de szándékától nem tágított.

Minél jobban megvetették a társai, a generális annál bizodalmasabb emberének tartotta. Lehet azonban, hogy számba se vette, vagy éppen tetszett is kegyetlen természetének, hogy éppen egy székelyt kínozhat meg, az ő keze írásával teheti tönkre saját népét. Vele olvastatta fel a Csíkból kapott jelentéseket, neki diktálta meg a válaszokat, mintha nem volna semmi titka előtte, vagy semmibe venne a fiút.

— írja, kérem!...

Ha azt akarta tudni Lázár István, hogyan jár el a generális a székelyek dolgában, most megtudhatta. Egyszerűen számba se vette a főkormányszéket. Anélkül, hogy legalább tudomására hozta volna a panaszokat, tiltakozásokat, könyörgő, vádoló leveleket, egyszerűen a főkormányszék nevében maga adta meg a válaszokat. A csíkszéki tiszteket egyszerűen megfeddette, hogy elhanyagolják kötelességüket. A hatósági szabályrendeleteket nem azért küldték, hogy azokat birálgassák, hanem hogy végrehajtsák és a következményekért számadásra fogják vonni. A főkormányszék te-

kintélye engedelmességet kíván tőlük, rendeletei ügyében és ezekben Őfelsége képét kell tisztelniük, akinek hatalmából járnak el!

— Mit írnak a csíkszeredaiak?

Lázár István olvasni kezdte:

»Domina et mater nostra clementissima, aeque ac pietissima, sacr. regia Maietas, miért késlekedel? Miért fordítottad el tekintetedet a te hűséges alattvalóidról, szerelmes fiaidról? Miért nem látod a könnyeket? Nyögéseinket és sóhajtásainkat miért nem hallod meg?«...

— Vénasszonyok! Micsoda lámentáció!

Lázár István maga is szégyelte ezt az erőtlen, síró, férfiatlan nyálaskodást. Bizonyosan a papjuk írta. Azok hisznek a szeretetben, a bolondok!

A tábornok hamar végzett velük. Megiratta, megpirongatta, hogy az ilyen sápítozásokkal ne terheljék a főkormányszéket, ha pedig valami bajuk van, forduljanak a parancsnokhoz, Carato alezredes úrhoz.

ördögi gondolat és gazság, — gondolta Lázár István, — éppen ahhoz utasítani orvosláshoz és elégtételért, akire panaszkodnak. Bátortalanul mégis megjegyezte:

— Kegyelmes uram, ez a kérvény őfelségének, a királynénak szól! Nem kellene felterjeszteni?

— Hogyne! — mulatott láthatólag a generális. — írunk őfelségének, ha önnek kedve van hozzá! Tessék!... Jó, hogy eszembe juttatta!

És mindjárt diktálta is:

» Felség!

A székely határőrség felállítása ügyében saját keserű tapasztalataim, továbbá a köztük lévő, megbízott parancsnokok: Schröder ezredes és Carato alezredes jelentései bizonyossá tették, hogy a nép hajlandó volna a katonáskodás vállalására, de a széki tisztek és nemesség részéről történt különböző bujtogatások a hangulatot és jószándékot megváltoztatták... Bátor vagyok azért az ügy érdekében Felségednek br. Bornemisza Pál csíki főkirálybíró, Henter háromszéki, Blási kászoni, Borsai udvarhelyi királybírák megfeddését; viszont Túri István gyergyói, Boros Ferenc fel-

csíki és Szabó Ferenc alcsíki alkirálybírák azonnali felfüggesztését tisztelettel javasolni...«

Mikor Lázár István végzett a szennyes munkával, úgy nézett a kezeire, mintha a saját édesapját fojtotta volna meg velük.

Nehéz napok, hetek voltak, de végre sikerült, megtudta, amit akart. Kezében voltak a bizonyítékok. Most már csak okosan kell felhasználni. Egyenesen Cserei Elekhez sietett velük, aki meglepetten, szikrázó szemekkel fogadta, de nem szólt. A fiú csak mosolygott magában a hidegségén. Mindjárt másképpen lesz.

— Elek bátyám!

Cserei Elek mégsem bírta megállani, hogy ápertén meg ne mondja:

— En nem vagyok neked többet az életben »Elek bátyád*!

Lázár István mindent eltűrt.

— Úgyis jó, csak hallgasson meg!

— Mit akarsz?

Komolyan, férfiasán, tekintélyesen akarta előadni Lázár István a nagy titkát, de az öröm gyerekesen tört ki belőle.

— Fogom már a nyakát a generálisnak!

— Miaszemedvilágát fogsz?

— A nyakát! Ide hallgasson!

És zuhogni kezdett szájáról a szó, olyan nagy státustitkok, hogy Cserei Elek az ijedtségtől azt se tudta, hová tegye kezét-lábát. Mind világosabbá lett előtte a generális eljárása és mozdulatlanná dermedt ültében.

— Te, te, vigyázz, mit beszélsz!... Igazat szólj!

— Meghalt édesanyám lelke üdvösségére mondom, hogy utolsó betűig igaz, amit mondok!

— Hogy a generális a katonaság ellen beadott panaszokat és hivatalos iratokat egyszerűen eltitkolja a főkormányszék előtt?

— Úgy van! Csak az ezekre adott válaszokat mutatja be és hagyatja jóvá!

— Hogy jelentéseket ír a királynénak a főkormányszék nevében anélkül, hogy ezeket a gubernium látná?

— Bizonyítom, hogy egyaránt ámítja a királynét, a főkormányszéket és a székelységet!

Mindjárt elő is kapdosta a zsebéből az iratokat: — «Tessék! Győződjék meg saját szemeivel!»

Cserei Elek elrémült.

— Az Istenért, ember! Hogy merted?... Hogy kerültek ezek az iratok a kezeid közé?

Lázár vállat vont.

— Magiamhoz vettem, mielőtt felküldenék Bécsbe; de vissza kell vinnem!

Cserei Elek nem is hallotta, miket csacsog ez a fiú; úgy beleveszett az írások olvasásába. Minden hajaszála égnek meredt tőle, de meg volt győzve és le volt törve. Minden ereje elhagyta. Csak szuszogott félig tátott szájjal, mint a frissen tömött lúd. Hirtelenében azt se tudta, hogy magát féltse-e a veszedelmes titkok tudása miatt, vagy a székelységért rebegjen inkább. Sárga, szürke lett, mintha az Úristen lélek nélkül tette volna ki a napra száradni.

Lázár István annál bizakodóbb volt.

— Most már felnyithatjuk a királyné szemeit. Ha megtudja ezt az aljasságot, visszahívja a generálist, s a székelység meg van mentve!

Hát itt volt éppen a baj!

— Ki nyitja fel a királyné szemeit?

— Maga a főkormányszék! — tartotta természetesnek Lázár. — Kötelessége!

De már erre a tapasztalatlanságra Cserei Elek megméngelődött.

— Te tán aludtál, amióta Szebenben vagy?... Mert kikből áll a főkormányszék? Kikben bizakodói?... A püspökben, az egykori udvari papban, a trónörökös nevelőjében, akiről a napokban mondta nyilvánosan a saját nagyprépostja, hogy ha csak látja is, méreggé válik az imádság a szájában?... Vagy gróf Lázárban, aki a királyné egyetlen intésére a saját halálos Ítéletét is aláírná? Az öreg teddideteddoda Haller Gábor nem számít, Teleki, Bethlen Miklós moccanni sem mernek! Maradnak a szászok! Bennök reménykedel?

A reménység piros madarai egyszerre színtelenné vál-

tak Lázár István előtt is. Sajnos, igaza van a vén, tapasztalt politikusnak, de a dolog ennyiben nem maradhat. Valamit mégis ki kell fundálni.

— Ha senki más nincs, hát itt van Elek bátyám!

— Én? — rémült meg Cserei Elek. — Én?... Engem az első szóra megfojtanának! Nekem nincs már hitelem se itt, se Bécsiben. A generális már a multkorjában megfenyegetett, hogy úgy vigyázzak, magamra, hogy könnyen zabkenyérre szorulhatok! Azzal vádolt, hogy ezek az instánciák, nem is Csíkban készültek, hanem az én házamnál... Láthatod, hogy a torkom már a szájában van!

Ezt el kelle Lázárnak ismernie.

— Akkor hát magam cselekszem! — vágta fel a fejét elszántan.

— Megbolondultál? — szeppent meg Cserei Elek. — Mit akarsz tenni?

— Ha más mód nincs, magam megyek a királynéhoz!

A szeknetárius úr gúnyosan felkacagott.

— Te — úgy látom, — erősen bízol a fehémépekben!

— Én nem a »fehérnépekben«, hanem a királynéban bízom! — pirult el a fiú a nyilvánvaló célzásra.

— Akkor várd meg, hogy mit ír »Felséges Anyád« a generális előterjesztésére, s aztán — mehetsz Bécsbe!

— Én bízom Őfelségében! — tört ki a királyhűség a fiúból.

— Azt úgy is kell! — hűtötte a forróságát a vén[1] róka Cserei Elek. — De ha eléje eresztenek Bécsben, engem ne említs előtte. Feleségem, családom van, s — a tömlődben hamar vénül az ember!...

Annyi haszna mégis volt a dologból Lázár Istvánnak, hogy a saját becsületét megmentette. Már nem tartotta senki árulónak Szebenben. Régi pajtásai megkövették és tisztelték. Baló Antit még neki kellett megvigasztalnia, úgy neki volt keseredve.

— Hol volt az eszem, hogy én rólad percig is elhittem, feltételezhettem ilyen szörnyűséget! A sírban is bántani fog!

Aztán, hogy újra összeédesedtek, ismét ketten figyelték a dolgok fejlődését.

Honnan tudták meg, honnan nem, egész Szűben nyíltan beszéltette, hogy mit csinált a generális. Csak a kormányszéki urak tettek úgy, mintha semmiről se hallottak volna, de titokban ők is lesték, mi lesz a merész cselekedet vége.

Feltűnést keltett, hogy a végzetes írásokat nem a rendes postával küldte a generális Bécsbe, hanem a legbizalmasabb emberét, Ernst alezredest felrendelte és ő vitte fel az egészet.

Erre már Lázár István is lehervadt. Tudta, hogy az alezredes ellátja a székelyek baját a királyné előtt, hiszen saját tapasztalataira hivatkozhatik, szem- és fültanú tesz ellenük. Az Isten maga se tudná megdönteni a csíki katonai parancsnokság jegyzőkönyveit, hiteles, pecsétes bizonyítékait.

Hetekig semmi hír nem jött Bécsből és a várakozás ellankadt, megfáradt. Annál inkább kezdett azonban megjönni a magyar urak bátorsága. Már titokban kezdtek ágaskodni, hogy nem hagyják annyiban, valamit tenni kéne mégis, de osztán leesett az első hó a fogarasi havasokra és mire valami értelmes dolgot kisüthettek volna, váratlanul meg is jött Bécsből az alezredes és magával hozta a királyné leiratát.

— Most már úgyis késő minden! — ernyedtek el az urak és várták, hogy mi jött az udvartól.

A tábornok azonban nem sietett az orrukra kötni, de a viselkedéséből ki lehetett venni, hogy kedve szerinti a válasz. Derűs, jókedvű volt és gyűlés helyett nagy vadászatokat rendezett a barátaival és hűséges híveivel a frecki erdőkben. Bruckenthal úrral együtt kacagták a magyarok szorongását. Valami afféle mondását is terjesztették a kancellárnak, hogy ezután azt tehetik Erdéllyel, amit akarnak, mert senki útjukba nem állhat, ha akkora úr is az illető, hogy balzsamoztatja a köntösét és Párisból hozatja az ingét... De ezt — mondom — nem tehetett ellenőrizni. Ugyan nehezteltek miatta a magyar urak és egyik-másik arra gondolt, hogy majd a főkormányszéki gyűlésen számon kérik, de a gyűlés nem úgy »ütött ki«, ahogy gondolták.

A tábornok alig biccentett a fejével a magyarok felé, s le se ejtették magukat tisztességesen a kényelmes stallumokba, máris elővétette az elnök a királyné levelét, amit állva kellett végighallgatni. Halmágyi uram olvasta fel az izgatottságtól rezegő torokkal:

»...A szélybeli katonaság ügyében pedig hozzám juttatott jelentésekből tetszéssel értettük meg buzgóságtokat és kegyesen parancsoljuk, hogy a továbbiakban is hasonló hűséggel és lelkességgel járjatok el!...«

A mézes madzagot végighúzta a királyné az urak száján, akik nekidüllesztették mellüket az igének és úgy hallgatta mindenik, mintha egyenesen róla számolna be a királyné a többiek előtt. Helyeslően mordultak fel, mikor őfelsége gr. Mikes Antalnak »jó magaviseletéért komplacenciáját jelentette* és hivatali előnyt helyezett kilátásba azoknak, kik a határőrség ügyét előmozdítják...

Hát ezt szívesen hallgatták, de ezután jött a nagy meglepetés. Maga a felolvasó Halmágyi uram sem akairt hinni a szemeinek, mikor látta a fehéren a feketét, hogy őfelsége Bornemisza Pál csíki főkirálybírót, mert «ellenszegült a királyi akaratnak*, keményen megfeddi és ha ez nem volna elég, hivatalától való megfosztással fenyegeti meg, Gyergyó és Kászon alkirálybíráit kímélet nélkül megpirongatja, Boros Ferenc és Szabó Ferenc királybírákat pedig kímélet nélkül felfüggeszti hivataluktól, mert «vakmerőségük nem kerülheti el a büntetést*.

»Egyebekben pedig királyi kegyelmünk!...«

Az urak némán zökkentek le a helyükre és egy sem volt köztük, ki fel merte volna tátani a száját, pedig még a szászokat is meglepte az udvar kapkodása és következetlensége. Hogyne!... Két hónapja sincs, hogy ugyanezen a helyen ugyanazokat dicsérte meg és biztosította kegyelméről a királyné, akiket most ártatlanul megbüntetett, a most kitüntetett háromszéki királybírót, Mikes grófot pedig a sárga földig legyalázta. Mindezeknek a végén akkor is, most is kijelenti Őfelsége, hogy határőrségre senkit se akar kényszeríteni, s mindenki szabadon jelentse ki, hogy akar-e katona lenni, vagy nem!

— No, szép önkéntesség! — pottyantotta el Halmágyi

uram, de ő is inkább az ingének súgta, hogy senki meg ne hallja.

Legfelháborítóbb volt mégis a két alcsíki királybíró, a Boros és Szabó urak elleni kegyetlen ítélet, akiket éppen amiatt dúlt meg a nép, fosztott ki mindenéből és lövöldözött meg, mert a katonasággal a királyné ügyében buzgólkodtak és most őfelsége ráadásul még hivataluktól is megfosztja. Szépen meghálálta az áldozatukat!

Ha fel is rémlett a főkormányszéki urakban ez a sok igazságtalanság, szót tenni miatta nem mertek. Nagyhirtelen, meghunyászkodva tudomásul vették a királyné levelét és egymásra se nézve siettek haza, hogy még beszélniük se kelljen róla.

A vén Cserei Elek éppen csak odasuttintotta Lázár Istvánnak, hogy: — »Mikor indulsz Bécsbe, Pista fiam?« — de ő is áldotta az őrangyalát, hogy első felhevülésében nem csinált valami bolondot, pedig a napokban még a saját feleségének is el kellett menekülnie Madéfalváról, úgy megnehezedtek otthon az állapotok. Még őt is halállal fenyegették.

— Csíknak a nevit se ejtsd ki többet, asszony, senki előtt! — futott haza ijedten a gyűlésről, hogy még idejében befogja a felesége száját.

Az egyetlen Lázár Istvánban volt annyi bátorság, hogy hiába hivatta, többet nem ment a generálishoz szolgálattételre.

Este, mikor Baló Anti kereste a szállásán, hogy a bánatát kibeszélje, felháborodását elmondja valakinek, frau Kirsch azzal fogadta, hogy még a délben lóra ült és elvágtatott. Ö bizony nem tudja, hogy hová!

XV.

Váltott posták hordták Csíkba a meghunyászkodó főkormányszék szigorú rendeletéit. A generális és 'barátja, a kancellár, azt hitték, hogy most végleg elbánhatnak a csíki nemességgel. A főkormányszék mindent jóvá hagyott. A katonatiszteknek titkos, bizalmas utasítások

mentek és ők meg is tették a magukét. A szék fenekestől felfordult. Alig volt nap, hogy a katonák valakit meg ne rohantak volna és fel ne prédáltak volna a nemes urak közül. Bors Tamásnak a házát darabokra vágták, Abaffi Ferencnek se hagytak tűérőt se, s a két Czikó is csak a puszta életét menthette meg valahogy. A falvak rettegtek a garázda katonáktól és félig agyonvert szerencsétlen emberek hevertek az utak sáncában. A nap-nap után megújuló sok szenvedés, szoirongattatás és bántalmak teljessé tették a fejetlenséget. A becsapott, kizsarolt és megkínzott nép elméje elborult, hol ebben, hol abban a faluban ütötte fel fejét a lázadás. Akik nem bírták tovább, mindenüket ott hagyva átszöktek Moldvába. Még örültek is a széki urak, amikor Túri királybíró gyűlésre hívta Somlyóra, hogy határozzanak a főkormányszéki parancsok dolgában. Legalább leszámolnak az elviselhetetlen helyzettel, s ha egyebet nem is tehetnek, legalább megmondják a véleményüket Szebennek.

Olyan hideg szakadt ezen a télen Csíkra, hogy a madár röptében fagyott meg a levegőben s a méteres hó nem törött be a lovasemiber súlya alatt, de azért egyetlen tisztviselő el nem maradt a gyűlésről, tudták, hogy ha most nem tesznek valamit, végük van. Félig megfagyva állítottak be a kántorházba, előbb a gyergyaiak Fekete Túrival és Balog Istvánnal, a jegyzővel az élükön, a valóságos asszeszorok, a két László, János és András, Baló Ferenc, Puskás Jakab, Simó Ferenc, s mellettük a számfelettiek: Mikó László, Böge Márton, Bernád Abrahám, utánuk a kászoni alkirálybíró, Blási István, Sándor László, Csedő Dávid, Boros Elek, Kászoni Mihály, Bors Lázár, a felprédáit Abaffi Ferenc s a két Czikó Mindszentről és mások, sokan. Alig fértek el a kicsi házban.

Alig zökkennek le a helyükre, nyílik az ajtó és egy hadnagy lépik be rajta. Meg se billenti a fövegét, egyenesen oda feszeng Fekete Túrihoz és ráförmed:

— Mi jogon gyűltek össze az urak?

Fekete Túri még feketébb lesz a méregtől.

— Mi jogon kérdi az úr?

— Engem Carato alezredes úr küldött! Tudni akarja,

hogy mi a gyűlés tárgya és miféle rendelet érkezett a főkormányszéktől !

A jogtalan beavatkozás, s a hadnagyocska kihívó fellépése vérig háborítja az urakat. A vérmes, nagydarab Bors Lázár alig bírja türtőztetni magát, hogy nyakánál fogva ki ne hajítsa a tisztecskét, mint a kutyakölyköt. Duzzadt, vörös arccal így is a szavával szinte legázolja:

— Mondd meg öcsém a gazdádnak, hogy semmi beleszólása a dolgunkba!

A hadnagy gúnyosan méri végig a testes csíki medvét, akinek ütésre szorított öklein reped meg a bőr aZ indulattól.

— Ki ön, hogy így mer velem beszélni?

— Bors Lázárral beszélsz az ebadta, az új királybíróval, ha tudni akarod!

A hadnagy kurtán, fenyegetően felkacag és búcsúvétlen kifordul az ajtón.

Az urak meglepetten utána néznek. Bánkfalvi Kovács Tamás, a szék jegyzője aggódva pillant át az asztalon az új királybíróra:

— Nó, te ugyan hamar megtartád a program beszédedet! Okulhatunk belőle!

A többinek is tetszik az új királybíró bátorsága. Csak Fekete Túri markolja gondütötten az üstökét és mikor az urak lelohadnak, baljós szemeit Bors Lázár felé fordítja:

— Nó Lázár! te sem eresztesz szakállat a királybírói székben... Kezdjünk hozzá, uraim!

Rendelet van elég. A jegyző egymásután olvassa:

»A gubernium Csíkszék tisztjeinek!

Vettük Delnén tartott ülésükből írt előterjesztésüket, amelyet nem lehet eléggé helyteleníteni. A rend és béke fenntartása főkép a tisztviselőktől függ. Akik, ha hivatalos kötelességük szerint az üdvös rendeleteknek engedelmeskednek, s a legmagasabb szándékot a néppel megértetik, nem csak a népet tartják meg otthon, hanem a panaszokat orvosolván, a régi egyetértést és a békés együttélést a határőrökkel is biztosíthatják!...»

— Farizeusok! — kiált fel Csedő Dávid a képmutató leckéztetésre.

A rendeletet lenyelik.

A másik leirat azzal biztatja őket, hogy akik a határőrség felállításánál érdemeket szereznek, a polgári, kamarai és más hivatalokban előnyben részesülnek.

Azon már csak kacagni lehet, hogy népük elárulására, jogaik feladására vesztegetéssel akarja rábírni a főkormányszék.

— A kezembe se vennék ilyen piszkot! — köpik ki undorodva Blási István, haragos szemet vetve a széki jegyzőre.

— Van itt olyan is, ami bátyámat érdekli közelről! — vág vissza Kovács Tamás és mindjárt olvassa is a királyi leiratot, hogy a kászonszéki királybíró ellen meggondolatlan nyilatkozatai miatt beadott feljelentés azzal küldetik le, hogy Szebenbe idézzék és ha a vád tanukkal igazolható, perbe fogassék, hogy méltó büntetését elnyerje.

— Állok elébe! — önérzeteskedik a királybíró, de azért: elsápad és megjuhászodik.

A két másik királybíró, Boros és Szabó urak felfüggesztése már nem meglepetés. Az egész ország tud róla. Mikor a jegyző felolvassa a királyi végzést, Fekete Túri felteszi a kérdést:

— Kíván valaki hozzá szólni?

Az urak némán hallgatnak.

Fekete Túri veszedelmesen elsötétedik:

— No, ha nem, akkor írja jegyző úr: «Tudomásul vesszük, mert Csík két igaz emberének becsülete védelmében senkinek se vala egy szava se!...«

Az arcok elfehérednek, a verejték kiül a nemes urak homlokára, de mire magukhoz térhetnének, Fekete Túri már diktálja is a jegyzőnek:

— Ha leírtad, Tamás, azt is írd hozzá, hogy én, Gyergyó királybírája, tisztemről ezennel lemondok, mert ez a. legkevesebb, amivel jó hírünknek, igaztalanul meghurcolt barátainknak, s önmagámnak tartozom!...

Az urak azt se tudják, hogy mikor állottak fel, csak lihegnek dúltan, feltúrt hajjal, szakállukra csepegő sírással és Túrin kívül semmit sem látnak a világból. Egyszerre mintha megtisztultak volna, elmúlt volna felőlük a sok

gond, megaláztatások, az élet nyomorultsága és mintha meglátták volna az új jövendőt. Senki se veszi észre, hogy megrettenve belépik az ajtón a kántor. A vén esperes halottá fagyott teste, Istenbe merülve, imádkozva fekszik a földön és egymásba kapcsolt viaszk-ujjait a halál se tudná egymástól eltépni. Kovács Tamás, a jegyző, maga se tudja, mikor törte össze a pennáját. A gyergyói Puskás Jakab Fekete Túri mellére fekszik. A többinek szájához szárad a nyelve a belső lángtól, a rémült kántor kétszer is hiába kiáltja: — »Uraim, meneküljenek, mert a nép fellázadt! Fellázadt, uraim! Tele van egész Somlyó fegyveres emberrel! Az Istenért mentsék magukat, tekintetes urak!«

Mire felocsúdnak és megértik, hogy mi történt odakint, már roppan is a bezárt kapu és nyolc-tíz fegyveres katona omlik be rajta.

Senki nem mer útjokba állani és durván kivágják a kántorház ajtaját. A tanácskozó urak láttára kissé megtorpannak. Ök is tudják, hogy századok alatt ilyen hallatlan vakmerőség nem történt. Fekete Túri magából kikelten pattan elébük:

— Mit akarnak kendtek itten?

Az emberek farkasszemet néznek az urakkal. Elszánt alakok, megvadult havasi farkasok, kik prédára találtak. A düh, bosszú, szenvedély, dorbézolás és a kezükön száradt sok gazság kiirtott bennük minden emberi érzést, arcukról lemarta a húst és méltóságuk minden díszét. Egyelőre azonban paraszt óvatossággal azt felelik, hogy tudni akarják a gyűlés okát és követelik a felsőbbség rendeletéit.

A királybíró tudja, hogy az életével játszik, de zord, kemény, hajthatatlan marad. Az engedékeny szót, magyarázkodást félelemnek vennék, s akkor semmi meg nem mentené az urakat. Ismeri őket, mert a fajtája, székelyek állanak előtte, nem sérti meg, de nem is kíméli őket.

— Miféle vakmerőség ez?... Világszemete vagytok-e, hogy fegyverrel törtök a gyűlésre, mikor a ti sorsotok jobbításán munkálkodik?

Nehányan meghunyászkodnak, de a vezetőjük, ritkabajszú, nagydarab, veres ember, elrázza öklét a királybíró orra előtt:

— Még ugatni mertek, kutyák? ... Hát nem ti »munkáltátak« úgy a sorsunkat, hogy ide jutottunk? ... Nem ti voltatok-e, kik ötszáz forint büntetéssel, fő- és jószágvesztésekkel ijesztettetek minket a fegyverfelvételre? A nép árulói vagytok, de most kiránt unk a bőrötökből!

Sándor László nem bírja tovább hallgatni. Ismeri a lázadót, az ő falujából való, az ő embere volt.

— Szégyenlem magam miattad, Incze Dávid! ... Én eddig értelmes, tisztességes, becsületes embernek ismertelek!

— Én szégyenlem, hogy itt látom, Laci úrfi! — vág vissza az ember.

Jó ötvenes férfi már a királybíró, de a falujában ma is «Laci úrfi«, mint pendelyes kölyök korában.

— Ha valami panaszotok van, adjátok be írásban, — csendesíti a felgerjedt embert, — azért vagyunk itt, hogy eligazítsuk!

A vörös ember szája nagyokat mozdul, de lenyeli a szót. Meg tudna ő felelni, nagy tüzet tudna tenni ő az urak hasára, de mi a fenét csináljon, ha már Laci úrfi is köztük van!

— Hát akkor beadjuk! — dörgi. — De tudom, hogy nem köszönik meg! — fenyegetőzik és kifordul az ajtón.

A küszöbről mégis visszafordul egy szóra.

— Hé uram, Sándor László!... Te mindig jóemberem voltál, kár volna, hogy itt pusztulj a többivel! Jere velem! Haza viszlek, hogy a hajadszála se görbül meg. Jere! Most még nem késő, de ha kihúztam a lábam innen, többé ember élve ki nem megy!

Az urak elfehérednek. Sándor László is pillanatra megrebben, de nem hátrál meg.

— Én itt maradok, Dávid!... Ha meg kell halni, hát meghalunk!

Tetszik a bátorság a lázadó székelynek.

— Kár!... Bizonyisten kár! — nézi a jóemberét és nehéz sóhajtás tör elő széles melléből. — Hej, ha a többiek is ilyenek volnának!... Mindegy, nó! — nyugszik bele. — Osztán reám ne vessen! Én megtettem a magamét!

Kezet nyújt a királybírónak és büszkén kiegyenesedik. Alig fér ki a rongyos levélajtón.

Önkéntelen szeretettel néznek utána az urak. Elkeseredett, félrevezetett lázadó és mégsem lehet rá haragudni.

— Milyen nagy még bűnében is a székely! — bólogat elgondolkozva az öreg Szász János esperes úr.

A megrémült kántor azonban újabb hírekkel ijeszti az urakat. Fekete az út a néptől és úgy hallja, hogy szomszédos falvak is Somlyóra készülnek. Mondaná az uraknak, hogy meneküljenek, de már ez is lehetetlen, mert a kaput fegyveres strázsákkal rakták meg, s a ház is körül van véve. Abban bízott, hogy a nagy hideg hazaűzi őket, de ezek a havasi medvék szokva vannak a hideghez, hóhoz. Az események úgy ijedtét vették a szerencsétlen kántornak, hogy még Túri uramnak kell vigasztalnia.

— Ne tartson semmitől! Csak ijesztgetnek.

Kívül azonban lövések dördülnek, a tömeg fenyegető moraja erősödik és mind sűrűbben gomolyognak az ablak alatt. Lompos, feketearcú, kiéhezett, önmagukból kiforgatott, vad alakok. Bajszuk jég, a sapka hegyétől lábujjukig csillogó zúzmara fedi és szinte pirosán lövel ki szájukból az átok, káromkodás és egyéb mocskos szó. A pokol elkárhozott virágai, kik rászabadultak erre a szerencsétlen földre. Borzongató és félelmes még látni is őket.

— Bizonyosan ölni fognak! — les ki rájuk szentgyörgyi Csedő Dávid és senki sem meri megcáfolni.

Tétlenül és tehetetlenül ülnek az urak helyükön, míg a követek visszajönnek.

A veres ember írást vet az asztalra, bánkfalvi Kovács Tamás, a jegyző, mindjárt igyekszik is értelmét venni a zavarosan szerkesztett iratnak, de a lázadó leinti:

— Ne kénlódjék vele!... Szóval is elmondhatom, mi van benne!

Nekihúzakodik a szónak, ránt egyet a harisnyaszíjján és szőrös ökleivel döngetni kezdi az asztalt.

— Követeljük, hogy az adót, amit az utolsó huszonhárom esztendő alatt fizettünk, a sok ingyen fa árát, a kvártélyházak költségeit, a közmunkák díját fizessék visszsza! De ebbe a hejbe!

Nem szerencsés a tűzzel játszani. Fekete Túri szelíden próbálja magyarázni, hogy nem igazságos, amit kérnek,

mert ezek a sérelmek még abból az időből valók, amikor közülük senki se volt tisztviselő, de azt tanácsolja, hogy kívánságaikat terjesszék felsőbb helyre, s ők szívesen pártolják.

— Pénzt ide! — dördül rájuk a követ. — Addig nem mozdulunk.

Ennyi pénz azonban nincs kéznél. Mások is megpróbálják okosan beszélni a két követtel, de azok se fenyegetésre, se jajszóra nem hajtanak.

— Vagy fizettek, vagy meghaltok!

Azzal távoznak, hogy rájuk gyújtják a házat.

— Dísznóperzselés lesz! — fenyegetőznek.

A helyzet percről-percre súlyosabb. Míg a nép kívül a követekkel tanácskozik, az urak észrevétlenül átszökdösnek a papi házba. Az kőből van. Biztonságosabb.

A menekülés még jobban felizgatja a tömeget.

— Ki kell egyenkint vonogatni őket, — üvöltik — és kést kell verni a torkukba.

Szerencsére százhúsz fegyveres áll a kapuban. így belőnek az ablakon.

Nagy szorongatásukban egy gyermek fenekére ragasztva levelet küldenek Carato alezredeshez, Csík katonai parancsnokához és porig alázkodva könyörögnek az urak segítségért.

A tiszt gúnyosan felkacag, mikor megkapja a levelet. Esze ágában sincs megszabadítani a szorongatott urakat. Lelke mélyéből gyűlöli ezeket a kevély, rátarti székely nemeseket. Egész nap lesi, várja a hírt, hogy a felbőszült tömeg felkoncolta őket. Jobb újságot nem írhatna a generá*f* lisnak. Bizonyosan előléptetik. Nehány főkolompost vasba veret a lázadók közül, s a megriadt néppel könnyű lesz felvétetni a fegyvert. Az urak levele jó alkalom, hogy elhárítsa magáról a felelősséget és kötelesség-mulasztás miatt ne vonhassák felelősségre. Kitűnő terve van rá. Két kapitányt és egy hadnagyot magával visz, akik majd, — ha sor kerülne rá, — igazolni fogják őt.

— Az urak velem tartanak! — parancsolja. — Állítólag a nép fenyegetően viselkedik a székgyűlés tagjaival

szemben. Személyesen akarok meggyőződni, hogy biztonságukról történt-e gondolkodás.

Azonnal lóra ülnek. Vasasnémet katonák kisérik. A hír végigfut a tömegen. Kürtszó harsan, s a faluban állomásozó rendes katonaság is kivonul.

A kürtszóra Fekete Túri az átlőtt ablakhoz lépik. Az urak bizakodnak.

— Végre!

A katonák élén feszengő hadnagy már a parancsot várja, hogy megtisztítsa az utcát a lázadóktól, de az alezredes nyugodtan a veleálló tisztekhez fordul:

— Láthatják az urak, hogy a széki tisztviselőket fegyveres katonák őrzik!... Azt hiszem, hogy egyéb intézkedésre nincs szükség. Haza mehetünk.

A tömeg szemében öröm csillan fel, hiszen világos, hogy a katonai főparancsnok helyesli, akarja, amit cselekszenek.

Fekete Túri komoran visszalépik az ablaktól és csak annyit mond:

— Gazember!

A másik királybíró lemondóan int:

— Halálra vagyunk ítélve!...

Lassan leszáll az éccaka.

A sötét éj minden félelmét és bizonytalanságát végig kellett szenvedniök Csík urainak. A nép tapodtat sem mozdult a kapuk elől. Az út két partján máglyatüzeket gyújtott és a szennyes hóban tapogva fagyoskodott. Éjfél körül elfogyott a lázadók türelme. Valaki kiadta a jelszót:

— Végezzünk velük!

A tömeg megmozdult, hogy betörjön a kapun, de a végzetes pillanatban egy hatalmas, veres ember szembefordult vele.

— Állj!

Az előlállók megtorpannak és megütődve bámulnak rá az ellenkező emberre, aki elszántan védi a kaput.

— Megbolondultál, Incze Dávid?

A lázadóvezér nem tágít:

— Így nem!... Gyilkolni nem szabad! Reggel majd,

ha itt lesz Csák népe, halálra ítéljük őket és kivégezzük. Úgy nem bánom!

— Igaza van! — helyesli valaki és a tömeg is lassan megnyugszik. Félelmes azonban a nyugalmuk, mert e perctől kezdve a megfogadott halál ült velük a tűz mellett. A felverő lángok fényénél jól lehetett látni, hogy az előbb még csak elkeseredett emberek hogyan alakulnak át gyilkosokká. Némelyiknél hamar megtörtént a belső átváltozás, mások hosszasan küzdöttek önmagukkal, eddigi világukkal. Voltak, akik ijedten hazaszökdöstek, de a többség kitartott és olyan vésztjósló tompán morgott az embertömeg, mintha az ördög hasa korogna.

Valahonnan egy cseber pálinkát hoztak és mohón vetették rá magukat, hogy fel-feltörő lelkiismeretüket elnémítsák. Belekáromkodtak az italba, hogy pokolibb legyen és csakhamar kivetkőztek emberi mivoltukból. Nehányan eldültek a tűz mellett. A legényemberek rekedten nótát kezdtek bőgni, míg szájuk a rettentő hidegben tehetetlenre nem fagyott.

— Ebből ibaj lesz! — töprengett a nagy veres ember, s addig nézte a lobogó tüzet, míg belevakult. Látszott rajta, hogy nehéz válságon megy át. Hirtelen határozott. Elszántán a kapuhoz lépett.

— Te mit akarsz, Dávid? — bámultak az őrök.

A lázadóvezér félretolta őket és nehéz léptekkel végigbandukolt az udvaron. Az ajtónál azonban egyszerre hátratántorodott és lekapta fövegét.

Szentséges Isten!

Az ajtokilincsre a felfeszített Krisztus szent keresztje volt reákötözve.

Az öreg pap cselekedte, hogy védje az ártatlanokat.

A lázadó nem mert kezet vetni rá. Megverte az ajtót és fojtott hangon bekiáltott:

— Hé! Tekéntetes urak!

Kevés tétovázás után a zár fordult és az óvatosan nyitott ajtóban megjelent fehér templomi karingben, vállán violaszin stólában, pirosbojtos biretummal a fején az öreg esperes. Nyugodt, mondhatni átszellemült volt, mintha most kelt volna fel Isten mellől az aszúitól.

— Mit akarsz, fiam!

— Sándor László úrral szeretnék beszélni — gör nyedt meg a darabos ember.

Az öreg pap megcsóválta a fejét.

— Rosszkor jöttél, édes fiam!

— Miért?

— Mert az urak éppen gyónnak!

— Gyónnak? — lepődött meg az ember.

— Igen!... Készülnek a halálra!

Az ember tompán elismételte:

— Készülnek a halálra!

És lehajtott fővel lépett be a szobába. Nem mert a csendesen ott álló urakra nézni, míg Sándor László meg nem szólította:

— Mit akarsz, Dávid?

Incze Dávid zavartan markolászta a sipkáját.

— Én... én csak azt akarom mondani, hogy... készüljenek a halálra... Nem akartam, hogy készületlenül álljanak Isten elé, de látom elkéstem!

Az urak tudták, hogy az utolsó pillanat elkövetkezett, mégis elcsüggesztette a bizonyosság. Ügy nézték a halál követét, mint a kísértetet és csodálkoztak önmagukon, hogy — nem haragszanak rá. Még jól is esik, hogy látják. Bíznak -benne, mintha nem a korábbi gyűlöletet, káromkodást, mocskot fröcskölő szájú lázadó állana velük szemben, hanem egyetlen reménységük, akire éppen vártak. Érthetetlen volt, de jól esett ez a nyugalom, ami ez ember láttára megszállotta őket. Csak egyedül a Sándor László hangjában volt benne a nehéz vád:

— Hát ezért jöttél, Dávid?

Az ember szeme szárazon ég és nyugtalan, mint a tőrbe esett vadé.

— Nemcsak ezért!... El akarok búcsúzni Laci úrfitól, hiszen örökké jóemberem volt!

Ez újság. Sándor László mohón kap rajta.

— Hova készülsz, Dávid?

A székely a kedvesen mondott szóra megnyugszik. Úgy válaszol, mintha csak ide a szomszédba menne.

— Idegön országba! Megyek Móduvába! Nekem elég

volt! Így is hóttig szégyenlem, amit cselekedtem... Ha az urak nekem meg tudnának bocsátani!...

Úgy mondja, mintha a bocsánatot nem is merné remélleni.

Sándor László összerázkódik, aztán büszkén végignéz az ő »jóember«-én, de ő is csak a maga nevében meri bíztatni:

— Én nem haragszom, Dávid!

Fekete Túri, a gyergyai királybíró hirtelen kiválik az urak közül. Nem szól semmit, csak addig nézi az előtte álló embert, míg kibuggyan a könny a szeméből, aztán kezét veti eléje és a két kemény marok összeroppan.

Az urak lehajtják fejüket, mintha áldozatra csendítettek volna.

A székely hirtelen elszakítja magát a királybírótól és nehéz, kínos léptekkel elindul. Az ajtóban azonban mégegyszer megáll, visszanéz és elkárhozott arccal felsóhajt:

— Könnyű az uraknak, mert csak — meg kell halniok!

Mindenki érzi, tudja, mi van a különös mondás mögött.

Az ajtó döndül az eltávozó, idegen földre készülő lázadó mögött.

Az urak továbbra is lehajtott fővel állanak. Fekete Túri azonban gondütötten, rücskök homlokkal, felfelé borzadó hajjal az urakhoz fordul:

— Tudjátok-e, hogy egy halott székely mene ki az ajtón? ... Bár ne kellett volna megérnem!... Utána megy a másik halott székely, a harmadik, a századik, ezredik!... Bár ne kellett volna megérnem!...

Senki sem felel. A gondolat leigázott mindenkit. Az éjszakában a nép elvérzésének hosszú útja látszik és nem lehet a végéig követni a sort, amely a lázadó székely nyomában elindul... Már senki sem törődik a halállal, a reáváró sorssal, mióta megvillant előttük a történelem fekete lovának patkóütötte szikrája ...

Háromszor égtek le a gyertyák a tartójukban, mire a »barát feje«, a Kissomlyó tar hegye világosodni kezdett.

Felvirradt.

Az ülőhelyükben elgyökkintő, testileg-lelkileg elcsigázott urak megmozdulnak székeiken, a fenyőfa-dézsában hozott gyantaillatú vízből meghintik égő szemeiket, hogy valamennyire felfrissüljenek. Fekete Túri órák óta az ablaknál áll és nézi, hogyan ömlenek le a hegyekről a szomszéd falvak fegyveresei és mint nő percről-percre a lázadás hulláma; de nem szól, hogy ne rontsa társai kedvét. Csendesen azonban odaszól a széki jegyzőnek:

— Tamás! írd meg a kötelezvényt, hogy minden kívánságukat teljesítjük!

Az urak megrebbennek, de a két Czikó még a halálveszedelemben is tiltakozik:

— Én nem szavazom meg! Nem mernek a kutyák rám törni!

A királybíró hidegen figyelmezteti:

— Nézzetek csak ki az ablakon!

Mind az ablakhoz tolulnak és megrendülve látják, hogy Pál atya, a ferences gvárdián egy másik baráttal hajadonfővel a hóban térdel és felfogott kézzel valósággal imádkozik a lázadókhoz, hogy könyörületre bírja őket. A könny megfagy az arcán, tonzurája jeges, fekete bő csuhája zuzmarás, maga félholt, már beszélni se tud, csak kezeivel mutogat az egek felé.

A lázadók azonban nem moccannak a kapu elől. Az öreg papot nem bántják, de nyomában igyekvő szerzetest félrerugják a sáncba.

Fekete Túri keserűen figyelmezteti a jegyzőt:

— Siess Tamás, különben nem lesz időd bevégezni!

A nép hangulata pillanatonként változik. Minden újonnan érkező ember új haragot, új szenvedélyt hoz. Már a vén barát is a papiház falához sodorva sír. Lapos és aszott szegény, csak fekete árny a falon, mintha az úton végigsziguldó vihar freccsentette volna oda.

Közben az irat elkészül. A vén esperes vállalkozik, hogy átadja a népnek.

A lázadók azonban nincsenek megelégedve vele.

— A papiros csak papiros! — üvöltik. — Állítsanak kezeseket!

Sándor László, szentmihályi Sándor Gáspár és szent-

györgyi Csedő Dávid vállalják a kezességet. Ha nem teljesítenék az urak az ígéretet, az ő birtokukból elégíthetik ki magukat a lázadók.

Ez se elég.

Most már fejenként egy garast kérnek az éjjeli kapuőrzésért.

Megígérik, de már késő. Közben ugyanis az a hír terjed el, hogy az urak titokban fegyverre szólították a hozzuk húzó népet és ez már szét is verte a Pálfalvára törő· társaikat.

— Hát ezért volt a nagy engedékenység! — zúdulnak fel a lázadók. — Tudták, hogy úgyis visszaveszik!· Aljas gazemberek, néphóhérok, jobbágynyúzók! Ha megszabadulnak, ők húzatnak fel minket az első fára! Haljanak meg!

Pillanatra olyan néma csend lesz, mintha maguk is megijedtek volna attól, amit mondottak.

*

Zöld Pétert, a papot, Szentmártonban érte a lázadás híre. Éppen azon fáradozott, hogy a két felfüggesztett királybírót nyílt ellenállásra bírja és a nép élére állítsa. Hiába igyekezett azonban rábeszélni a vén Szabó Ferencet, az öreg kitért előle.

— Boros lássa, hogy mit csinál, de nekem hagyjatok békét! Még azt hihetnék Szebenben s Bécsben, hogy boszszúból cselekszem. Ha elcsaptak a királybíróságból, hát elcsaptak! Arra számítanak ők is, amit te tanácsolsz, hogy a nép élére állok, s aztán perbe foghatnak, tönkre tehetnek. Jól kiagyalták, hogyan tegyenek lehetetlenné, hogy még a saját ingemnek se merjek tanácsot adni.

Erre már Zöld Péter sem szólhatott semmiit. Igaza van! Tapasztalt, nagyeszű ember ez a vén Szabó Ferenc.

— Csak az ügyet gyengíteném, ha beleártanám magamat! — beszélte tovább a volt királybíró.

Boros Ferenccel se boldogult a pap. Alig hozta szóba a dolgot, az elcsapott királybíró rátámadt:

— Eltakarodj a szemem elől, Péter!... Még, hogy én álljak ennek a piszkos, nyomorult hordának az élére? Tán,

hogy én is velük üvöltsem: »Üsd, vágd ebadta nemeseit! Eleget húztak-vontak az életben!*

Elkeseredetten felkacagott.

— Ejjó!... Ajtóim bevágják, házam rombadöntik, egy széket épen nem hagynak, egy elkódorgott sánta borjún kívül egyebem nem maradt s magam s családom ingbengatyában alig tudunk elmenekülni előlük, lábam lefagy a hidegben, feleségem azóta is az ágyat nyomja; most még én álljak az élükre!... Hijj azt a Fennvalópilátusát a buta fejednek! Mingyárt kivetlek az életemről!

Éppen — mondom — a két úr ádázkodásait hallgatta Zöld Péter, mikor jött egy lélekzeteszakadt ember a hírrel, hogy mi történt Somlyón az urakkal. Megfestette a veszedelmet, úgy, hogy ha csak fele is igaz, száz esztendeig is lesz mit beszélni róla.

Nem az az ember Zöld Péter, hogy sokáig teketóriázzék. Mindjárt felfordul a lovára és csak a falu végén jut eszébe, hogy tisztességesen el se búcsúzott az elcsapott királybírótól.

Futólag látja, hogy a falvak mindenütt fel vannak bojdúlva, az urakat szorongatják. Zöld Péter azonban nem áll meg sehol, míg a gőzölgő lovacskán Somlyóra nem érkezik.

— Az Istenért, hagyjátok abba, atyafiak! — szökik magabízón az első csoporthoz, de pillanat alatt lerántják a lóról. Nem ismerik fel benne a papot, mert szokott állöltözetében van: az apja fehér harisnyájában, kurtijában, erdőlő, égett zekéjében. Ez egyszer szerencséje, hogy az örege viseltes bárányborsapkája van a fején s nem a ficermántos papi fövege, mert egy felcsíki ember nekikáromkodik, s úgy sújtja főibe puskája agyával, hogy Péter pap elnyúlik a havon.

Egyéb baja nincs, csak ötfelől is szivárog a vér a sapka alól.

Valaki jótétlélek behúzza a közeli házba.

— Ezt biza leüték! — magyarázza a háziaknak. — Gondolám, hogy ennyi elég neki, miért fagyjon meg a szerencsétlen! — s ott hagyja a kanapén, ahová lehajította.

A gazda, — időtöltött ember s csak azért nincs künn

az úton a többivel, — meg sem mozdul a cserepes mellől, hanem csak rápillant a sebesültre:

— Ennek mért láták el a baját?

— Azért, mert az urakkal tart! — mondja, aki hozta.

— Akkor eltakarítsd innen! — hetiken fel a házigazda, de ebben a pillanatban felesége összecsapja kezeit:

— Jézusmáriám! Hiszen ez a szentléleki tisztelendúr!

Erre már a vénember is felemelkedik a kicsi likas székről.

Szentkereszt legyen velünk, csakugyan a szentléleki pap. Igaz, hogy nincs ébren, de azért a vén székely lekapja a sapkáját:

— Dicsértessék az Ürjézuskrisztus tisztelendúr! Nó, magát istenesen fejen felejtették!... Pap létére kicsi esze van, hogy ilyenkor nem tud otthon ülni a fenekén a jó zsíros ekklézsiában!

— Jaj, lelkem fiam! — sápítozik az öreg asszony a seb láttára, mintha a pap az ő gyermeke volna. — Szakadjon le tőből a keze, aki ezt tette! — húzza ki a kasztén fiókját, hogy gyolcsot keressen. Túrkál a »fejér« között, hogy mit áldozzon fel, s végül is az ura egyik kigyérült kendergatyáját hasogatja szét »kötöző«-nek. Ügyis megtéríti a pap, ha egy csepp tisztesség, van benne.

Valahogy kimossák a sebet, meszet vakarnak rá a falról, pókhálót tesznek rá, s ahogy tudják, összeabroncsozzák a pap fejét.

— Az ember az odorból szénát hány le, kényelmes fekvőhelyet készít a szánban a sebesültnek, hogy haza vigye, míg a forróság kitör rajta. Egy pap nem fekhetik egyszerű falusi házban! Az is lehetséges, hogy meghal, s akkor ugyanvalóst jó, ha otthon van. A vénasszpny olyan párnát keres a feje alá, amit akkor se kell sajnálni, ha elvéreződik, s a még mindig eszméletlen papot beemelik a szánba, leterítik egy lomos csergével, amivel akár karácsony éjszakáján is el lehetne hálni a havon. Az ember is felmászik az ülésbe, s a borsika ostornyéllel ráhúz a lusta, lépéshez szokott lovacskákra s visszaszól az asszonynak:

— Tedd bé a kaput, Mári! — s már az úton ácsorgó

fegyveres népet téringeti: — Félre az útból, hé! A súly a szemeteket, nem látjátok, hogy nehéz beteget viszek!

A közeli faluig hátra sem néz, de Taplocán túl unalmas, hosszú mező következik, az út is nehéz s az öreg székely nem állja meg, hogy ne beszélgessen. Az nem tesz semmit, hogy a sebesült eszméletlen, a fő az, hogy ő egy pap előtt is »meg tudja mutatni», hogy ész dolgában nem akárki.

— Ebben a nép ügyében is rosszul gondolkoznak az urak! — magyarázgatja vissza az eszméletlen papnak, ki olyan, mintha a szán derekában fekve, féligfordult szemefehérjével az égen tusakodó hófelhőket nézné. — Én mondom, hogy a nép mellé kellett volna államok, mert tudhatták, hogy ha egész Bécsország jön is ellenünk, a régi jussunkat akkor se hagyjuk... Most osztán, hogy megvan a baj, minket hibáztatnak. Pedig jó nép ez a miénk! Kicsit hirtelen, de a királyné idehazudik, az urak odahazudnak, mindaketten húznak-vonnak, hát csuda-e, ha kicsit kijött a béketűrésből!... Vónék csak valamivel fiatalabb, én sem cocökáztatnám papok dögtestyit, hanem eddig lehúztam vóna az urak borit!... Gyí ne, hogy a farkasok a beleteket!

így szállítgatta Zöld Pétert a vén székely, töltögette az időt vele. Hol dicsérte, hol gyalázta, hol megijedt a bajoktól, hol felháborodott és értelmesen átkozta a mái világot, mert: — «olyan ez a világ, édes ecsém, mint a rossz pap. Szemedbe mézes-mázos, de á hasa az ördögfarkával van átkötve!... De azért maga reám meg ne nehezteljen!» — vakarja a fejét zavartan, hogy pap előtt ilyet talált mondani.

Mikor pedig megérkeztek a pap szüleinek kapuja elé, még szorosan a lelkire kötötte:

— Osztán Ződ János komám előtt egy szót se arról, amit beszéllettünk!

Mert — szavamat ne feledjem — keresztkomák voltak. Ha jól tudom, Zöld Jánoséit tartották keresztvíz alá a Szőts Agostonék nagyobbik leánykáját, Agnist, aki még azon a télen meghótt volt, mert idétlenül született. A komaságot azonban tartják.

— Ilyen szerencséje is csak egy papnak lehet, hogy

éppen a keresztapja kapuja előtt ütik agyon! — mondotta az öreg Ágoston a komájának, mikor a ház népe nagy ijedtséggel kifutott, hogy bevigyék a házba a vérbeázott papot.

— Tudtam, hogy valami baja történt, mert a ló egyedül jött haza!

Mindössze ennyit mondott az apa, míg a komája falt valamit, hogy még setét előtt haza mehessen.

Még az ellenségei is lábujjhegyen jártak a Zöld János kapuja előtt, mert nem kicsi dolog, ami érte. Egyik fiát félhóttan hozzák haza, cérnaszál tartja benne az életet, másik fiát, az »urat«, akármelyik percben felkoncolhatják a lázadók. Osztán neveljen gyermeket az ember a mái világban!

— Mégis keményember ez a Zöld János! — mondották elismeréssel a faluban^ de azt csak ő tudta, hogy mit érez belől. Feléje se nézett haldokló fiának, nehogy kibugygyanjon a könnye s a fehérnépek elijedjenek.

Este a szomszédok, rokonok is eljöttek, hogy legalább egy kurta miatyánkot elmondjanak a beteg fejénél, s legyen, ki a pap után fusson, mikor a haldoklók gyertyáját a kezébe adják; de Szentkereszt legyen velünk, ilyen halódót ember még nem látott. Ahelyett, hogy tisztességesen készülődött volna utolsó útjára, ahogy a mesterségéhez illik, ez a szerencsétlen karjaival hadonászva afféléket kiáltozott, hogy: — »Hé, emberek! Ne csináljatok magatoknak ekkora veszedelmet! Nem látjátok, hogy a katonatisztek szítják a lázadást?... Hogy egymást gyilkoljátok, hogy aztán ránk törhessenek és elpusztíthassák Székelyföldet! Legyen eszetek! Oszoljatok haza!

— Méges nagy kegyelme az Istennek, — jegyezte meg egy ájtatos vénasszony. — Hogy magánkívül is ilyen értelmesen tud beszélni!... Jaj csak a felszentelt kézit össze ne törje a falban! El kéne húzni a faltól az ágyat!

Az igaz, hogy két erős embernek kellett ügyelnie, mert minden pillanatban Somojóra akart futni, hogy a fellázadt népet belátásra bírja.

Volt mit szenvednie szegény édesanyjának!

Valamit azonban tenni kellene, mert nézni is rossz a beteg szörnyű nyugtalanságát, vergődéseit, özvegy Bírta

Álóziné azt tanácsolta, hogy reszeljenek pityókát a két markába s a talpa-szívire, hogy a forróságot lehúzassák, de hiába borogatták szenteltvizes kendővel a fehér homlokát, hiába tették a mellére bréviáriumát, hogy nehéz szuszogása enyhüljön, mind nem használt semmit. Éccika felverték álmából a saját papjukat, s még egy olvasómisét is mondattak vele, hogy Isten orcáját ide fordítsák. Volt is valami foganatja, mert a beteg ezalatt elcsendesedett, de akár hogy is nyújtsák, a csendes mise kurta dolog, s utána még nagyobb erővel tört ki a beteg nyugtalansága.

Maga a plébános úr is elismerte, hogy addig meg nem csendesedik, míg az a szörnyű dolog Somlyón meg nem szűnik. Csak ez az egy tudná az életét megmenteni.

Most már órákon keresztül a plébános úr is ott küzdött az ágynál paptársáért, ellátta a haldoklók szentségével, nagy fekete latin könyvével nem tágított mellőle s folytonosan zuhogtatta rá a különös templomi szavakat:

»T ávozzon tőled a rettenetes sátán bérenceivel együtt! Keljen fel az Isten és szóródjanak szét ellenségei és fussanak színe elől, kik gyűlölik őt.

Miként eltűnik a füst, tűnjenek el!

Miként elfolyik a viasz a tűz arca előtt, úgy vesszenek el a bűnösök is Isten színe elől és az igazak kielégíttessenek és felmagasztaltassanak!«

Bizony minden pillanatban attól félt és sokszor száján lebegett a lélek távozásakor mondani szokott ige: — *»Távozz keresztény lélek e világból a mindenható Atyaisten nevében, ki teremte téged!«* — De a nagy pillanat elmúlt es a 'beteg a szent igézetben új erőre kapott.

Mindannyian valósággal belesorvadtak a küzdelembe os jólesett, mikor a virradás észrevétlenül új színt adott az életnek. Mert megvirradni annyi, mint megújulni és megkönnyebbülni. Az éjszaka fekete lába eltűnik a felhők között és sugárzó szívével megjelenik a nap. Mindenek érzik, mindenek tudják és még az oktalan állat is hálát ad az egek Urának, hogy láthatja.

Nincs semmi baj, mert megvirradt!...

A beteg Zöld Péternek is mintha egyszerre elvágták volna rettentő gyötrelmeit, lassan elmosolyodott, görcsökbe

rándult öklei, teste kioldódott, arca elsimult és csendesen elaludt.

— Deo gratias! — könnyebbült meg a virrasztó pap.

A szomszéd népeik is felszedelőzködtek, hogy haza menjenek.

öreg Zöld János is felemelkedett a cserepes tüze mellől, hogy ellássa a marhákat és az élet után nézzen.

A felére apadt édesanya is magához tért, de olyan volt» mintha fekete mélységből emelkedett volna ki — és az anya gondosságával körülnézett, hogy a ház táján rendben van-e minden. Eddig nem ért rá erre gondolni se. Ha nem vétkezném, azt mondanám, hogy bár ne adta volna meg Isten neki a magáhoztérésnek még ezt a pillanatát se, mert alig hordozta szét szemeit, mindjárt észrevette, hogy a leánya hiányzik. Az újabb baj előérzete megmarkolta szivét, eltűnő bizakodással benyitott az oldalháziba, hátha lefeküdt, de az ágy érintetlen volt. Kétségbeesetten futott a tornácra és kisikoltott az udvarra:

— Boriska!

Sehonnan válasz nem jött.

— Hol a leányom?

Senki nem tudta, senki sem emlékezett, hogy mikor ment ki az ajtón. Az édesanya rémült szeme arcról-arcra ugrott, mintha mindenkit felelősségre akarna vonni.

— Hol a leányom?...

Csend.

Csak az alvó Zöld Péter mosolyodon el az ágyban.

Akik később erre emlékeztek, meg mertek volna esküdni rá, hogy tudta,, egyedül ő tudta, hová lett a húga.

*

Meg se gondolta Zöld Boriska, hogy mit cselekszik» mikor engedve a belső sugallatnak észrevétlen elszökött hazulról. Az átélt súlyos órák alatt támadt a gondolata, hogy ha kell az élete árán is megmenti bátyját. Csak akkor kezdett eszmélni, hegy mit cselekszik, mikor a lovacska ott kocogott vele az elhagyott vad havas mezőkön, amelyeken ilyenkor metsző szél borzolja fel a pusztázó éhes farkasok szőrét és jégtűkké fagy a felkelő nap hieleg sugara.

A leány megborzongott, de szerencsére nincs messze Somlyó Madéfalvától. A lovacska hamar megfutotta az útat. Csíkszereda végiben már hallotta a lövéseik dördülését, a fenyegető nép moraját és érezte a lázadás különös izgalmát. Józan esze és a félelem azt súgta,, hogy forduljon vissza, de ilyenkor megelevenedett előtte a halál partján küzdő testvére és rémülten riasztotta előre lovát. Arra egész úton nem is gondolt, hogy mit fog cselekedni, csak jót akart és tisztább volt a lelke, mint a télnek szép hava. Arcocskája, ártatlan szemei beleragyogtak a világba és olyan volt az egész leány, mintha meggondolatlan angyal ülne a lovacska hátán.

Csak akkor szorította kezecskéjét csüggedten a szívére, mikor a magából kikelt, rongyos, üvöltöző, vad embercsorda közepébe cseppent. Még a ló is irtózva hőkölt vissza ettől a hordától, mintha tudná, hogy emberi erő és emberi szó képtelen megfékezni ezt a gátját szakított népszenvedélyt, kioldozni aZ egekbe rázott durva öklöket, megbékíteni az üvöltő szájakat, melyekből tüzes füsttel csapott ki a káromkodás.

Éppen akkor rúgták az árokba a barátot és már mocskos legénykezek nyúltak feléje is, hogy felgerjedten magukhoz rántsák. Sikoltva ugratott be Zöld Boriska az első idegen házba és csak akkor tért magához az i jedtségtől, mikor egy tisztes öregasszony háromszor is megkérdezte:

— Hát te ki vagy, édes leányom?

Alig bírta kiszepegni:

— Én a madéfalvi Zöld János édesapám leánya vagyok, Borika!

S mondja, hogy mi történt bátyjával, a pappal.

Az öregasszony szörnyülködve csóválgatta a fejét. Aztán megharagudott.

— Ez az én tekergő fiam is köztük van már másfél napja, de adok én neki! Kimegyek s a fülinéi fogva hozom haza! Mindjárt végit vetem én ennek a lázadásnak!

— Hogyan? — csillant fel Boriska.

— Bízd csak reám lelkem! Te addig füttözzél meg, míg átalszólok a szomszédba. Hiszen egészen megvett az isten hidege!

Boriska bekucorodott a góc alá s finom tenyérkéit nekifeszítette a lángoknak.

— Éppen csak kendőt kapok a fejemre s mindjárt itt leszek! — biztatta az öregasszony, de egy óra is be létölt, míg visszajött, pedig »éppen csak megfutotta a falut.«

Nem árulta el, hogy mi járatban volt, de egyszer csak gyűlni kezdett a sok asszony a házban, mintha litániára jönnének.

Osztán megfogták a Boriska kezét és elindultak egyenesen a papiház kapujához.

A mord, rettentő férfiak megtorpantak a különös látványra, de már akkor rajtuk csüngtek az asszonyok. Már-már kiszakították magukat a fonnyadt, erőtlen kezekből, de ekkor az egyik öregasszony felnézett vad fiára:

— Jete, haza, lelkem! Fogadj szót édesanyádnak!

A férfiak megdörzsölték szemeiket, mintha rettentő álomból ébrednének.

— Édesanyám! — szakadt ki belőlük és egyik a másik után görnyedten megindult, mint a kezes bárány.

A nép is, az idegenek is csendesen oszlani kezdettek.

Az édesanyák legyőzték a forradalmat...

Zöld Boriska csak most értette meg, hogy mi történt.

— Most már Péter bácsi is meggyógyul! — rebegte boldogan. Bizalom, meleg, édes erők áradtak el testében és többé már nem félt ezektől az emberektől. Újra szerette őket, mert megértette, hogy mi ment végbe bennük. A gyűlölet és szenvedély kábító tüze hogy kialudt, újra a kérlelhetetlen sors és nehéz valóság foglyai lettek. A gondok ismét visszaültek a homlokokra, az arcok vigasztalanná sötétedtek, lelkűkben a nyomor megint rákuporodott fekete tojásaira és külsőleg-belsőleg leigázva mentek haza, a rájuk váró új veszedelmek felé.

A leány pillanatnyi öröme is elszállt. Sajnálta őket és szorongva nézett fel, hogy legalább nehány köszönő szót rebegjen, de ekkor a tömeg mögött, a ló hátán felmagasulva egy lángoló fejű férfit látott meg és felsikoltott:

— István!...

Aztán kezenyelével eltakarva arcát, végigmenekült az: utcán.

Lázár István nem követte. Nincs az a híres ló, amivel utól lehetne érni azt a leányt, aki elhagyott bennünket.

Fájdalmában kissé elszédült, felsóhajtott, csendesen odaszólt a tömegnek:

— Adjatok helyet emberek!

És befordult a papiház udvarára.

XVI.

Azzal az elhatározással jött haza Lázár István, hogy többé az életben képpel se fordul Szeben felé. A torkába gyűlt az epéje, ha csak rá is gondolt az utolsónapokra. Nagy iskola volt, de a hályog felszakadt a szemén. Otthon van az ő helye. Túrja a földet, elgazdálkodik a birtokán. Abból nem tudhatja ki senki. Ha rendbe szedte a háza táját, elveszi Boriskát. Minden idegszála vágyott utána. Nem törődött téllel, havazással, faggyal, nenéz úttal, csak haza, haza!... Hozzá!...

Félig fagyottan szedte le a lováról a Tolvajos-tetőn a fogadós, de azt se várta meg, hogy a lova lenyelje az utolsó szem zabot, már ismét rajta ült.

— Haza!...

Ügy verte az oldalát a szíve, mikor beléptetett az ősi ház kapuján, mintha Szebentől Zsögödig lova helyett ő futotta volna meg az útat.

A kapunyílásra a házból kilépő ibébirós jobbágya, az öreg Emri Jováki nem tudta hová legyen örömében a kisebbik gazdája láttára. Az utolsó gyermekig megbojdult a ház népe és annyi közvetlenséggel, annyi őszinteséggel vették körül, hogy Lázár István alig állhatta meg elérzékenyedés nélkül. Elfqgódottan dédelgette őket, tudakolta sorsukat és bódultán fürdött a szeretettől kinyílt szavak melegében. így képzelte és igaza lett. Most már megmerte kérdezni, amitől eddig legjobban félt:

— Itthon van Imre bátyám?

Emri Jováki zavarba jön.

— Ő biza nincs itthon!

Lázár István megkönnyebbül. Hát ezért nem jött elébe.

— Hová ment?

A jobbágy nem mer felnézni.

— Somojóra, a széki gyűlésre!

— Nem tudod, mikor jön haza?

Jováki bá felsunyit, hogy merje-e mondani, de aztán mégis kiböki:

— Nem hiszem, hogy élve haza jöjjön!

— Mit beszélsz te?

— Én az egy igazat!

— Hogy megölik?

— Ha eddig meg nem ölték!

— A bátyámat?

— No nem csak őt! A többi urakat is! Az esszest, aki csak van Csíkban!

Lázár István hallott valamit a somlyói lázadásról, de nem tulajdonított különösebb jelentőséget neki. A jobbágy szavaira elmered az ijedtségtől.

— De hiszen ez nyílt forradalom!

Jováki bá nyugalmasan bólint:

— Én es annak nezem! A népek fel vannak erőst boj-dulva. Innen a mi községünkből is sokan mentek át Somo-jóra, hogy az ottaniaknak segítsenek... Hittak engem is, dehát az életet, a gazdaságot nem hagyhattam!

-— Másképpen mentél volna?

— Effélit nem mindennap lát az ember! —- tekeri a fejét Jováki bá.

Lázár István nem hisz a füleinek.

— Te is segítettél volna az urakat legyilkolni?

De már erre felhorkan az öreg.

— Elment a szépesze?... Hogy én?... Gyilkolni?... Nó osztán effélit ne halljak! Ne haragítson meg a tekéntetes úr, mert ha kijövök a sodromból, csúf dolgot csinálok!... Még, hogy én gyilkolok, ki egy életet becsületben leéltem!... Hát ezt érdemeltem?

A végén még Lázár Istvánnak kell megnyugtatnia.

Csak tréfáltam, vén bolond!

— Tudhatná, hogy Emri Jovákival nem lehet ilyen dologban tréfálni!

A »lázadás« azonban nem izgatja túlságosan Lázár Istvánt, hiszen úgy meg van rakva az egész szék német vasasokkal, hogy moccanni se tud. Az a nehány részeg ember, aki Somlyó utcáján ordítozik, nem számít. A lövöldözés, ordítozás mindennapos dolog Csíkban.

— Higgyed, bolond, higgyed! — von vállat Jováki bá, s a gazdájának számiba adja az »életet.« Végigjárják az istállókat, felnéznek az odrokba. Kóst még volna, de a szuszékok üresek. Se rozs, se zab. A pityóka is kevés, árpa meg éppenséggel semmi.

— Azt még zölden leétették volt a katonák! — mentegetőzik Jováki bá. — Az idén az üdőjárás sem kedvezett.

Ezek bizony rossz hírek és mégis élvezi a régen elhagyott otthon melegét, az ökrök nyugalmát és szilárdságit, a lovak szépségét, júhok alázatát, a hatalmas csűr ázsiai képét, a favágó tőkén feledett fejszét, a hóba vakult majorság szomorúságát, a kakas kékre fagyott, félrecsapott taraját, a csűrkert kietlenségét, a belsőház drága hangulatát. Soha, soha többet innen el nem megy!

Délire megehül, mint a farkas. Még az éhség is más itthon, mint a szászok között. Illatos, furcsa inger, mintha fenyő zöldjébe harapott volna és nem tudja megállani, hogy ki ne tekintsen a konyhába, ahol vörösen cserszeg a füstről lelopott kolbász a lábasban. Gyűl a nyála, ha csak rá is gondol az ember. Melléje káposztacika. Elejibe tyúkhúsleves hosszú laskával, ami virágos tányérban aránylik.

— Szeresse no, — kínálja kedvesen a Jováki bá felesége, — mert nem a pap tyúkjából főztem!

Ujjongani szeretne örömében. Jókerek hasat rak és ebéd végére elálmosodik, mint a gyermek anyja ölében. Ledől a kanapéra és szundít egy kurtát. Két tenyerét a tarkója alá nyomja és várja, hogy előbb elszédítse, aztán magával vigye az álom hajója. Érzi, hogy fáradt. Most jön ki a hideg belőle. Az idő is álmos. A terhes, szürke hófelhők a házak üstökéig ereszkedtek. Annál meghittebb a cserepes lángja, a fenyőfa gyantás füstje. Gondolatai mind kurtáb-

bak lesznek, félig takart szemei megzavarodnak, de akkor is maga előtt látja a drága leányt, kicsi »fenyőbojtocskáját«.

Estefelé van, mikor a parancshoz híven Jováki bá felkölti:

— Ne aludja ki mind a pityókát a földből.

Lázár István olyan jóizűt nyújtózik, hogy ropognak a csontjai. Eszébe jut, hogy még ma át akart menni a szentlélek! paphoz, de Jováki bá int a kezefejével:

— Akkor kényelmesre ereszthetí a nadrágszijját, mert vele mostanában nem beszél!

— Hogy-hogy?

— Mert órája sincs, hogy vérbefagyva vivék haza Madéfalvára! ö volt az első, kit agyonverének Somlyón!

— Meghalt? — ijed meg Lázár István.

— Én biza nem vizitáltam meg!

— Hát így állunk? — hűl el Lázár.

— Most így! — felel rá a jobbágy.

— És a karhatalom? A katonaság?...

Jováki bá gúnyosan elhúzza a száját.

— Miért avatkozzék bele, mikor mi a katonaság nélkül is agyon tudjuk egymást verni?

Értelmesen beszámolj hogy mi történik Somlyón. Tájékozva van mindenről és minden szava után teljesebbé válik a veszedelem, amiben a szék urai forognak. Mindére perc késő lehet. Lázár István indulatosan támad rá az emberére:

— Maga eddig nekem erről mért nem szólt?

— Mert nem kérdezte!... Amit mondtam, azt se hittel

Ez igaz. De mit lehetne most tenni? Arra gondol, hogy összeszedi a környékről a tisztességes embereket és megmenti az urakat, de mindjárt le is tesz a tervről, mert vérontás lenne belőle. Jováki bával együtt számolgatják, hogy kikben lehetne bízni, de kevés ilyen ember van a faluban: A Getzők, Becze János, Gergely Jakab, Holló Tamás, s még nehányan.

Estére mégis magához hívatja őket, de csalódik bennük, szűk szavúak, óvatosak, bizalmatlanok és kelletlenül felelnek, ha kérdezi őket. Alaposan megfontolják a választ

és loppal egymásra pislognak. Megadják a tiszteletet az úrnak, aki »nagy hivatalban van« a főkormányszéknél, de már nem a régi, egyenes, nyilthomlokú jóemberei

— Magukat mi lelte? — esik rosszul Lázár Istvánnak. — Mintha ki volnának cserélve!

— Ne csodálkozzék! Elég bajon mentünk keresztül! — dunnyogja Gergely Jakab, de Lázár István nem hagyja annyiba a dolgot.

— Mondják meg őszintén, ha nem bíznak bennem! Mit vétettem maguknak, hogy ilyen ridegen bánnak velem? Mivel érdemeltem meg? Ne kerteljenek, köntörfalazzanak, hanem mondják meg őszintén, mi a begyükben van!

Az emberek egymásra néznek. Egyenes beszédre egyenes válasz kell. Getző Tamás kihúzza magát:

— Lehet, hogy nem igaz, de mi úgy hallottuk... az édes bátyja is azt mondta, hogy István úr többé már nem a székelység embere!

Lázár István megtántorodik és a könny kifakad a szemén:

— Miért nem mondja ki nyíltan, hogy áruló vagyok!

Holtfehéren leroskad az asztalra és olyan őszintén szenved, hogy az embernek megesik rajta a lelke.

Az idősebb Getző társaira néz és komolyan, szilárdan, megkönnyebbülve azt mondja:

— Hát most már tudjuk, hogy nem volt igaz!... Adjon kezet, uram!

Soha ilyen boldog nem volt az életben Lázár István.

A lázadás minden pillanatáról hírt hoztak. Világos volt immár Lázár István előtt a generális terve: először leöletni az urakat, aztán vérbefojtani a lázadást, s a halál dermedtségében gyorsan megszervezni a határőrséget, büntetésképpen megfosztani a székelységet ősi jogaitól, kiváltságaitól és örök függőségre, rabságra és szolgaságra vetni, míg teljesen felőrlődik és eltűnik a föld színéről.

Úristen, mit lehetne csinálni!

A két Getző egész éjszaka vele marad. Bort hozat, s kászoni vizet, de a bor megpinpósodhatik a kupákban, nem érintik, mert minden pillanatban csüggesztő hírek érkeznek

és reggelre olyan lesz a három erős férfi, mintha a pokol most lökte volna ki magából.

Virradatkor azzal a hírrel jön Emri Jováki, hogy egész Csík megindult Somlyóra.

Nem várhat tovább.

— Hamar a lovamat!

Hiába próbálják Getzőék lebeszélni. Talán már el is késett!... Talán már holttestek hevernek a havon és a kiöntött vér piros köde párolog Somlyó fölött. A fegyverlövések megsürűdtek.

— Gyí!

Mogorva ember-csoportok mellett száguld el. Azok is Somlyóra igyekeznek. Nem bántják, csak utána káromkodnak.

Mikor oda ér, döbbenten rántja vissza a lovát.

— Mi ez?

Egyszerre, mintha valami furcsa ízt öntöttek volna a nyelvére, különös szomjúságot érez a vér után, oknélkül káromkodni kezd, üvöltve hadonászik karjaival s alig várja, hogy üssön, vágjon, szúrjon, míg forró teste örökre lecsillapodik. A forradalom bűvölete őt is megigézte, nyilalások ütnek át agyán, szívén és úgy szédül, hogy a lova hajába kell kapaszkodnia. Félig ködben látja a tömeget, a borzalomtól szinte hátrahanyatlott faházakat, a köztük forrongó rongyos, félvad embereket, kiknek arcában kinyílt az őrület virága és mázsás lábakkal tiporják a télbe dermedt föld halott szívét.

Tehetetlen gyermekké lesz láttukra Lázár István és nem tudja, hol kezdje, mit kezdjen, mit mondjon, mit tegyen; csak érzi, hogy ernyesztő szomorúságba bágyad a lelke, mintha népe minden könnyét reasírta volna.

Csak néz, néz a lova hátáról, míg az állat magától megáll az emberfal mögött.

Pillanat alatt észreveszi, hogy már csak az utolsó nekilendülés van hátra. Vége mindennek! El kellene takarnia szemeit, hogy ne lássa ...

Ekkor történt, hogy a zaj hirtelen elült.

Lázár István felemelkedik nyergében, hogy lássa, mi történik és rémült szó szakad ki a száján:

— Boriska!...

Ez volt a pillanat, mikor az édesanyák legyőzték a Somlyói forradalmat.

XVII.

Magánkívül érkezett haza Zöld Boriska. Meg se mondta, hol, merre járt, elfeledett félelmet, lázadást, felfordulást, mindent, csak sírt és kacagott:

— Itt van! Itt van!... Tudtam, hogy eljön! Tudtam, hogy nem hagy el engem!

Ölelte, csókolta édesanyját, a mellére bújt, anyjától bátyjához futott, ágya elé térdelt, lihegett, alig lehetett lelket verni bele.

— Úgy-e idejön, Péter bácsi?

— Ide, lelkem, ide! Még ma idejön! Hogyne jönne! — intett titkon a pap övéinek, hogy ne zavarják meg a leány örömét.

— Jaj, akkor futok, s legalább tisztességesen felöltözöm, nehogy így kapjon! — sietett Boriska, s az oldalházból sokszor kihallszott boldog kacagása.

Tudták már, hogy kit látott Somlyón.

Vén Zöld János összerándult homlokkal lépett ki az ajtón, hogy ne kelljen megmondania, mit gondol magában, az édesanya pedig gyermekét féltő aggódással fordult a fiához.

— Vájjon igazán eljön?

A pap komolyan nézett maga elé.

— Isten őrizzen, hogy ne jöjjön el!

— Mennyit gyötrődött, szenvedett szegényke! — révedezett az édesanya. — Milyen tiszta és ártatlan a lelkem! Máig azt sem tudtam, ki az én gyermekem!

Mióta hírit hozták, hogy mi történt Somlyón, az egész család úgy nézett fel a leányra, mint valami szentre.

— Ma még nem is frustukolt a lelkem, — sietett az édesanya.

Hirtelen tejet melegített, a legszebb pohárba töltötte, hímes abroszt terített az asztalra, mintha «magas vendég« volna a háznál, de szinte kiejtette a levágott kenyeret a kezéből, mikor leányát meglátta vasárnapi gúnyába öltözve, új csizmácskában, pántlikásan, suhogó selymében.

Alig lehetett asztalhoz erőltetni az izgatott gyermeket, kinek két rózsa nyílt a két orcáján s a remegéstől fehér buborékot vetett a tej a szája körül.

— Ügy-e, eljön?... Vájjon mikor jön el, Péter bácsi?

A pap megvárta, míg húga leerőlteti az utolsó kortyot is a torkán.

— No, most jere ide a kezem ügyébe, hogy verjelek meg! — mutatta a haragost.

Boriska mosolygott.

— Haragszik, Péter bácsi?

Játékból se lehetne haragudni rá. Inkább megdicsérte:

— Most, hogy nincs semmi bajod, megmondhatom: Szép dolog volt, amit Jani bátyádért cselekedtél!

Boriska csak most vette észre, hogy azt hiszik, Jani bátyját, az életveszedelemben forgó széki fogalmazót akarta megmenteni?

— Én? Jani bátyámért?

— Hát nem érte szöktél el Somlyóra?

A leány neheztelve nézett a papra:

— Hát nem tudja?... Nem Jani bátyámért! Péter bácsiért!... Mikor a plébános úr azt mondta, hogy csak az mentheti meg pap-bácsit, ha...

Nem volt kinek tovább mondani, mert Zöld Péter úgy feküdt ágyában, mintha nem ezen a világon volna.

*

Boriska egész nap az ablakot leste. Várta, hogiy mikor toppan be az ajtón Lázár István, de a legény nem jött.

Estére szomorodott az idő, mégse jött. Csalódás és fájdalom remegett a hangjában, mikor vacsora tájt kibugyggyant belőle:

— Mégse jön!

— Dehogy nem! — nyugtatta meg a bátyja. — Dolga van az urakkal! Lehet, hogy Janival együtt jönnek!...

Tizenegy óra is elmúlt, de István sehol. Az tartotta benne a reménységet, hogy Jani bátyja is elmaradt.

— Jaj, ha mégis megkocogtatná az ablakot!

Éjjel nem jöhet be ugyan, de hátha mégis megkocogtatja az ablakot!

Kétszer is lekelt az ágyból és kilesett a havas éccakába, de a holdon,, az éj sárga kutyáján kívül egyebet nem látott.

Reggel mégis újra ünneplőbe öltözött, de már nem merte kérdezni, vájjon eljön-e és övéi sem merték biztatni, mert ha jönne, izent volna, vagy jelét adta volna.

— Mégis lehet, hogy Janival jön!

A széki biztos úr azonban délre megérkezett.

Boriska fehéren meredt a bátyja után betett ajtóra, de nem nyitotta ki senki sem.

Zsibbadtan hallgatott mindenki. A széki biztos úr még rossz néven is vette, hogy szóra se méltatják, mikor pedig a halál torkából jön.

— Hajszálon függött az életünk! — beszélte. — Csak a csuda mentett meg!

— Tegnapra vártunk! — vágott a szavába apja. — Ügy hallottuk, hogy már tegnap megszabadultatok!

Kicsinylő mozdulatot tett a biztos úr:

— Mit ért kied ehhez apám! Előbb meg kellett beszélni a további intézkedéseket, hogy milyen megtorló lépéseket tegyünk!

— S mit «intézkedtetek«? — kérdezte gúnyosan a pap.

A máskor szűkszavú ember most bőven beszélt, mintha neki lett volna legtöbb része az eseményekben.

— Két követet küldöttünk Szebenlbe, hogy a generálist és a főkormányszéket értesítsék a rajtunk esett főbenjáró sérelemről s azonnal elégtételt követeljenek.

— Jó helyre fordultatok! — gúnyolódik a pap.

Öccse visszavág:

— Másnak is van esze, nemcsak magának bátyám! Kovács Tamás, a jegyző emlékiratot készített a királynéhoz, s abban leírt mindent, ami kezdettől máig történt, hogy miként erőltették a katonaságot s emiatt miféle zavarok állottak elő. Figyelmeztettük Öfelségit a nép fenyegetésére, hogy tavasszal, ha az erdő kizöldül s minden bokor szállást ad, Székelyföldet lángbaborítja a lázadás s kő kövön nem marad Csíkban. Annál aggasztóbb a helyzet, mert a katonaságra kényszerített nép nem szánthatott, nem vethetett, a mezők ugaron maradtak, a múlt évben sem volt termés s így a föld népe vagy rabolni, vagy kivándorolni lesz kénytelen. A moldvai fejedelem négyezer embernek ígért ingyen földet, s adómentességet. Moldvában úgy is sok a magyar s amint hallszik, ezek is reánk készülődnek, hogy a rokonságukért bosszút álljanak... Híre jár annak is, hogy a többi erdélyi népek is forrongának. A románság már fegyverkezik, a jobbágyság csak az alkalmat lesi s tavaszra olyan belháború üthet ki, hogy az egész ország lángfbaborul tőle... Osztán állítsa meg a királyné a veszedelmet, ha tudja! Ha most fel nem nyílik a szeme, akkor soha sem!

— A fehémép szeme mindig attól függ, hogy ki néz bele! — jegyezte meg a pap. — A királynéé különösen!

— Hát mi most már belenéztünk istenesen! — magyarázta az írnok, — s arról is gondoskodtunk, hogy más is belenézzen! Átírtunk a testvér székeknek is, hogy ők is küldjenek követeket Bécsbe, s egyszerre jajduljunk fel ahányan csak vagyunk. Nem hiszem, hogy ne legyen foganatja!

A pap is elismerte, hogy ez már komoly lépés.

— Kinek a gondolata volt?

— A Lázár Pistáé!

— Azé az árulóé? — csúszott ki a pap száján meggondolatlanul. Hirtelen a húgára nem is gondolt.

— Ő már nem áruló! — tiltakozott az öccse. — Kevés olyan magyar van, mint ő! Az most már bébizonyosodott!

Ez már a papnak is újság volt.

— Hogyan?

— Még most is hűl meg a vérem, ha rágondolok, hogy ez a Pista miket mondott a generálisról! — csóválta fejét a biztos úr.

— De hogy került oda? — tudakolta a pap.

— Az utolsó pillanatban, mikor már azt hittük, hogy mindennek vége... Elhültünk, mikor megláttuk. Mire valaki szólhatott volna, Emri, a bátyja nekiment és mellre ragadta: »mit keresel itt, te vér-áruló?« — Pista az ujját se mozdította meg, de olyan szomorú volt, mintha most jönne az édesanyja temetéséről. Aztán levelet vett elő a zsebéből, odanyüjtotta Túri királybíró uramnak, aki átfutotta, megrándult, mintha villám sújtotta volna, odalépett Pistához, kezet nyújtott, majd Emri bátyjához fordult és szent komolysággal azt mondotta: «öleld meg, s csókold meg az öcsédet Imre, mert igazabb székelyt még nem szült édesanya!...«

— Tudtam én azt! — sikoltott fel örömében Boriska, és mindenki fellélegzett, mintha malomkő esett volna le a szívökről.

— ... Minket a guta ütött meg a csudálkozástól, — beszélte tovább a fiú, — de aztán megtudtuk, hogy színigaza van Túri uramnak. Ha Pista nincs, hogy felnyissa a szemeinket, ebben a katonaság-dologban soha tisztán nem látunk, soha meg nem ismerjük azt a sok gazságot, amit a generális a székelység ellen elkövetett!

— Vigyázz fiam, a falnak is füle van! — csendesítette a nekibuzdult széki biztost az apja. — Meg ne hallja valaki!

— Pedig meg kellene tudnia mindenkinek, — tüzelt a fiú, — hogy felszakasztja a generális még az idegen leveleket is, hogyan titkolja el a dolgokat a gubemium előtt, s mikép ámítja, csalja, vezeti félre hamis jelentésekkel a királynét!

— Hogy volt bátorsága! — csapta össze kezeit az öregasszony, de a férfiak meg se hallják, úgy lesik a szót a Zöld Jani szájáról, s a pap izgalmában ugrik ki a bőréből.

— Hogy nekem ilyenkor kell az ágyat nyomnom! Most kellene valamit csinálnunk! Meg kellene beszélnem

a dolgot Pistával, s Emrivel, a bátyjával! Te, Jani, nem futnál-e át délután értük?

— Atmehetek! — egyezik bele Zöld Jani.

Estefelé vetődött haza Zöld János ZsögödrőL Tele volt rossz hírekkel, hogy a hazaoszló lázadók Szentkirályon megtámadták és teljesen kifosztották a Bors Tamás kúriáját, ajtajait, ablakait, almáriumait mind egyberontották, annyira, hogy ki kellett költöznie a házából. A környéken valami hét más nemes emberre szintén reamentek. Köztük van Ferentzi Feri s Lestyán Józsi bátyám is!

— Jójó! — állította meg az öccsét türelmetlenül a pap. — De hol hagytad, miért nem hoztad magaddal Pistát?

— Mert visszament Szebenbe!

— Visszament? — ütközött meg a pap. — Vájjon miért sietett?

öccse vállatvont:

— Emri, a bátyja se tudja!

Mindannyiokat meglepte és leverte a váratlan hír. Boriska, a leány, elhalványult és csendesen eltűnt az oldalházban.

— Sír szegény! — jelentette az édesanyja, mikor hiába hívta vacsorázni.

— Jobb, ha ilyenkor magára hagyjuk szegénykét! — sajnálta a bátyja. — Reggelre megvígasztalódik.

Másnap reggel nem is látszott semmi izgalom a leányon. Kicsit beesett az arca, szeme elborult és alig lehetett szavát venni, de különben nyugodt, csendes volt.

Csak az tűnt fel, hogy újra vasárnapi gúnyájába öltözött. Édesanyja megkérdezte:

— Te kit várasz, lelkem, hogy így felöltöztél?

A szép leány figyelmeztetőleg feltartotta vékony, fehér ujjacskáját:

— Pista jön!... Én tudom, hogy eljön!

És lábujjhegyen ment tova, mintha az őt sujtoló Jóisten elől akarna elrejtőzni!

XVIII.

Atották a szájukat s akinek csak valaki jóembere, pártfogója volt a főurak között, sűrűn levelezte, töltötte meg panaszával a fülét. Lázár István nem győzte elbeszélni, hogy milyen rémségeket látott Csíkban. Amerre megfordult, izgatott, sugdosott s a fél országot eltöltötte, hogy miket mívelt a generális. Még a három gróf is: Lázár János, Haller Gábor és Teleki László titokban kihallgatta, olyan nagy lett egyszerre a kicsi főkormányszéki fogalmazó becsülete. Atyai jótevője, Haller Pál, Fejér vármegye főispánja, aki csíki főkirálybíró korában szerezte meg a széki hivatalt a főkormányszéknél, napokig magánál tartotta, s még a levelet is megmutatta, amit a zavarokról írt Bécsbe Bethlen Gábor úrnak, az erdélyi udvari kancellárnak. Hogy nagyobb nyomatéka legyen, így kezdte a levelet:

»Haljak meg, ha mást írok, mint amit az osztrák ház iránti devotiom sugalmaz!*

A gróf Istvánkának szólította Lázárt, aki a levél első mondatára nagyot nyelt, mert sem »az osztrák házat«, sem az iránta való »devotiot« nem állhatta. Az azonban tetszett, hogy a gróf nem köntörfalazott. Megírt mindent bátran, a generálisékat sem kímélte és nyíltan követelte, hogy Őfelsége vizsgáltassa meg a dolgok állását, s hozassa rendbe, mert ha nem, nagy baj lesz.

Hazajövet Szebenig kacagott örömében Lázár István, mert ha a gróf írásának nem lesz foganatja, akkor semminek sem a világon.

— Te hol tekeregtél! — nyitotta rá az ajtót az érte aggódó Baló Anti.

— Sírt ásni! A generálisnak! — újságolta lelkendezve, hogy mi történt a grófnál.

— Jó, jó, de nehogy téged temessenek abba a sírba!

A Buccow generális sírját azonban inkább az események ásogatták. Feljegyezni is sok lett volna, annyi rossz hír jött Székelyföldről. Hol csíki, hol háromszéki, hol az udvarhelyi követek adták egymásnak a kilincset. Szeben-

ben, s a nép dühe elől ide menekült nemes uraktól maholnap sétálni se tudnak a szászok a Grosser Ringen.

— Rablás, vérontás az egész szék! — újságolták a csíkiak s rettegve gondoltak a nép fenyegetésére: *»Eddig csak por és hamu voltunk, de ezután másképp lesz. Tavaszra a városi embereket hajóknál fogva húzzuk ki a falak közül, s az új puskák magját megkóstoltatjuk az urakkal!»*

A kászoniak átcsaptak Háromszékre is s az ottani «szegény nép«-pel együtt sok nemes embert felprédáltak. Az udvarhelyi közszékelyek szünet nélkül tanácskoznak s készülnek, hogy adott jelre régi fegyvereikkel felkeljenek, s nem elég, hogy a románokkal nyíltan egyezkednek, még Lengyelországba is követet küldöttek. Hírelik, hogy őfelsége ellenségei onnan pénzzel megsegítenék, ha felkelnek. Már vezért is választottak s megesküdtek vérre, hogy egymást hóttig el nem hagyják. Fenyegető leveleket küldözgetnek az uraknak, hogy magvastól kiirtják őket, mert »a nagy urak« az ő szomorú káraikat behúnyt szemmel, néma nyelvvel, mozdulatlan kézzel, tőlük való magokmegvonásával tűrték, szenvedték és elfeledkeztek a krónikákról, hagyományokról, az ősi székely törvényekről, amelyek egyik székelyt sem teszik jobb nemessé, mint a másikat.

A románokkal is baj van. Beszterce vidékén annyira fenyegetik a szászokat, hogy a tisztek megpróbálták visszavenni tőlük a fegyvert, de most ők nem adják és csak a tavaszt várják, hogy lángba, vérbe borítsanak mindent és bő zsákmánnyal átkeljenek a határon.

»Ha az erdő kizöldül! ...«

Ez lett a félelmes jelszó Erdély népei közt. Erről álmodott a székely, a román és a jobbágy. Félelmes volt az álmuk. Majd, ha az erdő kizöldül, véres rügyet hajtanak Erdély fái s pirosra festik a patakokat az urak vérével és lábukra csavarodott beleikkel szállanak a magasba a dögevő madarak. A felgyűlt keserűség torz álmát látták és az elviselt szenvedések, megaláztatások miatti bosszú szomjúságával készült az erdő zöldülésére a lángoló csontú, rongyos horda, kinek nem engedték meg, hogy emberré legyen és még imádsága sem vala a magáé.

— Ha az erdő kizöldül! — mosolygott a nagy szász,

Bruckenthal úr és tudta, hogy nem szabad megvárnia, míg az erdő kizöldül.

Az ő ideje elérkezett. Minden úgy történt, ahogy akarta és előre látta. A termés beérett, csak le kell aratni. A székelység a földön hever, csak át kell vágni a torkát és eltakarítani a hulláját... Aztán félreteszi a generálist is. Még csak ezt az utolsó gaztettet kell vele elkövettetnie. Aztán mehet. Olyan hidegen ítélte el, mint amilyen észrevétlenül uralkodott magán. Senki sem látott márványhomloka mögé. Nem lesz nehéz úgy irányítani az eseményeket, hogy ez a barbár, durva katona magával rántsa bukásában a magyar urakat is, különösen a három grófot: Lázárt, Haliért és Telekit... Aztán ő következik és az új történelem ezen a földön ...

Hangtalanul,, óvatosan, hidegen, lépésről-lépésre csúszott közelebb a tervhez, mint a kígyó. A láthatatlan hatalom biztonságával. Talán egyedül ő tudta, hogy biztosabb várni, mint ölni. A jövendő sohasem tér le pályájáról. Várt tehát ő is, míg a súlyos eseményektől megriadt generális maga fordult hozzá:

— Most mit csináljak?

A kancellár nyíltan megmondta:

— Két eshetőség van: vagy lemondani és visszavonulni, vagy a legtekintélyesebb magyar tanácsosokkal bemenni Csíkba s dicsérni, büntetni, akasztatni őket... Ha a lázadást el nem fojtjuk, az fojt meg bennünket! Más mód nincs!

A tábornok visszariadt. Érezte, hogy ez a végzete volna.

— Előbb talán békés eszközökkel kellene próbálkozni! Az urak szintén emellett vannak. Halottakból nem lehet határőrséget szervezni.

Bruckenthal vállat vont:

— Akkor talán Bornemisza főkirálybírót kellene sürgetni, hogy siessen a székbe és csináljon rendet. Tiszte és kötelessége.

Arra gondolt, hogy a fékevesztett tömeg meg fogja gyilkolni a főkirálybírót és ezt többé nem teheti jóvá a generális.

A levél kiment.

A nyomában azonban ott volt Lázár István is, hogy figyelmeztesse a főkirálybírót, ne menjen Csíkba, mert a szász és a generális fel akarják áldozni, hogy halála árát megvehessék a népen.

— Büntetni, lövetni, akasztatni akarnak, hogy a megrémült székelységre ráerőszakolják a fegyvert. Vége mindennek, ha méltóságos uram beteszi a lábát Csíkba!

— De mit tudjak csinálni, édes fiam? — tehetetlenkedett a főkirálybíró. — Adj tanácsot!

— Bátran és keményen álljon a nép igaza mellé!

— Késő! — bánkódott a főkirálybíró. — Senkise hisz már nekem otthon! Sem az urak, sem a nép!... Alig tudám a múltkor is élve kihúzni a lábamat Csíkból s most az a fizettség érte, hogy hivatalom elvesztésével fenyegetnek, kegyvesztett lettem a királynő előtt is... Mennem kell fiam!

Lázár István látta, hogy hiába minden rábeszélés. Akaratavesztett, bágyadtlelkű ember lett az egykori kemény Bornemisza Pálból. Lelkiismerete is rágja, állását is félti, a királyné haragjától pedig egyenesen retteg. Tudott a leveléről, amelyben nagy szívfájdalommal és lelki zavarral írott, alázatos könyörgéssel bizonygatta, Istent s magát a generálist híva tanukul, hogy életét veszélyeztetve, semmit se kiméivé buzgolkodott a katonaság dolgában, csakhogy a királyné neheztelését hűséges szolgálatával eltávoztassa feje fölül.

— Rászegeztem én már fiam, Bécs kapujára a lelkemet! — panaszkodott. — Beleőszültem a gondokba, rettegésekbe s nincs nyugtom se éjjel, se nappal, ha a szegény székelység sorsára gondolok... Te is mondád, Szebenből is írták, hogy fenyítő bizottságot küldenek ki Csíkba. Véres útjuk lesz és Ernst alezredes azzal fenyegetőzik, hogy majd sok holt embert teremnek a csíki fenyők, ha ő bemegyen. A bizottság tagjaiban se bízom. Az elnök, Kálnoky Antal katona, Nemes János pedig szeles, ámbiciózus, szegény ember, aki egy szalmaszálat se tesz keresztbe a székelység javára... Mennem kell, édes fiam! Ha Szebenből nem írták volna, akkor is mennék!... Lehet, hogy végeznek velem, de

legalább a saját fajtám kezétől halok meg és — ha vétettem ellene, legalább megbűnhödöm!

— Nincs kivel beszélni! — szánakozott Lázár István, dolga végezetlen ment vissza Szdbenbe.

Egy hét múlva hallotta, hogy a főkirálybíró csakugyan bement Gyergyóba, papokat, nemeseket, katonatiszteket véve maga mellé és Alfaluba összehivatta a népet. Szóhoz se engedték azonban a gyergyaiak, durván bántak vele, meglökdösték, szeme közé vágták, hogy eladta a népet és ha Bors Tamás, a helyettes alkirálybíró ott nincs, szétszaggatják, mint a farkasok a juhot. Bors Tamásra két ízben is rálőttek. Ö szerencsésen megmenekült, de két halál is esett a főkirálybíró miatt, akin garasára becsületet se hagytak. Gyaláztá'k, vádolták, hogy hanem lett volna árulójuk, soha nem írattak volna össze, s valósággal kihajtották Gyergyóból olyan nagy hidegben, hogy keze, lába lefagyott.

A főkormányszék azonban azt se hagyta, hogy otthon tisztességesen megfüttözhessék, újabb parancsot küldött, hogy ha Gyergyóban nem sikerült, Háromszéken át menjen Kászonba és ott csatlakozzék a Csíkba küldött bizottsághoz.

— Harmadszor visznek a vesztőhelyre! — panaszkodott a feleségének és olyan érzékenyen búcsúzott el a családjától, mintha valóban akasztani vinnék.

A kocsis mondja, hogy Abafájától Udvarhelyig a szent rózsafűzért morzsolgatta és hangosan imádkozott, a verejték gyönggyé fagyott a homlokán. Nem a reáváró halált bánta, hanem népe előtt elvesztett becsületét siratta. Olyan szánalmas látvány volt szegény, hogy még: a hóra esett árnyékát is sajnálni lehetett.

Szováta és Parajd között lovas legény tartóztatta fék Levelet hozott a bizottságtól, hogy forduljon vissza, mert jelenléte Csíkban nem kívánatos.

A párs oros levéltől mégjobban elijedt:

— Úristen! Mi lehet Csíkban?

Udvarhelyen megtudta. Annyira szorongatták a csíkiak a bizottságot, hogy innen kellett a dragonyosok két századát erőltetett menetben segítségül vinni, s a háromszéki Okelli-ezredet Csík határára vonni. Brassóban is készen ál-

lott a katonaság, hogy bármely pillanatban a lázadókra indulhassanak. Magában Csíkban sem volt olyan ház, melyet négy-öt katonával meg ne nyomtak volna, mégis Szentsimonon magát a generális-elnököt is ököllel fenyegették s annyira ijedtét vették a bizottságnak, hogy sem a királyné »szentséges akaratát«, sem a főkormányszék nyílt rendeletét nem merték kihirdetni.

A fegyver hatalma mégis győzött. A nyomás akkora lett, hogy az emberek csak titokban ehették meg száraz árpakenyerüket, hogy a katonák ki ne vegyék a kezükből.

A főkirálybíró személyesen vitte a híreket Szebenbe, de volt ott panasz amugyis fölös számmal. Irta mindenünnen a nép, hogy őket ez a bizottság is veréssel, fogsággal, rámenésekkel erőlteti a katonaságra s ha igazságot, védelmet nem nyernek, az elviselhetetlen elnyomatás és terhek miatt kénytelenek lesznek mind átalmenni Moldvába.

A generális és a szász csak kacagtak rajta:

— Semmi kár benne, sőt ez a cél! Katonákat telepítünk majd a helyébe! Nagyobb haszon lészen azon!

Az ország egyik sarkától a másik végéig mindenki elhült ezen a nyílt színvalláson, de szót se ejtett senkise ellene.

Mindenki Bruckenthal úron, az óvatos szászon csudálkozott, hogyan szólhatta el ennyire magát. Senkise sejthette, hogy ezzel az egy mondattal ő tette félre útjából hű barátját, a generálist. Ijedt feleségének is csak annyit mondott:

— Hogy miért tettem?... Léptem egyet a létra fokán.

*

Most már Bécs is megmozdult.

A főhaditanács február ıo-én tudatta Buccow generálissal, hogy Siskovitz báró altábornagyot kielégítő tudósítás szerzésére és az ország belső állapotának megvizsgálására Erdélybe küldötte.

A generális mérgében dúlva-fulva vetette a levelet barátja elé:

— Most mit csináljak?

A kancellár nyugodtan mosolygott:

— Huszárokat kell kirendelni elébe és ünnepélyesen fogadni kell!

Másik rossz hír volt, hogy a csíki urak Lázár Imrét, a főjegyzőt, egy hónalj-panasszal egyenesen Őfelségéhez küldötték és az erdélyi kancellár Bethlen Gábor gróf pártfogására a királyné igazat adott a széki tiszteknek.

Kézzel-lábbal mentegetőzött a generális, hogy ő mindent megtett a rend 'biztosítására és csak a felbujtókon múlott, hogy a szépen előhaladott munkát nem lehetett befejezni és állandósítani.

— Sokféle hírek járnak, aminek ne adjon hitelt Felséged és engem tartson meg kegyelmében! — esdekelt a jelentése végén, de a királyné az összes iratokat átadatta az altábornagynak, hogy derítse ki: a csíkiak, vagy a generális vezették-e félre szentséges személyét.

— Szorul már a róka! — írta Fekete Túrinak az örvendetes híreket Lázár István. — A hóval együtt a generális is elmegyen innen. Siskovitz báró, ki Magyarországon született és magyarul is jól tud, olyan hirtelen érkezett Szebenbe, hogy alig tudának néhány félig-öltözött huszár katonát elébe szalasztani. Elszállásolni is csak a generálisnál lelhetett, abban a szobában, amelyben karácsonytól fogva a gulbernium ülésezett. Jőve vele adjutánsul Magdeburg kapitány, ki sokáig lakott Erdélyben, előbb mint a Teleki József gróf tanítója, utóbb mint a Kemény László gubernátor uram titöknoka... Jó reménységgel vagyunk a báró iránt, mert alig érkezett meg, sorba látogatta a nagyobb urakat és biztatta őket, hogy nem lesz hiábavaló a lejövetele. Beszélik, hogy titkos utasításai is vannak a királynétól és — meglássátok — felvirrad még a székelységnek!

— Megválik, mint lészen! — kezdett bízni Fekete Túri is.

Jóformán a levél végére se ért, már egész Csík tudta, hogy mi történt Szebenben. Mindenki örvendezett, reménykedett, de a nép sorsa semmit sem javult. Hiába! várta a jobb világot. A rendszeres üldözés ezután se szünetelt és a kiküldött bizottság szemeláttára tovább nyomorgatták azokat, akik nem akarták felvenni a fegyvert. Naponta jöttek

a panaszok az »új generálishoz», — ahogy a nép Siskovitzot elnevezte, — de a báró képpel se fordult Csík felé. Sűrű levelezéssel töltötte az időt és alig volt nap, hogy terjedelmes jelentést ne írt volna a bécsi haditanácsnak.

A megalázott Buccow az első napokban dacosan félre vonta magát a nyakára küldött báró útjából és csak akkor döbbent meg, mikor bécsi barátai figyelmeztették, hogy jó lesz az altábornagy körme alá nézni, ha nem akar kegyvesztett lenni, mert a báró nyíltan megírta Bécsbe, hogy az összes panaszok igazak és nincs egyetlen pontja sem a Buccow igazoló jelentésének, melyet meg ne cáfolt volna. Megírta, hogy a lázongások mindennap megismétlődnek, a főkirálybírónak el kellett menekülnie Csíkból, az alkirálybírákat kétszer is letétette és nincs senki elöljáró a székben,, akinek tekintélye volna. Kirendelt katonákkal üldözted a népet, akik mindenükből kiették a szerencsétlen székelyeket. A katonatisztek a nemes emberek nyakára szabadították a csőcseléket, a tűrhetetlen helyzet miatt Moldvába kivándoroltak birtokait elkobozzák, pedig a székely kiváltság e tekintetben olyan messzire terjed, hogy ha egy család teljesen ki is hal, birtoka akkor se a fiskusra vagy a királyra, hanem a szomszédra száll. A zavarok lecsendesítésére küldött Kálnoky-bizottság pártatlanságához is sok szó fér. Az erdélyi mágnásök is elidegenedtek az ügytől, mert kikerülésükkel, cselfogásokka és erőszakkal kényszerítették a népet a határőrségre.

A dühtől elzödülten futott a levelekkel Bruckenthalhoz a generális.

— Nem hiszem! Nem hihetem! Nem tehetett velem ilyet a báró! Egy magasrangú katonatiszt! Egy kamerád!

Bruckenthal nem szólt semmit, csak ő is kihúzott az asztala titkos rekeszéből egy iratot:

— Ezt a jelentést küldötte ma az altábornagy gróf Daunnak, a haditanács elnökének, ha érdekli Excellenciádat!

Buccow idegesen kapta ki az írást a kancellár kezéből és mohón olvasni kezdette:

«...Április 19-iki levelem kapcsán a módszerről aka-

rok írni, hogy miként lehetne a székely határőrséget *felállítani.*

1. Vagy országgyűlésen kellene a felállítást tárgyalni és elhatározni. Minden, ami eddig történt félbehagyassék és az egészet a gubernium vegye újonnan munkába és hajtsa végre.

2. Vagy az eddigi hiányos szervezést kell teljes és állandó szervezéssel kiegészíteni.

Az első módot nem ajánlom, mert a rendek kiváltságaikról nem mondanának le és az ügy inkább politikai, mint katonai szervezetet nyerne, amiből kevés haszna volna Őfelségének.

A másodikat azért nem ajánlhatom, mert az eddigiek megsemmisítése Buccow prostitúálása lenne, továbbá felségjogokat érint a dolog, zavart okozna s végül a gubernium olyan feltételeket szabhatna, hogy a katonaság a politikai hatóságtól nem lennie független.»

— Dehiszen ez az én igazolásom! —kiáltott fel örvendezve a generális. — Nagyon világosan és helyesen látja az altábornagy a dolgokat!

Bruckenthal mozdulatlan arccal intett, hogy van abban a jelentésben egyéb is.

A tábornok megkönnyebbülten, hangosan folytatta az az olvasást:

«Marad tehát a harmadik mód: jóvátenni és állandósítani az eddigi hiányos szervezést.»

Buccow bólintott, hogy: — «nagyon helyes!» — de alig pillantott 'bele az iratba, szava reszketni kezdett és alig tudta kierőltetni a torkán:

«Erre nézve azonban kívánatos először is Buccow mellőzése, ki az új intézmény behozatala, s főkép szigorú végrehajtása által magát teljesen meggyűlöltette úgy, hogy az ő személye miatt továbbra is titkos és nyílt akadályokba ütköznék. A nép Őfelsége iránt a legteljesebb odaadást és szeretetet ápolja. Kívánatos volna azért, hogy Buccow valamely tetszés szerinti ürügy alatt az udvarhoz visszahivatna, mert míg ő itt lesz az országban, addig határőrség szervezése, sem az új adórendszer behozása nem fog sikerülni.»

A generális felhördült és az asztalba kellett kapaszkodnia, hogy el ne zuhanjon, de aztán erőszakosan kiegyenesedett, fogai megcsikordultak, szemgolyói kifordultak és sárga-feketére változott arca fújt. A kancellár megvárta, míg kilihegi magából első mérgét és érzéketlenül ismét rámutat az iratra:

— Van abban még nehány érdekes javaslat!

A tábornok szemei előtt még táncolnak a betűk, de izgalma lassan elmúlik és a végén szinte egykedvűen olvassa:

»A székely székek főkirálybírái és alsóbb tisztjei azért akadályozzák a katonáskodást, mert ezáltal a nép kivonatik hatáskörük alól s nem jó szívvel látják, hogy idegen tisztek alá kerüljenek kiváltságaik ellenére. Azért jó volna, ha egyik-másik főkirálybírót, pld. br. Bornemiszát és br. Dánielt, ha a dolog előmozdítására és katonai tisztségre vállalkoznának, alezredessé s egy-egy székely ezred parancsnokává tennék, hogy ezáltal a főnemesség ki legyen elégítve, a kisnemesség visszatartatnék s a határőrség előmozdítására hangoltatnék.

Ami az iderendelendő generálist illeti, vagy gróf Kálnoki lovas generálist, vagy Gyulai Ferencet, vagy más, a magyar nyelvben járatos generálist kellene ide küldetni. Az ideiglenes parancsnokság gróf Montaja altábomagyra volna bizható, a gubernium elnökségét pedig br. Bajtai püspökre kellene bízni az ország nagyobb megnyugtatására.«

— Ezért járt hát nálam a püspök! — lökte félre undorral az iratot a tábornok. — Most már értem az összefüggést. Az erkölcsi akadályokat akarta elhárítani a főkormányszéki elnökség útjából. Valószínűleg előre meg is beszéltek mindent az altábornaggyal!

— Gyorsan kell cselekednünk, — ajánlotta a kancellár, — ami most, hogy az altábornagy szándékát ismerjük, nem is lesz nehéz!

— Mire gondol — kapott a biztató szón a tábornok.

— Az altábornagy úrral fogjuk akasztatni a székelyeket!

Annyira különös és váratlan volt a gondolat, hogy még a tábornok is elbámult.

— Az altábornaggyal akasztatni a székelyeket?

— Természetesen! Vagy abbahagyja az egész szervezést, vagy akasztatnia kell, mert a székelyek önként katonának sohasem lesznek. Én ismerem ezt a népet! Írni kell mindjárt őfelségének és ajánlani a határőrség megszervezésére az altábornagyot. Külön gyorsfutár vigye Bécsbe a jelentést! őfelsége végtére is asszony és jobb, ha helyettünk az altábornagy térdepel a székelyek holttestein a trón elé. Véres lábbal csak egyszer lehet uralkodók elé állni!

A generális bámulva nézett barátjára. Megértette tökéletesen.

Siskovitz altábornagy meglepődött, mikor a kancellárt jelentették.

— Buccow főhadparancsnok úr megbízásából bizalmasan szeretnék közölni valamit kegyelmes urammal a határőrség dolgában!

Az altábornagy kíváncsian és meglepetten nézett rá.

— Nyugodtan szólhat!

Bruckenthal úgy tett, mintha mégegyszer meg akarná fontolni, amit mond.

— A generális úr ma gyorsfutárral jelentést küldött Bécsbe és ebben azt a javaslatot tette, hogy őfelsége a határőrség szervezését bízza Excellenciádra:

— Reám! — ugrott fel meglepetten a báró.

A kancellár bólintott.

— Kívánatos, hogy olyanra bízassák a dolog, ki az ő nemzetéből való, nyelvüket tudja és akit a katonatisztek is respektálnak. Különben, — folytatta szenvtelenül — a generális úr a gubernium részéről mindenképpen segítségére lesz, mert anélkül ezzel a kemény néppel még ön sem boldogulhat. Jelenthetem Kegyelmességed hajlandóságát? — mosolygott a kancellár.

— Én erre a lehetőségre egyáltalán nem gondoltam! — mentette a látszatot az altábornagy, kinek titkos vágyát a jó emberismerő kancellár eltalálta, — de ha ez volna Őfelsége kívánsága, kötelességem engedelmeskedni. Természete-

sen ebben az esetben nem nélkülözhetném a kancellár úr támogatását sem!

A kancellár azonban tüstént elhárította magától a bizalmat.

— Tekintse bizalmam jelének, kegyelmes uram, hogy kereken kimondom: a határőrség szervezésével többé nem törődöm, sőt szívesebben látnám, ha egészen abba maradna! Nekem csak az új adórendszer fekszik a szívemen!

Tudta, hopr az altábornagy azonnal megírja Becsbe, amit mondott és ezt akarta. Előre látta az eseményeket és biztosítani akarta önmagát.

— Kár! — sajnálkozott szívélyesen az altábornagy, aki nem is sejtette, hogy a kancellár már az ő hátára is rálépett, hogy ezzel is közelebb kerüljön a trón fényéhez.

Első hallásra senki se akarta elhinni, hogy a generális, ez az erőszakos, törvényt, akadályt nem ismerő despota önként félreálljon, de el kellett hinni, mert az altábornagy maga mondta Bethlen Miklósnak.

Cserei Elek megkönnyebbültein beszélte el Lázár Istvánnak, hogy a szászak is leeresztették a szárnyukat.

— Éppen az Imre bátyád bécsi panaszát tárgyalta a főkormányszék és maga a generális-elnök ajánlotta, hogy a panaszok kivizsgálására két tanácsost, Huttert és Josintzit küldjék ki, akiknek szigorúan meghagyta, hogy a guberniumnak a Kálnoki-bizottsághoz intézett rendeletéit vegyék elő és vizsgálják meg, hogy követték-e a rendelkezéseket és a károsultak kaptak-e pótlást. Minden panaszt meg kell hallgatniok és részletes jelentést kell tenniük a főkormányszéknek; Bornemisza főkirálybíró úr is, akit hetek óta itt tartottak, most elégtételt kapott és haza bocsátották.

— Nem hiszek én addig a generálisnak, míg legalább két sing földet nem hánynak a koporsójára! — bizalmatlankodott tovább is Lázár István.

— Bukott ember az már! — bizonykodott Cserei uram. — Legalább is mi, székelyek, megszabadultunk tőle!

— Bár úgy lenne! — sóhajtott a fiú.

XIX.

Hetekig nem történt semmi. Megjött a tavasz, dús virágos tavasz és amit a lázongó nép ígért, hogy mire az erdő kizöldül, megkóstoltatja a puska magját az urakkal, kezdett beteljesedni.

Most már Háromszéken lobbant fel a lázadás. A szék katonai parancsnoka, Ernst alezredes ijedt levelet küldött Szebembe, hogy egy éjszaka a nép feltámadt. Ezrével táboroznak a lázadók Antos királybíró rétyi háza körül. Magyaros és Bita községeket is meglepték és Szentgyörgyre készülnek, hogy elfoglalják az ágyúkat és zászlókat. Megizenték a katonaságnak, hogy ha védekezni mernek, tisztet, katonát utolsó szálig felkoncolnak.

Kálnoki gróf, a kiküldött bizottság elnöke, szintén jajszót kiáltott Csíkból. Egyenesen Bécsbe írt Daun grófnak, a haditanács elnökének, hogy a vizsgálat és a tisztviselők által előterjesztett sérelmek tárgyalása megakadt, mert a nép látva, hogy a katonaságra még mindig erőltetik őket, kiváltságaik és szabadalmaik elvesznek, a vonakodókat fenyegetésekkel, erőszakkal, kimondhatatlan kínzásokkal kényszerítik a felesküvésre, kétségbeesésében a fegyvert letette s az előnyomuló csapatok elől az erdőkbe húzódik, százával menekül át Moldvába, s ha a határőrség szervezését az elkezdett módon és szigorral tovább folytatják, nagyarányú kivándorlástól kell tartani az élő kincstár mérhetetlen kárára.

A széki elöljáróság hiába küldött követeket az erdőkre, hogy a menekülteket hazatérésre bírja, mert akiket sikerült is visszaédesgetni, azokat Carato alezredes elfogatta és láncon tartja a börtönökben. Mindenki retteg és messzi elkerüli házát.

Egyre-másra jöttek a jelentések, hogy a határok őrizetlen maradtak. A havasalji falvak népe írásba adta, hogy nem akar katonai igazgatás alá kerülni, mert a királyné kijelentette, hogy akik a fegyvert nem vállalják, előbbi állapotukban maradhatnak. Ök pedig eddig is csak tatár-beütés, pestis, marhavész és más nagy veszedelmek idején őrködtek a határokon, de most nincs olyan idő s ha a

főkormányszék őriztetni akarja a határokat, van katona elég!

Az új katonákkal még nagyobb a baj. Saját tisztjeik sem bírnak velük. Több helyen külön bírákat és külön haditiszteket választottak maguknak és ezeknek jóváhagyása mellett üldözik, fogdossák, kínozzák, húzzák-vonják a nem katona népeket.

»Az anyaszékben sem jobb a helyzet — jelentette hűségesen Siskovitz altábornagy Becsbe. — Az udvarhelyszéki szabad székelyek összegyűltek és eskü alatt szövetkeztek egymással, hogy az elrendelt új törvénykezési formát, az állandó törvényszék behozatalát, semmiesetre sem engedik. Borsai Nagy István alkirálybíró az élükre állott és nyilvánosan felesküdt ő is. Ez pedig nyílt lázadás.

Szekérderék számra küldte az altábornagy Bécs'be a panaszokat. A haditanács és Őfelsége lássák, mit cselekszenek. Azt is jelentette bizalmasan, hogy az újabb felfordulás a főparancsnok-generális elhibázott intézkedéseinek és a tisztek számára küldött titkos utasításoknak a következménye.

Régien tudta Siskovitz altábornagy, hogy Buccow generális ezekkel a titkos utasításokkal akarja őt előre lehetetlenné tenni, ha Őfelsége a határőrség szervezésével megbízná.

Mindaketten tudták, hogy valamelyiküknek pusztulnia kell és készültek a végső összecsapásra. Aki győz, azt magasba emeli a királyné szép fehér keze, aki a porondon marad, többé álmában se láthatja meg felséges orcáját. Mindaketten tudták, hogyan nyitják a bécsi Burg kapuját.

A szüntelen érkező lázongás híre és kétségbeesett jelentések kitűnő alkalmat adtak a generálisnak a maga igazolására, ami annál hatásosabb lesz, mert helyette és az ő szándékai szerint a főkormányszék által kiküldött Hutter és Josintzi urak végzik el.

Naponként hívta össze a főkormányszéket és adatta ki a fenyegető rendelkezéseket.

A háromszékiek lecsillapítására Bethlen Miklós grófot küldötték ki, a csíkiakat nyílt rendeletben intette békes-

ségre és engedelmességre. Szemrehányást tett a kivándorlások miatt, a szökevényekre pedig súlyos büntetéseket írt elő. A határok őrzését megszigorította. Plájásnak szomszéd földi lakossal csak húsz lépésről szabadott beszélni. Szigorúan megparancsolta, hogy akit tiltott és elkülönített ösvényen megfognak és egyszeri intésre nem áll meg, azt le kell lőni s a lelőtt testet minden óvatossággal egy felügyelő jelenlétében megfelelő távolságról gyújtott fával meg kell égetni. A szökevényeket és csábítókat, ahol érik, ott kell akasztófára húzni. Minden faluiban kihirdették, hogy a királyné újabb intézkedéséig mindenki abban az állapotban maradjon, amelyben előbb volt s minden vérengzéstől, visszavonástól, bosszútól, kártételtől és egyéb ártalmas cselekedetektől tartózkodjanak. Üjabb katonai erőket is küldött a nyakukra azon a címen, hogy a nem katonákat megvédelmezzék. A határok lezárásával lehetetlenné tette, hogy a termés nélkül maradt lakosság Moldvából hozhasson élelmiszert, gabonát, jószágot, a meglevőre pedig újabb katonaságot szabadított rá a rend- és csendtartás ürügye alatt.

Az udvarhelyszéki alkirálybírót és társait egyenesen Őfelségének jelentette fel és már a zsebében volt a parancs, amelyben a felháborodott királyné azt írja, hogy a Borsai és összeesküvő társainak vakmerő eljárását nem lehet szoros büntetés nélkül hagyni. A generális ragyogott a boldogságtól, mikor a súlyos királyi szavakat olvasta:

» ... Elhatároztam azért, hogy az említett alkirálybíró a többi, részben már ismeretes, vezérekkel együtt elfogattassék s minden vétkes ellen, tekintet nélkül személyükre, bűnfenyítőleg kell eljárni s kemény büntetést alkalmazni. Minthogy azonban az elfogatásoknak katonai erővel kell történniük, a dolog titokban tartandó s addig nem kell foganatosítani, míg az Erdélybe áthelyezendő csapatok oda nem érkeznek. A haditanács utasítja az erdélyi főparancsnokot, hogy a csapatok megérkezése után az illető vidéken katonaság szállásoltassék el, hogy szükség esetén kéznél legyen.«

A beteljesült bosszú jóérzése járta át a tábornokot. Az udvarhelyi futásért részben megkapta az elégtételt. Alig várta a pillanatot, hogy az iratot a főkormányszék elé ter-

jessze. Fényes igazolása és diadala lesz ez a gyűlés az altábornaggyal szemben is, mihelyt Hutter és Josintzi urak jelentésükkel elkészülnek, amelynek minden pontját ők sugalmazták a kancellárral. Hutter úr különben is testestől-lelkestől az ő emberük, a mindentől rebegő, becsületes, de kissé együgyű Josintzi nem számított. Álmában se merne a generális ellen egy rossz szót is kiejteni. Azt csináltak vele, amit akartak.

A mogorva, durva katona úgy ragyogott, mintha kicserélték volna. Környezete csodálkozva figyelte. Mindenki érezte, hogy nagy meglepetéseket tartogat a május 19-ére kitűzött gyűlésre.

Minden tekintetben feljött a csillaga. Voltak, akik tudták, hogy az altábornagynak rövidesen itt kell hagynia Erdélyt. A hír nagy kedvetlenséget okozott a magyar urak körében, akik Siskovitzban bizakodtak.

Ilyen előzmények után virradtak rá a gyűlés napjára. A város izgatottan leste, hogy mi lesz. A legnagyobb feltűnést az ökozta, hogy a generális ellenfelét is meghívta a gyűlésre. Szokatlan eset volt és izgatottan tárgyalták az urak.

Buccow erre a napra maga is díszbe öltözött és alig titkolt örömmel kalauzolta helyére ellenfelét. A kancellár biztatólag pillantott a szász urakra, akik átmenet nélkül hagyták magára az altábornagyot, a «magyarok barátját».

A szokott formaságok után elsőnek Hutter úr tette meg a várva várt jelentést. Magabízón, furcsa németes kiejtéssel olvasta:

»Relatio de gravaminibus sedium Siculicalium Csík, Gyergyó et Kászon ...«

A bevezető szavakat érdeklődés nélkül engedték el az urak a fülük mellett, de mozdulatlanná dermedtek a figyelemtől, mikor a csíki tisztviselőknek a somlyói lázadás után Bécsben benyújtott panaszaira tért át a jelentés. Ezekről írta az altábornagy Őfelségének, hogy utolsó szóig igazak és most a főkormányszéknek kell döntenie, hogy ki mellé áll. Veszedelmes két ilyen hatalmas úr közül választani. Izgalmukban a szívük a torkukban dobogott.

Hutter uram nyugodtan sorolta fel Csík súlyos panaszait a történés sorrendjében a mai napig. Annyira igazak és köztudomásúak voltak a vádak, hogy álmában se merte volna senki kétségbe vonni. Az embernek a szájába gyűl az epéje a felháborodástól.

— Ezekkel a panaszokkal szemben azonban meg kell állapítani a következőket — vágott bele a terem csendjébe a Hutter úr hangja.

Gyötrődve figyelt az egész főkormányszék, hogy le meri-e tagadni a szász.

Hutter uram azonban időrendben és érdemileg felsorolta mindazokat az intézkedéseket, melyeket az egyes panaszokra a főkormányszék kiadott és úgy állította be a különböző rendeleteket, hogy azok teljes mértékben igazolták úgy Buccow tábornokot, mint munkatársait és végül megállapította, hogy a panaszok részben túlzottak, részben pedig már orvosolva vannak.

A magyar urak valósággal megdermedtek az igazságnak e nyilvánvaló meghamisításától, de nyilván szót emelni ellene senki se mert.

— Ha pedig mégis hibás valaki ezekben a dolgokban, — fejezte be a megdöbbentő felolvasást Hutter tanácsos, — akkor csak a széki tisztek felelősek, kik a főkormányszék rendelkezéseit vagy rosszul értelmezték, vagy nem is alkalmazták.»

Mozdulni se mert senki. Mindenre gondoltak a világon, de arra csak maga az ördög vetemedhetett, hogy az ártatlan, sokat szenvedett, meztelenre fosztogatott széki tisztviselőket és nemességet tegye felelőssé.

Az urak azonban erre is lesütötték szemeiket és némán hallgattak. Egy se volt köztük, aki fel merte volna tátani a száját.

A tábornok sietve mondotta ki a határozatot és intézkedett, hogy a jelentést sürgősen Őfelsége elé terjesszék.

Az elnök pihenő szünetet rendelt el.

Az altábornagy elsőnek sietett ki az ülésteremből. A generális gúnyosan nézett utána és a jegyzőnek intve, a kancellárral együtt egy másik szobába távozott.

A magyar urak elhúzódtak Josinitzitől, aki falfehéren reszketett magában és védekezni se mert, mikor Haller Gábor a szemébe vágta:

— Mit cselekedtél, te szerencsétlen!

A terem kiürült, csak a jólelkű Bornemisza Ignác báró bánkódott egyik ablaköbölben. Neki próbálta mentegetni magát Josintzi úr, hogy őt Hutter uram csalta meg, mindent ő csinált és vele csak aláíratta.

— Nem élem túl ezt a szégyent, — kesergett. — Többet nem merek emberek eleibe kerülni!

— Hagyd el! — vigasztalta Bornemisza Ignác. — Egyformán gyávák vagyunk mindannyian!

Josintzi báró úgy elgyengült, hogy alig bírt leereszkedni egy székbe. Sárga volt, mint a halál, gyér, veres bajszára kiült a verejték, dúltan maga elé bámult, de sehonnan bíztató tekintetet se kapott. Valóságos megváltás volt ránézve, hogy a gyűlés újból megkezdődött.

Nagy feltűnést keltett, hogy Siskovitz báró a kétségtelen vereség után is visszajött. Ügy tett, mintha nem érintené túlságosan, hogy a főkormányszék a királyné előtt hazugságban hagyta.

A határok őrzésének biztosítására teendő intézkedések következtek. Cserei Elek referálta. Szó nélkül tudomásul vették.

Már alig várta mindenki, hogy innen szabaduljon.

— Van az uraknak valami előterjeszteni valójuk, — tette fel a zárókérdést az elnök.

Az altábornagy alig észrevehető mosollyal felemelkedett.

Mindenki ráfeledkezett. Mit akarhat ez az ember? Buccowot magát is meglepte a dolog. Kíváncsi is volt. A báró azonban nyugodtan vett fel egy iratot maga elől és beszélni kezdett.

— Engedje meg a méltóságos főkormányszék, hogy őfelségétől kapott megbízatásomhoz híven, rövid bejelentést tegyek!

Kényelmes szünetet tartott, hadd feszüljön a várakozás, majd gőgösen végigvillantotta szemeit az urakon:

— Tudomására kell hoznom a méltóságos főkormányszéknek, hogy br. Buccow Adolf főhadparancsnok-elnök úr őkegyelmessége és br. Bruckenthal Sámuel kancellár úr Öméltósága az adózás ügyében engedelmet kérvén a Bécsbe való felmeneteire és állandó ottartózkodásra, Őfelsége e kegyet megadta...

Ha az istennyila csapott volna le váratlanul a terembe, az se okozhatott volna nagyobb rémületet. A generális feje hátrahanyatlott, az urak nem tudták, élnek-e, halnak-e. Csak az altábornagy maradt nyugodt.

— Bármilyen fájdalmas is távozásuk, alázatos hódolattal meghajlunk őfelsége akarata előtt.

Ezzel a finom, gúnyos megjegyzéssel tette őket koporsóba.

— A főkormányszék további vezetésével Őfelsége főtisztelendő br. Bajtai József erdélyi püspök úr Öméltóságát kegyeskedett megbízni, — jelentette tovább az altábornagy.

Bár nem tartozott szorosan ide, mégis tudomására adta a főkormányszéknek, hogy az ideiglenes katonai parancsnokságot gróf Montaja altábornagyra ruházta őfelsége.

Egyik szédületből a másikba estek az urak, de az altábornagynak egyéb meglepetése is volt. Újabb iratot vett elő:

— őfelsége a haditanács elnökéhez intézett, május 6-án kelt leiratában a következőket közli: »A hozzám érkezett jelentésekből úgy látom, hogy az erdélyi határőrség szervezése az előbbi terv szerint nem hajtható végre. Elhatároztam azért, hogy a gubernium közreműködését vegyem igénybe, éspedig két tanácsosát: gr. Lázárt, gr. Bethlen Miklóst és Siskovitz altábornagyot. Kifejezett akaratom, hogy az ügy minden kényszer alkalmazása nélkül hajtandó végre. Ezért, amennyire enélkül történhetik, kényszereszközök alkalmazása nélkül kell a határőrséget és a szükséges számot összehozni. Tudtára kívánom hozni, hogy tervével egészben egyetértek, de úgy, hogy a jelzett két tanácsossal együtt dolgozzon ki részletes tervet és nyújtsa be ... Bízom benne, hogy a megnevezettekkel a kellő eszközöket fogjátok igénybevenni a dolgoknak az én kívánságom szerinti megvalósítására.«

Az újabb intézkedés akkora meglepetés volt, hogy az urak, kik a királyi rendeletet állva hallgatták végig, elfeledtek leülni, csak Josintzi báró zuhant vissza székébe, de vele most már senki se törődött. Elképzelni is lehetetlennek látszott, hogy a nagyhatalmú generális pillanatok alatt ilyen csúfosan megbukjék.

Mire az altábornagy befejezte jelenteni valóit, Buccow is összeszedte magát. Ügy ült a helyén, mint az élő fenyegetés, aztán általános csodálkozásra felemelkedett és torz mosollyal ellenfelére nézett:

— Kérjük Exoellenciádat, fejezze ki hódolatunkat őfelsége iránt, míg személyesen is megköszönhetjük a kitüntetést... Ezzel az ülést bezárom.

A nagy párbaj végétért.

Zúgó fejjel, magukról is alig tudva kerültek ki az urak a teremből.

Senki sem vette észre, hogy Josintzi báró előrehorgasztott fővel ülve marad a székén.

Félóra múlva akadt rá egy átmenő írnok. Félig megdermedve, nyitott üres szemekkel bámult maga elé, mintha azon töprengene, hogy mi történt vele.

Lepedőben vitték haza.

A gyorsan hívott Zágoni doktor egykedvűen jelentette ki:

— Megütötte a guta!

A szerencsétlen jó ember nem bírta ki az önvádat.

Kevesen sajnálták, hogy nagyobb legyen a büntetése.

Négy nap múlva indult el Bécsbe Erdély rossz szelleme barátjával, a kancellárral, az egész ország nagy megkönnyebbülésére.

Mikor kihúzta a lábát Szebenből, visszarázta ökleit a városra:

— Még visszajövök!

A kutya se törődött velük.

XX.

Zöld Pétert a betegágyban találta a nagy világváltozás. Az ütéstől meglódult agya szüntelen muzsikált, mintha tücsök szólna a fejében... Édesanyjának külön is a lelkére kötötte a szeredai felcser, hogy úgy vigyázzon a fiára, mint a szeme fényére, ha nem akar kifogyni belőle. A figyelmeztetés még inkább megijesztette a sok bajt átélt édesanyát.

— Nem elég, hogy így jártam egyetlen leányommal, most még a drága fiamból is kifogyjak! — rebegett éjjel-nappal és szerette volna elrejteni, hogy semmiről ne halljon, ne tudjon s csak övé maradjon, de a nyughatatlan pappal nem lehetett bírni.

A generális távozásának hírére a templomba futott és Te Deum-ot tartott, pedig olyan gyenge volt még, hegy a félszemű Áron bának, a harangozónak, kellett az oltártól elvezetnie. Még ő is megkorholta jóságosán, mialatt a templomi gúnyákból nagynehezen levetkeztette:

— Mi a sújt legénykedik, tisztelendúr, ha nem embere neki! Miért nem tud otthon ülni, ha ilyen gyenge!

Zöld Péter azonban nem ügyelt a harangozóra, hanem még az úton is dúdolgatta a Tedeumból, hogy:

» Téged azért kérünk, légy segítséggel a Te szolgáidnak, kiket drágalátos szent véreddel megváltottál! Igazgasd őket és felmagasztaljad!...«

— Jójó! — dohogott a vén harangrángató, — csak űzze az eszit! Még megérheti, hogy magát is felmagasztalják, ha nem húzódik meg csendesen!

— Most én mondom, hogy meg van mentve a székely! — kacagott szembe a pap a vén harangozóval.

— Van a zannya örömit! — mérgelődött az öreg. — Nem hallotta, hogy mi történt Péter-Pálkor Szentgyörgyön?

— Nó? — hökkent meg a pap.

— Semmit se tud! — nézte le a harangozó. — Hát az történt, hogy vége se volt a misének, a katonák betörtek a templomba, kirángatták a pádból Bene Istvánt, a szék hajdúját, akit azzal vádoltak, hogy a népet fegyver letételre

bíztatta. Az őrsön Albrecht kapitány úgy összeverte arcát, fejét, hogy a szülőédesanyja se ismerte meg s azon véresen láncraverve kísértette Szeredába a tömlöcbe. Csak másnap tudta a királybíró nagynehezen kiszabadítani!... Amíg ezek a tisztek a nyakunkon vannak, addig meg nem menekedik a székelység. Mérges kígyók azok, nem emberek!

— Igende a kígyónak le van vágva a feje! — gyermekeskedett a pap.

— Mondj, bolond, mondj! — gondolta magában Áron bá, de nem ellenkezett, hogy hazacipelhesse.

— Mi van veled, lelkem fiam! — futott szembe az édesanyja.

— Vele az, — magyarázta Áron bá, — hogy már akkor megmondtam, mikor a keresztelőn elejtettétek volt, hogy ebből ép ember sohase lesz!...

— Jöjjön, táncoljunk, édesanyám! — kacagott Zöld Péter, akit alig tudtak megnyugtatni.

Áz események azonban nem sokáig hagyták nyugodni a papot.

A Kálnoki-bizottságot hirtelen hazarendelték azzal az utasítással, hogy a fegyverfelvételt tovább ne erőltessék. Akik megtartották a fegyvert, azok a katonatisztek parancsnoksága alatt maradnak, akik letették, azokat újból a széki tisztek igazgassák.

Ez újabb jó hír volt.

A csíki hiénának, Carato alezredesnek is letörték a szarvát. Az altábornagy szigorúan megparancsolta, hogy csak a csendességre vigyázzon, mert nem számít, hogy többen vagy kevesebben lesznek-e katonák, s akik le akarják tenni a fegyvert, azokat bocsássa a szék joghatósága alá.

A háromszékiek is megmozdultak. Lécfalván gyűlést tartottak. A papolci báró, Henter úr is eljött. Mindjárt kikiáltották elnöknek. Sem katonatisztet, sem olyan embert, ki a fegyvert le nem tette, nem engedtek a gyűlésre. Igaz, hogy két tiszt ráment a báróra, de Henter úr lerázta a nyakáról és minden baj nélkül megtanácskozták, hogy az új helyzetben mit tegyenek és kimondották, hogy tiltakoznak a fegyver felvétel törvénytelen erőszakolása ellen.

— Mi sem maradhatunk tovább tétlenül! — türelmetlen-

kedett Zöld Péter. — Csíknak és Udvarhelyszéknek meg kell mozdulnia!

Másnap levelet is írt az udvarhelyi királybírónak, Borsai Istvánnak. Azt tervezte, hogy közös gyűlésen szervezzék meg az ellenállást.

Gyergyóval azonban egyelőre baj volt, mert a fegyveres nép elkeseredésében újra lázongani kezdett. Az új katonák féktelensége nem ismert határt. A gazságokban a szentmiklósiak jártak elől, az első áruló, a közben strázsamesternek megtett Márton János vezetésével. Kijelentették, hogy többé semmiféle tekintélyt maguk fölött el nem ismernek és külön hatóságot eskettek fel maguknak. A székházat lefoglalták, a vámokra, vásárpénzekre rátették a kezüket, lopnak, erőszakoskodnak, a velük ellenkezőt holtraverik, hatalmaslkodnak, zsarolnak, rettegésben tartják egész Gyergyót. Kilyénfalvára rárontottak, a bezárt ajtókat fejszékkel bevágták, a házakat kifosztották, ételt, italt, pénzt raboltak. Egy ditrói leánynak, aki a részeg katonákkal ellenkezett, karddal vágták le mindakét emlőjét. A tehetősebbeket és nemeseket összefogdossák, kínozzák, börtönbe hurcolják és csak váltságdíjért engedik szabadon. Maga az alkirálybíró, Fekete Túri is alig bírt menekülni a kezük közül, mikor a székház visszaadása miatt kérdőre vonta őket. A szemébe vágták, hogy nekik ezután nem parancsol senki, a királyibíró pedig csak a cigányok tisztje lészen. Maga panaszolta átmentiben, hogy a törvénykezés Gyergyóban már egy éve megakadt. Panaszos bőven van, de a kutya sem hederít a megidézésre. A tisztek azt hangoztatják, hogy a generális élet-halál urává tette őket Csíkban és ha maga Isten nem akarja is, a székelyeknek mégis katonákká kell lenniök.

Belső Csíkban is újra kezdődött minden baj. A katonatisztek a főkormányszék és az altábornagy parancsait semmibe se veszik. Beszélik, hogy a generális leveleket írt volna két hűséges emberének, Carato és Ernst parancsnokoknak, hogy újabb zavarok felidézésével tegyék lehetetlenné az altábornagy jószándékát és hiúsítsanak meg minden eredményt, hogy a türelmét vesztett királyné egy csapással semmisítse meg a nyomorult székelységet. Hosszú a keze a

generálisnak. Becsből Csíkig nyúlik és azzal kérkedett, hogy mégis az történik Erdélyben, amit ő akar. Tudják már a tisztek is az újságot, amit a Bécsből hazatért Lázár Imre hozott magával, hogy a generális újból kegybe esett a királynénál és ő lett a székely ügyek tanácsadója. Az ő megkérdezése nélkül nem történik semmi. Ezért olyan magabízók a tiszt urak. A háromszéki parancsnok, Ernst alezredes, még az altábornaggyal is szembeszállott és hiába ítéltette el a haditanáccsal, a generális Becsben elnyomta az ügyet és a hajaszála sem görbült meg az alezredesnek.

Világosan látta a jófejű pap, hogy miért akarják a tisztek lázadásra izgatni a népet és azt is tudta, hogy csak egy módon mentheti meg magát, ha békén tűr, szenved, megőrzi a rendet és csendet, hogy büntetés címén ne lehessen végleg elnyomni.

A napról-napra érkező rossz hírek hallatára nem bírt magával a pap.

— Mennem kell! Tennem kell valamit! — türelmetlenkedett övéinek, akik remegve hallgatták kitöréseit, magyarázatait és tisztán látták a veszélyt, melybe rohanni akar.

— Az életeddel játszol! — kérlelte édesanyja, de hiábavaló volt minden könnye, csengése. A pap konokul kitartott elhatározása mellett. Az apostolok elszántsága és tüze hevítette, fiatal orcáján két szép rózsa égett és egész teste remegett a felindulástól, öreg Zöld János, az apja, mintha önmagát látná megújulni, büszkén kihúzta megviselt testét:

— Hagyd mentire azt a fiút, asszony!

Sovány pennácskáját féltő úr-fia, az írnok, bosszankodva szólt közibe:

— Igaza van anyámnak! Ne ártsa magát az ország dolgába, így nekem gyűjti csak meg a bajomat!

öreg Zöld János egyetlen pillantással félrenézte az útból a széki biztos urat. Régóta nem tetszik neki a kisebbik fia görbe dereka, úrhatnámsága. Székely ember ne nyalja az urak csizmáját, hanem nézzen egyenesen a szemibe még az Istennek is! Már ezt a Pétört más fából faragták.

— Intézd csak a dolgodat, ahogy jónak látod! — bíztatta. — Felnőtt ember vagy, nem gyermek!

Szegény édesanya mit tudjon csinálni, ha már a hites ura is így ellene fordult. Három surcot telesírhat, ezt a megátalkodott »vénbolond«-ot akkor sem tántorítja el, ha valamit feltesz magában. Egész életében ilyen volt... Hozzá még az a boldogtalan leány is ahelyett, hogy édesanyjának segítene, a bátyját küldi a veszedelembe:

— Menjen csak, Péter bácsi!

Panasz, feddés, semmi se használt. Pedig olyan gyenge még a pap a kiállott nagy betegség után, hogy fordul le a lóról, de azért elmegy. Hiába kiált utána a kapuból kétségbeesett édesanyja:

— Gyere vissza, lelkem fiam!

A pap eltűnik a házsorok közt...

— Ne sírj többet reá arra a kapuzábéra hé, mert még kirothad! — keresi a felesége kedvét tréfásan Zöld János bá, de a »vénasszony« mérgesen elszipog mellette:

— Bár sohase üsmertem volna meg magát se!

öreg Zöld János szeme megvillant az örömtől.

— No hálistennek nincs baj, mert haragszik az asszony!

Ez egyszer azonban nem találta el Zöld János bá az igazat, mert a baj bizony esőstől jött. Egyik rossz hír ki se hült a fülükben, másikat hoztak, hogy Péter így, Péter úgy, Csatószegen megszalasztották, Verebesen valami kürtőbe mászott az új katonák elől, a szentgyörgyi kapitány pedig három falun is végigüldöztette s csak úgy tudott megmenekülni, hogy fehérnépnek öltözött.

Édesanyjának nem volt nyugta se éjjel, se nappal. Egészen belesorvadt, belefeketedett a folytonos aggodalomba. Valamit tennie kell, míg a tűz füstjéből fellobban.

A helyzet napról-napra súlyosbodott. Újabb négyszázad katona érkezett Szeredába, valami Schwartz nevű alezredes parancsnokságával, aki Madéfalvának is juttatott belőlük annyit, hogy a falu lélekzeni se tudott miattuk. Első dolguk volt, hegy mindjárt arra a kicsi gabonára csapták ki a lovaikat, amit nagy bajjal éppen csak belophattak a földbe. Térdet hajtva folyamodtak a hadnagyhoz, hogy kímélje, ami kicsit Isten adott, de ez az apára nézve bi-

zonytalan, idegen bitang még szájba is verette őket s annál jobban dúlatta, foglaltatta, pusztította a határt, hogy még a nyavalyás egérnek is ki kellett vándorolnia, hogy éhe.n ne pusztuljon.

De ez még nem volt elég. Ez az éretlen, nyavalyás tisztecske, — felejtette volna örökre ott az Üristen, ahonnan idejött, — azzal kérkedett, hogy aki ellenük szól, annak orrát, fülét lemetélteti, mert őt erre a generális felhatalmazta. Ahol lehet, húzza-vonja a szegény embert. Az öreg Zöld Jánosra a fiai miatt különösen ráesett. Addig hordatta vele a friss füvet fel a havasra, a plájoknak, míg ló, szekér tönkrement, s még neki szidták meg apját, anyját, fekete lelkét olyan sűrű káromkodással, hogy szakadt le tőle a drága ég.

A falu népe is ellenük fordult, mert azt tartják, hogy pap fiók miatt kínozza a katonaság s az árva édesanyának nem elég az ő bánata, a kapun se teheti ki a lábát, hogy szemrehányás ne érje. Nem bánta. Végromlásukba is beletörődnék, életét is szívesen odaadná, csak hogy biztonságban tudja gyermekét.

A rossz hírek azonban nem szűntek meg a papról. Még azt is zúgatták, hogy rálőtt egyik tisztre. A szegény anya többet már nem bírt elviselni. Rossz álmokat látott és minden reggel vizes volt a párnája a könnyhullatástól. Végső kétségbeesésében elhatározta, hogy feljelenti saját gyermekét. Fogják el, zárják tömlőébe, csak az élete biztosítva legyen. Isten nem veheti rossz néven, hiszen ő csak a javát akarja, s egy pappal még a börtönben sem bánnak úgy, mint más közönséges emberrel. Ügy képzelte, hogy valami szép szobába zárják, ahol minden kényelme meglesz, nyugodtan imádkozgatik s mire kieresztik, tán vége lesz Csíkban ennek a cudar világnak. A püspök olyan óvatosan kiveszi a bajból felszentelt fiát, mint a galambot a fészekből. Elmegy Somlyóra a főesperes úrhoz és ő szépen eligazít mindent.

övéi előtt eltitkolta szándékát. Loppal vette fel ünneplő gúnyáját és titokban indult neki az útnak.

A vén esperes nem ismerte meg.

— Mi járatban vagy leányom? — találgatta magában, hogy ki lehet ez az asszony.

— A fiam ügyében volna kicsi beszédem! — bátortalankodott.

— S ki a te fiad?

Szemrehányóan pillantott fel Zöld Jánosné. Azt csak illenék tudni az esperesnek, hogy ki az ő fia.

— Hát a tisztelendúr, ki az esperes úr keze alatt szógál!

Az öreg pap elmosolyodott.

— Sokan szolgálnak az én kezem alatt! Melyiket gondolod?

— Ejnye! — méltatlankodott a vénasszony. — Ebbehelybe megharagszom! Tán csak tudja, ki a szentléleki pap?

— Úgy nó! — évődött kacagva az esperes. — Mért nem kezdte mindjárt ezen? Hiszen akkor maga Zöld Jánosné!

Igen-igen jólesett a vénasszonynak, hogy az esperes úr mégis felismerte s ilyen szépen megbecsülte.

— Ahhát nó!

Áldott, kedves ember ez az öreg pap. Mindjárt bévezette a cifra házba, ahol szent olaj s tömjénszag van, mint a templomban, s akkora tudományos könyvek, hogy a csuda öli meg az embert. Kikérdezte tisztességesen az urára, gyermekeiről, elbeszélgetett vele mindenről s még meg is csóválgatta a fejét, mikor azt a néhány tojást, amit ajándékba hozott, az átalvetőből elévette.

— Ejnye, ejnye! Minek fáradott vele?

— Üres kézzel nem állíthatok be! — mentegetőzött a vénasszony, ahogy ilyenkor illik.

— Nem tud ez a Péter elég hálát adni az Istennek, hogy ilyen drága, jó édesanyja van! — dicsérte a főpap, mialatt a tojásokat óvatosan berakosgatta az almáriumba.

Az értelmes, kedves beszéd összemelegítette őket s már a vén Zöld Jánosné se érzett semmi idegenséget, szorongást a tekintélyes, szent ember előtt, kinek örökké keresztvetésre áll a jobb keze s akit kalaplevéve tisztelnek, maga a főkirálybíró is.

Mégis nehéz volt rátérni, amiért jött. Sokszor a nyelve

hegyén volt a szó, de mindig visszarettent. Tán dolgavégezetlen kellett volna haza menjen, ha az esperes ki nem húzza belőle a titkot.

— Mit csinál az én Péter barátom? — tudakozódott.

Az öregasszony felsóhajtott:

— Jaj, ne is kérdezze!... Eléggé gyászba borította az én szomorú életemet!

A vén pap meghökkent.

— Csak nem csinált valami nagy bolondságot?

— Esem kétségbe miatta!... Egész Csíkon végigüldözte a katonaság, mint a veszett kutyát! Az én fiamat! Egy felszentelt papot!... Kellett, hogy hallja az esperes úr is!

Hiszen hallotta, bosszankodott is, aggódott is miatta eleget, de ennek a megtört édesanyának mégse mondhatja meg, hogy bizony-bizony baj lesz, ha a hatóságok rátesznek a kezüket. A katonaság, ez a zsoldos durva népség nem tréfál.

összetett kezekkel esdődött az édesanya:

— Tud-e valamit felőle? Hol van? Merre van? Él-e, hal-e... Percnyi nyugalmam sincs miatta! A betegágyból kelt ki, szédült le a lóról, olyan gyenge volt, s mégis elment! Nem nézte apját, anyját, sír szélén álló szüleit, testvéreit!... A katonák az uramon töltik ki miatta a bosszújukat. Felprédálták mindenünket, kínoznak, nyomorgatnak. Nem élem túl ezt a sok rettegést!... Segítsen rajtunk, drága esperes úr!

Vénségette madárfejecskéje lekoppant az asztalra, a fekete kendő fején hátracsúszott, gyér, ősz haja előhullott, csupacsont testecskéje, melynek minden erejét gyermekeiért adta, kínlódva vonaglott. Annyira megviselt, kifogyóban levő élet már az övé, hogy még kihulló könnye is hideg, mintha pillanatra megelevenedett halott sírná.

Szánakozva, tehetetlenül állott fölötte az esperes. Vigasztalni se tudja. Szavakat mondjon? Ügyse érnek fel azok az anya fájdalmához. Mindössze egy másik vénember csak ő is.

— Elég baj! — motyogja leverten. — Mivel tudjak rajtad segíteni szegény asszony?

Az öregasszony hirtelen lázadozni kezd:

— Adja vissza a fiamat! Védelmezze meg! Csináljon valamit! Nem bánom, ha a szent stólával kötözi is a templom kilincséhez, csak biztonságban tudjam!

A vén esperes csüggedten hallgat. Zöld Jánosné azonban már többé nem tehetetlen vén asszony. Kezdetben bízott benne, hogy az esperes úr valamit csak kiolvas azokból a nagy, tudományos könyvekből, de már látja,, hogy nincs más mód, a végső eszközhöz kell folyamodnia. Akár milyen elszánt is, mégis végigreszket rajta a borzadály, mikor dúltan kiegyenesedik és orcából kicsapó, rémült szemekkel feladja a fiát, kisikoltja magából az egyszerűségükben megdöbbentő szavakat:

— Én, csíkmadéfalvi Zöld Jánosné ezennel feljelentem az esperes úr előtt a püspöknek a saját fiamat, Pétert, a szentléleki papot és kérem a méltóságos püspök urat, hogy tartóztassa le!

Annyira váratlan és megdöbbentő az édesanya cselekedete, hogy az öreg esperes az első pillanatokban nem is tudja felmérni, csak áll zúgó fővel és idő kell hozzá, míg a rettenetes gondolat mögött teljes nagyságában feltorlódik az a sok gond, féltés, gyermeke életéért aggódás, mindenre képes szeretet, ami ezt az igénytelen falusi nénikét idehozta. Két-három lépés mindössze tőle is csak a sír és megismerte a lélek minden titkát a gyóntatószékek fekete odvában, de csak most látja igazán, hogy ki az édesanya. Egyetlen rápillantással végigtekinti az útat, amelyet ez az igénytelen maroknyivá vénült falusi asszony megtett pap fiáért, ki felugrott a Szent Ostya hófehér trónja mellől és elfutott népe közé a nyomorba, bűnbe, hulló vér közé, a nyomorúságtól, szenvedésektől, átkoktól roskadó kunyhókba, az élet szennye, piszka közé, a valóságos föld fertőzött porába, hogy vele szenvedjen és ha már egyebet nem tehet, vele pusztuljon el. Honnan tudja ez a kerekszoknyás, üregesszájú, együgyű nénike, hogy az élet az Úr igazi szántóföldje, amelyen épen most halad végig ekéje és fordítja át az emberiség fekete hantját a másik oldalára?... Az a fiú, az a Péter-pap pedig ott jár a véres, félelmes barázdában Isten fehér ökrei előtt és lehet, anyja is azt hiszi, hogy maga alá temeti a hant őt is, de van-e joga Isten ekéje elől elszólítani az ő szolgáját,

hogy puszta kis földi életét megmentse? Kinek tegyen igazat? Kit áldozzon fel: az apostolt-e vagy ezt az édesanyát, ki szívszorongva várja döntését? Nehéz efelől hirtelen határozni.

— Menj csak haza nyugodtan leányom, — nyugtatja meg az öreg asszonyt, — én azt a dolgot valahogy eligazítom!

— Fizesse meg az Isten, — hálálkodik a nyújtott reménységbe kapaszkodó édesanya.

Áldja meg az Isten minden lépését, segítse meg hótta napjáig az esperes urat, hogy így megvigasztalá megtört anyai szívét!

Megkönnyebbülve megy haza és ismét a régi szeretettel néz rá mindenkire, mintha kézzel elvették volna minden baját.

A vén papot azonban felette nagy gondban hagyta. Töprengett, sétifikált, mérgelődött, csodálkozott, elmélkedett, még az éji órákban se volt nyugodalma, de dönteni nem tudott.

Mert nézzük csak!

Egyszer az tiszta tökéletes lehetetlenség, hogy ezt a Pétert elfogassa, áristomba tétesse. Neki nem ártana ugyan, ha a püspök kissé ráncba szedné, de mi lesz akkor á néppel, ha egyetlen bátorítóját, buzdítóját, az ellenállás lelkét elveszíti?... Mert olyan ez a Zöld Péter, mint az Orbán-lelke. Mindenütt ott van, ahol baj van, ahol segíteni kell. Eszes, eleven, mókás, ravasz legény, aki úgy kisiklik a katonák kezéből, mint a levegő. Ha ő nem lett volna idáig, tán vége is volna Csíknak. Nem, nem! Öt inkább segítenie kell, mint kézre adni!

De viszont ott van ez a szerencsétlen édesanya! Ha nem segít rajta, annyi, mintha sajátkezüleg gyilkolná meg!

Melyik részt válassza.

Órák hosszat ott hányódik a kalamus, papiros az asztalán, de tehetetlenül csak kerülgeti. Meg kell gondolni alaposan, mielőtt döntene!

Aztán szinte belebotlik a megoldásba.

— Mi lenne, ha én csinálnám tovább a Péter dolgát?...

Felfénylik az arca az örömtől. Ugyan futólag eszébe jut, hogy az ilyen száraz, köhögős vénembernek már nem sok hasznát lehet venni, hiszen a templomig is alig bírják már a lábai, de a lelke szilárd. A sugárzás kábulatában nekilelkesedik a gondolatnak, megtelik bizalommal és erővel, mintha tizennyolc esztendős legény volna. A rozoga testét nem is érzi. Képzelete elragadja és látja is már magát népe élén. Vörösre rágott, kihullt pillájú szemei könnybe lábadnak, hogy Isten megengedte neki ezt a gyönyörű pillanatot és alig bírja tartani a pennát az izgalomtól, mikor nekigörbül az írásnak:

»Nagy méltóságú Báró, Főtisztelendő Püspök Úr!
*Nekem Kegyelmes Atyám!**

Kissé felemeli a kalamust, míg gondolkodik, s az alig felverő gyertyafényben most olyan a vén pap, mintha túlvilág! árnyék figyelmeztetné a világot:

»Nagy az Isten, emberek!«

(Vége az első kötetnek.)